ŞALOM ALEHEM

Tevi lăptarul

59

BIBLIOTECA
PENTRU TOŢI

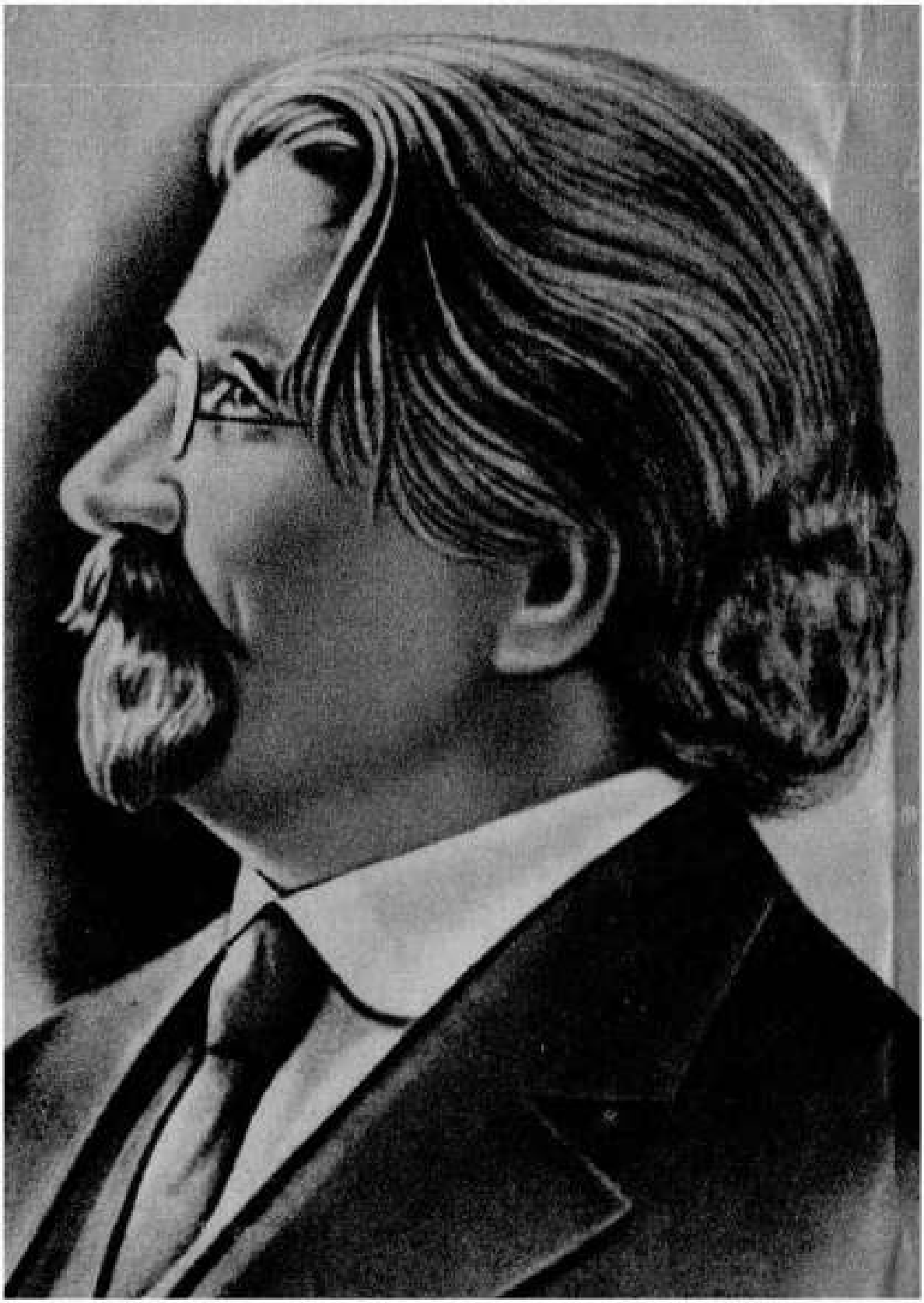

ŞALOM ALEHEM

Tevi lăptarul

1961

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

La romînește de
L. LUDO

PREFAȚĂ

În martie 1859 s-a născut în tîrgul Periaslav, gubernia Poltava, din Rusia țaristă, Șalom Rabinovici, care avea să se numească apoi Șalom Alehem. În ordinea nașterilor, viitorul Șalom Alehem era al treilea copil al părinților săi, dar nu cel din urmă, întrucît mama lui, la cei doi frați mai mari, avea să adauge încă nouă frați mai mici.

Pînă la vîrsta de paisprezece ani, Șalom Alehem învață la școala evreiască. După aceea frecventează școala rusească, pe care o termină în 1876. Urmează apoi o perioadă în care se întreține din lecții de limba rusă, iar mai tîrziu împlinește funcția de ofițer de stare civilă în ghetoul din Liben, gubernia Poltava. În toți anii aceștia, Șalom Alehem are răgazul să simtă că rostul său nu este să rămînă un funcționar care eliberează certificate de naștere, decese ori căsătorie, ci să scrie. Așa că, în 1881, Șalom Rabinovici dă la iveală primele încercări literare, folosind, după cum impu-

neau regulile de fier ale dictaturii intelectuale care domnea pe atunci în ghetou, limba ebraică.

Dar limba cărților sfinte avea un cusur de ordin general : era străină milioanelor de oameni simpli evrei – și un mare cusur de interes personal : prin încorsetarea ei în forme chinuite, artificiale, bombastice, necomunicative, evasimumificate și oarecum solemne, limba ebraică tăia orice avînt unui temperament exuberant, mobil, viu, cum nu se poate mai viu, ca al tînărului Șalom Alehem, care nu voia să stea de vorbă cu morții, ci numai cu vii. Prins între dorința din ce în ce mai chinuitoare de a vorbi și disperarea că este condamnat să rămînă mut pe veci, Șalom Rabinovici se zbătu, fără să știe ce are de făcut, pînă în 1883, cînd apăru pentru întîia oară „Gazeta Populară Evreiască". Această publicație produse o cotitură hotărîtoare în existența lui Șalom Alehem. „Gazeta Populară Evreiască" era scrisă în limba maselor evreiești : în idiș. În idiș vorbeau și se înțelegeau și puteau fi înțelese legiunile acele de evrei flămînzi, umili și lipsiți de orice apărare. Șalom Rabinovici se hotărî : va scrie în idiș.

Dar din capul locului se izbi de o dificultate : cum își va semna lucrările ? Cu numele lui ? Nu se putea ! Și iată de ce :

Pe vremea aceea se dădea în sînul colectivității evreiești din Rusia țaristă o luptă aprigă între cele două limbi evreiești : ebraica și idiș. Ebraica, limba „cărților sfinte", era rezervată numai bărbaților. Așa suna sentința îndărătnică, intransigentă, a „aristocraților" ebraizante din ghetou : femeile nu au voie nici să vorbească, nici să citească limba ebraică, pentru că ar spurca-o. De aceea, pînă și rugăciunile de sărbători, care erau de la originea lor milenară numai în ebraică, spre a deveni accesibile femeilor, erau traduse în idiș, ca să nu mai vorbim de traducerile în germană ori franceză, frumos legate în piele, pentru femeile

bogate şi cu o oarecare cultură. Toate acestea numai spre a feri ebraica de vreun contact impur cu femeile. Bărbaţii, însă, erau liberi să se folosească în absolut toate împrejurările de limba ebraică : în cuvîntări, în predici, în conversaţii, în corespondenţa lor particulară ori comercială – şi cu atît mai mult în literatură. Cunoaşterea oricît de superficială ori deformată a textelor sfinte în ebraică era un atestat de cultură. În schimb, idişul era prezentat de ebraişti ca o limbă hibridă, vulgară, demnă de disprețul bărbaţilor cu carte. Idişul este limba neciopliţilor, a bădăranilor, a oamenilor de rînd şi – pentru ca insulta să fie şi mai gravă – idişul, spuneau ei, este limba servitoarelor şi a bucătăreselor.

Se întîmplă însă ca Şalom Rabinovici să fie cucerit de limba idiş, tocmai pentru că prin ea se putea adresa acestor oameni de rînd, acestor „neciopliţi", amăriţi, disperaţi, dezorientaţi, dezarmaţi, pe care-i iubea şi pe care se simţea chemat să-i apere şi să-i ajute. Un singur lucru îl reţinea : grija să nu-l supere pe tatăl său.

Ca toţi cei din generaţia lui, bătrînul era un ebraizant fanatic, deci, implicit, un duşman fanatic al idişului. Aşadar, cînd va afla că propriul său fiu, în care-şi pune speranţe nelimitate, a căzut atît de jos încît s-a apucat să scrie în idiş, bătrînului îi va fi ruşine să se mai arate în lume. De frică, deci, să nu-l amărască pe tatăl său, Şalom Rabinovici se opti la un comptomis care va aranja lucrurile, fără ca nimeni să sufere : va scrie în idiş, la care nu putea renunţa, dar va renunţa la numele lui de familie şi-şi va lua un nume fictiv : Şalom Alehem.

De la primele manifestări în idiş, Şalom Alehem trezi în sufletul cititorilor săi un sentiment de admiraţie, pentru că Şalom Alehem, în opera lui, nu încerca nici să ascundă, nici să înfrumuseţeze ceva din faţa prelungă, cu mii de poante, pe care prigonirea

și foamea o jucau milioanelor de umbre masate în ghetou. Admirație, mai ales, pentru că Șalom Alehem nu făcea din pățaniile și nenorocirile acelei populații cenușii din Kasrilivka trafic de umor. Acest mare umorist nu făcea literatură umoristică din ceea ce-i oferea fundătura evreiască. Umorul este intrinsec operei lui prin natura tragic de umoristică a întîmplărilor pe care sînt siliți eroii lui să le trăiască. Nimic nu este brodat de autor, nimic nu iese din cadrul celei mai aspre realități, așa cum este realitatea în realitate. Prin aceasta este mare Șalom Alehem : în primul rînd prin precizia neobișnuită cu care a știut să selecționeze din mormanele de belele și nenorociri, sub care zăcea îngropat ghetoul, cele mai expresive fațete ale tragediei – și în al doilea rînd, pentru respectul pînă la venerație cu care a transcris tot ce i-a fost dat să audă din gura eroilor săi, fără a adăuga nici măcar o virgulă tendențioasă, pătruns de acel înțelept principiu că nimic nu poate fi mai tendențios decît adevărul.

Opera lui Șalom Alehem cuprinde douăzeci și opt de volume, în care intră romane, piese și povestiri. Genul în care excelează Șalom Alehem sînt povestirile. Datorită lor, Șalom Alehem s-a situat, din primii ani ai activității lui, alături de cei mai mari scriitori din literatura universală. În fruntea creațiilor lui stau, însă, două lucrări, în care Șalom Alehem își dă toată măsura genialului său dar de a capta cele mai subtile vibrații sufletești și spirituale ale eroilor săi de o structură atît de complexă : una este „Menahem Mendel" – care a apărut în românește sub titlul : „Romanul unui om de afaceri" [1] – și cealaltă, „Tevi lăptarul" – care este azi prezentată pentru întîia oară cititorului român.

[1] Vezi : Șalom Alehem, *Opere alese*, E.S.P.L.A., 1955 (n.r.).

În „Menahem Mendel" găsim prototipul acelor milioane de evrei care – înghesuiți de regimul țarist în ghetouri parcimonios limitate și riguros păzite, cu porțile școlilor închise, ca și porțile fabricilor, ca și porțile oricărei munci productive, ca și porțile profesiunilor libere – generații de-a rîndul, în fiece dimineață cînd se trezeau, își puneau întrebarea : „de unde o să iau astăzi o bucată de pîine pentru copii ?" – iar cînd vedeau că viața nu le dădea nici un răspuns, își căutau refugiul în himere. Dar deoarece fuga după himere este foarte dinamică, va fi și Menahem Mendel la fel de dinamic. De asta nu-l vom putea prinde niciodată stînd locului pe omul acesta. Tot timpul, Menahem Mendel aleargă. După ce ? După o himeră. După porumbei fripți. După mirajul unei comori care se află pe aproape și care-l așteaptă pe Menahem Mendel să pună mîna pe ea. Menahem Mendel e sigur că ea îl așteaptă. „Au mai pus mîna pe asemenea comori și alți evrei, nemîncați ca și el : Rotschild, de pildă. Și el evreu, acest Rotschild ! Și cu toate astea uite-l unde a ajuns. Plin de bani. Și-n casa lui vin regi și prinți. Dar de ce am merge atît de departe ? Avem și aici, în Rusia lui Nicolae al II-lea, pe unul, un evreu care a dat peste o comoară : Brodski ! Tot evreu. Tot supus al țarului. Dar nimeni, în toată Rusia, nu poate bea ceai fără zahărul lui Brodski !" își zicea Menahem Mendel.

Brodski, ca și Rotschild, este pentru Menahem Mendel dovada peremptorie a puterii și bunătății celui de sus... Dacă Dumnezeu vrea...

Dar vezi că Dumnezeu, în loc să-i dea lui Menahem Mendel comori, îi dă numai lovituri de ciomag. Menahem Mendel însă, în goană după visurile lui, nici nu le simte. Aleargă mereu și nimeni nu-l poate trezi. Nici mustrările și blestemele soției lui, nici sentințele filozofice ale soacră-si, nici poliția care-l alungă

dintr-un tîrg într-altul şi de pe un trotuar pe celălalt – nimic. În definitiv, de ce s-ar trezi ? Ca să-i piară şi ultima verigă ce-l leagă de viaţă : speranţa ?

În faţa lui Menahem Mendel se ridică Tevi. Tevi nu mai este o abstracţie care pluteşte în visuri. Tevi este un om sănătos. Uneori, sărăcia şi necazurile îl îmbie şi pe Tevi la visuri. Dar Tevi ştie să se opună visurilor cu bărbăţie. Este şi Tevi un optimist şi crede şi el în noroc. Dar nu rămîne cu privirea pierdută în ceruri, ca să-şi caute steaua, ci-şi ţine mai tot timpul ochii în jos, spre pămînt, pentru că pîinea ţi-o scoţi din pămînt, nu din stele. Tevi nu-şi pierde capul. El nu uită un moment că nevasta şi copiii lui vor să mănînce. Dar e prea lucid ca să nu-şi dea seama că mîncarea n-o poţi agonisi decît prin muncă. „Dacă vrei – zice el – să cîştigi bani, trebuie să munceşti pentru ei." Tevi nu se lasă înşelat : „Norocul o fi bun, dar munca parcă este o cale ceva mai sigură spre pîinea copiilor tăi".

Este, deci, foarte firesc ca, din aceleaşi motive pentru care Menahem Mendel cade pradă unor visuri trandafirii, Tevi, mai puţin slab, să fie mereu stăpînit de mînia împotriva orînduirilor lui Dumnezeu. Tevi vrea să muncească, dar din voia lui Dumnezeu şi a „unsului lui Dumnezeu" – ţarul – profesiile îngăduite sărăcimii evreieşti, pe lîngă faptul că sînt extrem de limitate, nu pot procura decît o mică-micuţă bucată de pîine, mai mult iluzorie – disputată şi aceea, oricît de neîndestulătoare ar fi ea, de atîţia alţi concurenţi, care au şi ei copii de îngrijit. În ghetoul lui, evreul sărac era liber să fie spălător de morţi, sau cioclu, sau gropar, sau babam, sau cantor, sau dascăl, sau ceauş, sau peţitor, sau, mai ales, cerşetor. Aceste funcţii, legate în cea mai mare parte de practicile rituale, reveneau, în mod firesc, păturii „intelectuale", întrucît, prin natura lor, presupuneau, dacă nu o ini-

țiere mai profundă în textele sfinte, cel puțin cunoașterea pe de rost a rugăciunilor. Tot în ghetou, evreul sărac putea fi croitor, cizmar, tinichigiu – categorii disprețuite de intelectuali, care considerau pe meseriași drept niște ignoranți, deoarece nu cunoșteau carte evreiască. În același ghetou, evreul mai putea fi lustragiu, hamal, apar, căruțaș – ocupații neutre, care nu se încadrau nici în categoria „intelectualilor", nici în aceea a meseriașilor.

Cu Tevi facem cunoștință cînd nu e decît un biet căruțaș, care de dimineață pînă seara cară butuci din pădure la gară pentru cîteva copeici. Dar nici de aceste copeici nu este totdeauna sigur. Sînt zile cînd Tevi n-are de lucru și cînd trebuie să-și pună întrebarea – nu cu ce o să astîmpere foamea copiilor, ci cu ce o să-și sature calul. Pe copii, nevasta îi mai poate hrăni și cu povești, și cu țipete – ba uneori și cu ghionturi – dar calul nu-l poți nici speria, nici înșela. Dacă nu-i dai zilnic porția lui de nutreț, nu mai e bun de nimic.

Dar iată că pe neașteptate cerul se înseninează și pentru Tevi: într-o zi, Tevi întîlnește două femei rătăcite de dimineață în pădure. La stăruințele lor, Tevi le încarcă în căruță, face cale întoarsă și le duce acasă la ele, la Boiberic, centrul de vilegiatură al evreilor cu stare. Drept răsplată, Tevi capătă o vacă stearpă și treizeci și șapte de ruble.

În fața acestei averi, Tevi și nevastă-sa, care n-au dispus niciodată de atîția bani, după ce-și dau curs liber emoției, se întreabă cam ce ar putea face cu banii și hotărăsc ca, pe lîngă vaca cea stearpă, să mai cumpere o vacă lăptoasă.

De aci începe acel simulacru de bunăstare a lui Tevi, care, împreună cu nevasta și copiii, fabrică de zor unt și brînză pentru „surierații" veniți să se odihnească în vilele de la Boiberic.

Or, în aceeași măsură în care Menahem Mendel este absorbit de visuri, pînă la o totală ignorare a realității, este și Tevi atît de absorbit de muncă, încît rămîne o vreme orb la tot ce se petrece împrejur.

Astfel, Tevi nu vede la început cum în umbra celor de o seamă cu el, care muncesc din greu pentru o bucată de pîine – ca și în umbra celor de o seamă cu Menahem Mendel, care, transfigurați de extazul ce li-l suscită în fantezie averea lui Brodski, se lasă înghițiți de mlaștina unor visuri smintite – se înalță o generație nouă. Generația luminată, realistă, curajoasă, a unui tineret hotărît să se rupă o dată pentru totdeauna de sub robia lui Dumnezeu și a țarului. Dar cînd ia cunoștință de acest fenomen, Tevi, chiar cu sacrificiul autorității lui părintești – pentru a cărei apărare luptă, din orgoliu, uneori cu o încăpățînare sălbatică – îl privește cu un scepticism simulat, îndărătul căruia se ascunde o simpatie nemărginită. Adeziunea lui la idealul acestor copii nu este întîmplătoare, deoarece Tevi este el însuși, în felul lui, un revoltat. Deși nu uită să-și facă zilnic rugăciunile reglementare, Tevi vorbește deseori cu Dumnezeu, sau despre Dumnezeu, pe un ton prea puțin reverențios, dacă nu de-a dreptul insultător. „Parcă noi – zice el – ce spunem în psalmi? Aibi încredere în Dumnezeu!" Și comentează: „Aibi încredere în Dumnezeu, pentru că și el, de partea lui, va avea grijă să fie vai și amar de ciolanele tale!" Asemenea dovezi de încredere în bunăvoința lui Dumnezeu față de cei săraci abundă în toată lucrarea. Apoi, atitudinea lui Tevi față de clasa celor avuți este cu totul opusă atitudinii lui Menahem Mendel. Menahem Mendel se bucură de bucuria celor bogați, țopăie în ritmul dansului celor bogați, îi admiră și-i iubește pe cei bogați, în care nu vede o clasă de

exploatatori, totalmente străină de el, ci niște precursori străluciți ai apropiatei lui bogății. Pe cînd Tevi face rechizitoriul celor bogați. Îngîmfarea lor, răutatea lor, spiritul lor „filantropic", necinstea lor, nepăsarea cu care calcă în picioare pe cei mai slabi decît ei sînt pecetluite de Tevi în cuvinte pline de dispreț și de ură.

De aci și sentimentele lui părintești pentru tot tineretul acela, care, fără să aibă ce minca și unde dormi, își caută un adăpost prin podurile caselor, își colectează, cu chiu, cu vai, cei cîțiva gologani de o scrumbie și o pîine – și învață, și dă examene, și luptă în grupările revoluționare să răstoarne ordinea țarului. De aci, dragostea lui tot mai mare pentru acel Chipăruș, acel coate-goale, acel adolescent, pe cît de sfrijit, pe atît de isteț și înflăcărat, care – așa cum îl definește Hudel, cea de a doua față a lui Tevi – „...de el însuși nu ține seamă. Tot ce face e spre binele altora, spre binele lumii și mai cu seamă spre binele oamenilor care muncesc, spre binele poporului muncitor." De aceea Tevi i-o dă, de la primul cuvînt, lui Chipăruș de nevastă pe Hudel, și de aceea cînd Chipăruș sfîrșește prin a fi arestat și deportat în Siberia, unde este urmat după scurt timp de Hudel, Tevi, cu toată durerea ce i-o provoacă despărțirea de fii-sa, nu numai că nu-i poartă pică lui Chipăruș, dar e și mîndru de el. Astfel, se folosește de orice prilej spre a da celorlalte fete ale lui pe Chipăruș și pe Hudel ca exemplu de tineri cinstiți, care, legați între ei prin jertfe imense, urmăresc o țintă precisă în viață.

Viața lui Tevi este brăzdată de necazuri și nenorociri. Nevastă-sa-i moare, fetele, una cîte una, îl părăsesc, spre a-și urma destinul – și, între timp, își amintește și țarul de el. Născut în sat din părinți și bunici care s-au născut, au trăit și au murit în

sat, Tevi a rămas în sat toată viața lui fără să-l supere nimeni. Era atîta bunăînțelegere între el și țărani, încît țăranii l-au socotit totdeauna ca pe unul de-al lor. Dar în 1905, cînd Nicolae al II-lea se vede silit să dea țării o constituție, Tevi se trezește într-o zi cu toată obștea în ograda lui. Ce caută obștea la el — și încă înarmată cu ciomege? Însuși primarul îi dă lui Tevi, cu simplicitate, explicația:

— „Am venit, Tevel, la tine, pentru că vrem să te batem!"

Totuși, faptul este atît de neobișnuit în relațiile dintre Tevi și sat, încît nici măcar starostele țăranilor nu știe exact ce înseamnă a-l „bate" pe Tevi.

— „Nu știm nici noi" — mărturisește primarul — „ce să facem cu tine, Tevel: să-ți spargem doar geamurile și să-ți spintecăm plăpumile și pernele ca să le golim de fulgi, ori să-ți dăm foc la casă, la grajd și la toată gospodăria?"

Iar la întrebarea lui Tevi de ce i se cuvin toate astea, primarul îi răspunde cu aceeași simplicitate:

— „Lucrurile, zice el, stau așa: noi, cu tine, Tevel, n-avem nimic. Măcar că ești jidan, zice el, nu ești om rău. Dar una cu alta, zice el, n-are a face. De bătut trebuie să te batem. Așa cum a hotărît obștea, așa trebuie să rămînă! Măcar geamurile să ți le spargem. Asta, zice el, *trebuie* s-o facem neapărat, fiindcă, dacă se întîmplă să treacă cineva pe aici, las' să vadă, zice el, că te-am bătut, altminteri, zice el, ne pune amendă..."

Iată, așadar, adevăratul motiv pentru care țăranii sînt obligați să-l „bată" pe Tevi: teama că „cei mari", dacă vor trece pe acolo și vor vedea că țăranii nu l-au bătut, îi vor pedepsi cu amendă. Cu Tevi nu au nimic. Dar „măcar geamurile să i le

spargă". Trebuie! Ca să vadă „ăi mari" că l-au „bătut". Şi, într-adevăr, ţăranii se mulţumesc să-i spargă lui Tevi numai geamurile – şi apoi se risipesc pe la casele lor, mulţumiţi că l-au „bătut", fără să-l bată pe Tevi al lor, care continuă să rămînă al lor cel de mai înainte încă un şir de ani, fără a se ivi cel mai mic conflict între ei, fiindcă ţăranii nu umblau, ca boierii, să-i caute lui Tevi pricină cu luminarea. Ţăranul rus nu era antisemit. El era străin de toate socotelile politice ale boierilor. Cazul lui Tevi nu este o întîmplare izolată a unui Tevi oarecare. Faptul nu este decît o ilustraţie a unei atitudini generale a ţărănimii faţă de teroarea ţaristă, exercitată cu aceeaşi furie sadică împotriva muncitorimii şi ţărănimii, ca şi împotriva tuturor acelora în care autorităţile simţeau că spiritul de răzvrătire creşte şi capătă o consistenţă din ce în ce mai primejdioasă.

Aşa se explică de ce, după şi în ciuda constituţiei ţarului, au mai putut trece ani, fără ca Tevi să aibă ceva de îndurat. Pînă ce ţarul, exasperat că ţăranii continuă să-l tolereze, ba să-l şi ocrotească pe Tevi al lor, pune înseşi autorităţile pe lucru: în trei zile, Tevi trebuie să fie alungat de la ţară. Şi, o dată cu Tevi, trebuie să fie expulzaţi toţi Tevii din toate satele imperiului. Iar pentru că măsura ar atinge prea puţini Tevii, ţarul dă ordin ca nenumărate comune urbane să fie decretate comune rurale, pentru ca să poată fi izgoniţi legal şi evreii din tîrguri.

Astfel, în urma expulzării oficiale din satul lui drag, îl putem vedea pe Tevi silit să-şi caute un locşor într-un oraş în care să-şi poată pune capul, din „mila" lui Dumnezeu şi a ţarului.

În rezumat, „Tevi Lăptarul", dacă este pe de o parte o istorie întunecată a mizeriei, a umilinţelor, a prigoanelor la care a fost

supusă, pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, colectivitatea evreiască, alături de toate celelalte popoare din imperiul țarist – pe de altă parte, este cartea speranțelor în noua generație revoluționară, cartea optimismului creator, cartea bunului simț, cartea omeniei, care vede în binele tuturor celor ce muncesc binele fiecăruia în parte.

I. LUDO

NOTA TRADUCĂTORULUI

În lucrarea aceasta vom întîlni – în afară de unele citate exacte și bine plasate – altele de neînțeles și, în orice caz, străine de text. Asupra acestora din urmă ținem să prevenim pe cititor, cu rugămintea să nu caute înțelesuri subtile acolo unde nu se găsesc. Tevi lăptarul, fie că a citat greșit, din ignoranță, fie că a ajustat în mod arbitrar textul citat spre a-și întări argumentațiile, fie că, pur și simplu, a născocit citatele, spre a-și putea bate joc de cei cu care stă de vorbă.

Tot în această lucrare se pomenește de un anume Mendel Beilis. În anul 1910, spre a abate atenția maselor din întreg imperiul rus de la condițiile groaznice în care trăiau și, în special, spre a înăbuși glasul luptătorilor comuniști, care chemau poporul să se ridice împotriva opresiunii țariste, autoritățile lui Nicolae al II-lea, țarul Rusiei, au înscenat evreului Mendel Beilis, funcționar al unei fabrici din Kiev, un proces de omor ritual.

EU, NEVREDNICUL!

O epistolă a lui Tevi lăptarul către autor

Scrisă în anul 1895

Cinste preaiubitului și neprețuitului meu prieten reb[1] Șalom Alehem, noroc și sănătate să-i dea Dumnezeu și lui, și nevestei lui, și copiilor lui și numai de mari bucurii să aibă parte oriunde o întoarce capul, amin!

Eu, nevrednicul! Așa trebuie să-ți spun: la fel cum a spus, în cărțile noastre sfinte, strămbunul Iacov cînd a pornit împotriva lui Esau. Dar dacă ți se pare că nu-i prea potrivit, te rog, pani[2] Șalom Alehem, nu te supăra, fiindcă eu nu sînt decît un om necioplit. Dumneata știi, desigur, mai multe ca mine, ce să mai vorbim! Cînd trăiești o viață întreagă la țară, Dumnezeu să mă ierte, ajungi să te prostești cu totul! Cine să mai aibă vreme

1 Domnule, în limba idiș (n.r.).

2 Domnule, în limba poloneză (n.r.).

să-şi arunce ochii pe o carte, să înveţe ceva, sau mai ştiu eu ce ! Noroc că vara se adună, pe la vilele din Boiberic, bogătaşii din Iehupeţ, aşa că se poate întîmpla să dai peste un om mai subţire, de la care să prinzi cîte un cuvînt înţelept. Crede-mă că, ori de cîte ori îmi amintesc de zilele alea cînd locuiai nu departe de mine, în pădure, şi-mi ascultai toate poveştile mele neroade, mă simt ca şi cum aş fi cîştigat o avere. Nu ştiu ce ţi-a plăcut atîta la mine, că-ţi pierzi vremea cu un biet omuleţ cum sînt eu, şi-mi trimiţi bileţele, ba, pe deasupra, îmi mai şi treci numele într-o carte şi faci din mine o întreagă poveste, parcă ar fi cine ştie ce de capul meu ! De asta mă văd silit să-ţi spun : Eu, nevrednicul...

Drept e că-ţi sînt bun, bun prieten, măcar de mi-ar da Dumnezeu a suta parte din cele ce-ţi doresc dumitale ! Cred că ai văzut destul de bine ce grijă am avut de dumneata încă în anii ăi buni, cînd mai stăteai în vila a mare, îţi aminteşti ? Ţi-am cumpărat cu un cincizeci de ruble o vilă, care era un adevărat chilipir şi pentru cincizeci şi cinci. Că după trei zile a pierit ? Nu-i vina mea. Ca dovadă : a pierit şi cealaltă vită, pe care tot eu ţi-am dat-o. Ştii prea bine şi dumneata cît sînge rău mi-a făcut afacerea asta ! În zilele alea am umblat ca năuc. Ştiu eu ? Cred că ţi-am adus tot ce-i mai frumos şi mai bun, aşa să ne ajute Dumnezeu acu, de

Anul Nou, pe amîndoi... și mie să-mi ajute Dumnezeu să-mi scot bucățica de pîine și să fim sănătoși și cu, și căluțul... și vitele să-mi dea atîta lapte, ca să am și de aci încolo unt și brînză îndeajuns și pentru dumneata, și pentru toți bogătașii din Iehupeț... noroc să le dea Dumnezeu, și parale, și toate bunătățile pămîntului, care să le umple inima de bucurie ! Iar dumitale, pentru că-ți dai atîta osteneală cu mine și pentru cinstea ce mi-o faci cu cartea dumitale, îți spun încă o dată : Eu, nevrednicul !... De ce să faci atîta tărăboi în jurul meu, ca o lume întreagă să afle că dincolo de Boiberic, la doi pași de Anatevka, trăiește un Tevi lăptarul !

Dar dumneata știi, pesemne, ce faci ! Minte, slavă domnului, nimeni nu trebuie să te învețe, și să scrii, asta poți și singur. Cît despre celelalte, am încredere în dumneata că o să faci pentru mine acolo, în Iehupeț, tot ce trebuie ca de pe urma cărții dumitale să-mi iasă ceva. Pentru că, zău, mare nevoie aș avea ! Cred că ar fi vremea să încep, cu ajutorul lui Dumnezeu, cît de curînd să mă gîndesc să-mi mărit una din fete. Și dacă o vrea Dumnezeu, poate chiar două dintr-o dată.

Pînă atunci să-mi trăiești, și să-mi fii sănătos așa cum îți dorește din toată inima cel mai bun prieten al dumitale,

Tevi

Da, tocmai asta am uitat ! Cînd o să isprăvești cartea și o fi să-mi dai ceva gologani, te rog să mi-i trimiți la Anatevka, pe numele hahamului. Eu am la Anatevka pomenire de două ori pe iarnă : o dată în toamnă, și a doua oară, după Crăciun, așa că în zilele alea sînt în oraș. Dar, încolo, scrisori poți să-mi trimiți de-a dreptul la Boiberic, pe numele meu, așa : „A se da domnului Tevel, lăptarul evreu".

CÎȘTIGUL CEL MARE

Cum Tevi lăptarul, om sărac, cu o casă de copii, dă deodată peste noroc, printr-o minune care se cuvine să fie descrisă într-o carte. Întîmplarea e povestită de însuși Tevi și așternută aici, pe hîrtie, cuvînt cu cuvînt.

Scrisă în anul 1895

Din țărînă îl ridică Dumnezeu pe sărac.
Din gunoi îl înalță pe nevoiaș.

(Psalmi)

Auzi, pani Șalom Alehem, dacă ți-e dat să cîștigi lozul cel mare, îți pică de-a dreptul în casă, cum scrie la noi, la carte : „Slavă celui care ajută pe cei drepți", adică : halal de ăla căruia-i merge bine, cum s-ar zice ; dacă treaba merge, o ia la galop. Aici nu încape nici minte, nici vrednicie. Și dacă se întîmplă, doamne ferește, să-ți iasă pe dos, poți să vorbești pîn'ei plesni, tot nu-ți ajută. Pe un cal prost nu-l poți urni din loc nici cu mintea, nici cu vorba. Muncești de-ți vine să te întinzi pe jos și să mori și, deodată, fără să știi de ce și de unde, încep să-ți meargă toate din plin, cum scrie în cărțile noastre : „Și lumina va coborî peste noi toți". Nu mai e nevoie să-ți tălmăcesc cuvintele astea, dar înțelesul lor e că unul ca mine, ori ca dumneata, atîta

vreme cît își mai trage sufletul, nu trebuie să-și piardă nădejdea. Despre asta mi-am putut da singur seama cînd am văzut cum s-a purtat Dumnezeu cu mine și mi-a dat pîinea pe care o mănînc azi. Pentru că de unde și pînă unde să ajung, din senin, să vînd unt și brînză, cînd nici bunica bunicii mele n-a făcut negoț de brînză ori unt! Face, zău, să asculți toată povestea de la început pînă la sfîrșit. Uite, o să mă așed aici, pe iarbă, lîngă dumneata, pentru un minut, să mai rumege și calul cîteva fire, cum scrie la noi, la carte: „Sufletul ficcărei vieţuitoare..." adică e și calul o făptură de-a lui Dumnezeu.

Pe scurt, povestea s-a întîmplat cam de Șevuot[1]; ca să nu te mint, cu o săptămînă sau două înainte de sărbătorile astea. Sau, poate, știu eu? Cîteva săptămini după sărbători. Nu trebuie să uiți că de atunci au trecut, încet-încetișor, vreun an și o vară, adică tocmai nouă sau zece ani, dacă nu chiar cu încă ceva pe deasupra. Pe vremea aia eram, așa cum mă vezi, cu totul altul decît ăl de azi... vreau să zic, eram cu același Tevi, dar nu chiar același. Cum așa? Uite! Eram un calic – dar să te ferească Dumnezeu ce calic! – cu toate că, dacă te-ai uita bine, sînt și acuma foarte departe de a fi om bogat. Cît îmi lipsește să mă pot numi și eu Brodski ar fi bine să cîștigăm noi doi la un loc peste

[1] Sărbătoare evreiască de vară (n. t.).

vară, pînă după sărbătorile de toamnă ! Dar față de ceea ce am fost altădată, se cheamă că azi aș fi bogătaș, cu calul și căruța lui, și, să nu-mi fie de deochi, cu vreo două văcuțe care dau lapte și cu încă una gata-gata să fete. În fiecare zi găsești la mine unt proaspăt, și brînză, și smîntînă : munca noastră, fiindcă toți muncim, nici unul dintre ai mei nu stă degeaba. Nevastămea, să-mi trăiască, mulge vacile, copiii cară donițele și bat untul, și eu, așa cum mă vezi, mă duc în fiecare dimineață în tîrg și dau o raită pe la toate vilele din Boiberic, unde nimerești peste cutare ori cutare, toți negustori de frunte din Ichupeț, cu care mai schimbi cîte un cuvînt-două și te simți și tu om ca oricare altul. Și apoi simbăta ! Cine mai mi-e de o seamă simbăta, cînd pot să-mi arunc și eu ochii prin *Biblie, Psalmi, Pilde,* una, alta... Te uiți la mine, pani Șalom Alehem, și-ți spui : „Eeeei, dar știi că Tevi ăsta e cineva !"

Pe scurt, ce am început să-ți povestesc ? Da ! Și pe vremea aia eram, cu ajutorul lui Dumnezeu, atît de sărac, că ne uscam de-a-n-picioarele de foame și eu, și nevasta, și copiii. De dimineața pînă seara munceam ca un catîr, să car din pădure la gară o căruță plină de butuci, pentru treizeci de copcici – și asta nu în fiece zi ! – și să te văd să ții, dacă poți, o casă cu cîteva guri, nu le fie de deochi, și un cal care nu știe de glumă : ai, n-ai, lui trebuie să-i dai ce rumega ! Și Dumnezeu ? Ce

face Dumnezeu ? Dumnezeu doar are, vorba aia, grijă de toți și-și gospodărește lumea ca un om deștept, cu scaun la cap ! Și cînd Dumnezeu vede cît mă chinuiesc aici pentru o bucățică de pîine, îmi zice : „Și adică tu, Tevi, îți închipui că-i sfîrșitul pămîntului ? Că s-a năruit cerul peste tine ? Hai, dă-te încolo, Tevi, că marc nătărău mai ești !“ Stai să vezi cum, dacă vrea ăl-de-sus, norocul face, cît ai clipi, stînga-mprejur și toate ți se luminează deodată. Ar veni cam așa cum se spune în rugăciunile noastre : „Tu, care hotărăști toate...“, adică tu, care hotărăști cine să fie înălțat și cine dat cu capul de pămînt, cum s-ar zice : cine va umbla pe jos și cine cu căruța. Totul e să nu-ți pierzi nădejdea. Înainte de toate nădejdea. Numai nădejdea ! Știi de ce o spun ? Ca să vezi cum Dumnezeu a făcut cu mine o minune, o minune, că nici nu-ți vine să crezi. Stai să auzi !

Într-o zi de vară, pe înserate, trec cu căruța goală prin pădure înspre casă, cu capul în piept și cu inima otrăvită de supărare. Calul, săracu, măcar să-l tai în bucăți, abia de se mai tîrîie.

– Mișcă, zic, nenorocitule, lua-te-ar dracu să te ia, cu mine împreună ! Simte și tu ce-i aia să-ți ghiorăie mațele de foame într-o zi lungă de vară, dacă te-ai tocmit cal la unul ca Tevi !

Peste tot liniște. Fiecare plesnet de bici răsună pînă în adîncul pădurii. Soarele apune, ziua își dă sufletul.

Umbrele copacilor se întind lungi, lungi ca sărăcia. De pretutindeni mă năpădesc gînduri peste gînduri. Chipurile a tot felul de inși morți mai demult îmi vin înainte. Și-mi aduc aminte de casă... vai și-amar de viața mea ! În cocioabă e întuneric beznă. Copilașii, să-mi fie sănătoși, goi și desculți, așteaptă, cu mii de ochi, să-l vadă odată pe tata, poate le-o aduce, nenorocitul, o pîine proaspătă, sau chiar o franzelă. Și nevastă-mea, ca oricare femeie, mormăie : „Copii să-i fac ! Și încă șapte! Mai bine, Dumnezeu să mă ierte, să-i arunc în baltă de vii !“ E tare plăcut să auzi asemenea vorbe, nu ? Că mai mult decît om nu ești, cum scrie la carte : „Carne și pește“, vreau să zic carne și sînge... și burta n-o poți sătura cu vorbe. Îmbuci niște scrumbie, ți se face îndată de ceai, dar la ceai trebuie zahăr, și zahărul e, vorba aia, la Brodski. „Că n-am o bucată de pîine – zice nevastă-mea, să-mi trăiască ! – mațele pot să mi-o ierte, dar dimineața fără paharul de ceai, zice ea, sînt moartă de-a binelea. Copilul, toată noaptea, stoarce și sufletul din mine.“

Dar, pînă una-alta, nu se cade să uit de Dumnezeu... e drept că rugăciunea de seară, vorba aia, nu-i capră, să fugă, dar trebuie s-o fac. Acuma cred că-ți închipui ce fel de rugăciune mai poate fi aia dacă tocmai la mijloc, parcă dinadins, calu-și ia vînt, ca un smintit, și eu sînt silit să alerg după căruță, să apuc hățurile, și în

timpul ăsta să cînt mai departe : „Dumnezeul lui Abraham, dumnezeul lui Isaac, dumnezeul lui Iacov"... Frumos, nu ? Şi tocmai azi, cînd aveam mai mult ca oricînd chef să mă închin lui Dumnezeu din toată inima, fierbinte... poate aşa să-mi mai îndulcesc nitel amarul care mă apasă pe suflet !

Pe scurt, gonesc după căruţă şi-mi fac rugăciunea în gura mare, cu înfloriturі, ca la sinagogă : „Cel care hrăneşte din dărnicia lui tot ce-i vieţuitoare" – adică cel care hrăneşte toate făpturile lui – „cel care-şi ţine făgăduiala faţă de morţii din morminte", adică pînă şi faţă de cei vii, care umblă pe pămînt morţi de foame... aoleo, şi ce mai murim noi de foame ! Ce ne mai rupem noi şalele pentru bucăţica de pîine ! Nu aşa ca, de pildă, bogătaşii ăia din Iehupeţ, care stau o vară întreagă prin vile, la Boiberic, şi mănîncă, şi beau, şi se scaldă în tot ce-i mai bun şi mai scump. Of, Dumnezeule atotputernic, de ce mi se cuvine asta ? Nu sînt şi eu om, la fel ca şi ei ? Văleu, Dumnezeule, „coboară-ţi privirea asupra suferinţelor noastre", uită-te bine, zic, cum ne trudim şi pune-ţi la inimă necazurile celor săraci, pentru că cine altul o să aibă grijă de ei dacă nu tu ? „Ajută-ne, doamne, să fim mîntuiţi"... trimite-ne leacul, că buba o avem şi fără de tine. „Binecuvintează-ne" cu un an bun, să fie în toate belşug : şi la secară, şi la grîu, şi la orz, măcar că, dacă mă gîndesc bine, habar n-am ce-i poate

ieşi din toate astea unui nenorocit ca mine ! De pildă, cu ce se alege calul meu dacă ovăzu-i ieftin ori scump ? Dar, pfui! lui Dumnezeu nu se cade să-i pui întrebări, şi mai ales unul ca mine trebuie să creadă că toate astea sînt înspre binele lui şi să-şi spună : desigur că aşa e porunca lui Dumnezeu !... Şi-mi cînt mai departe rugăciunea şi-i zic : „Cei care calcă totul în picioare", adică toţi oamenii răi şi „stricraţii", care zic că nu este un Dumnezeu pe lume, al dracului de bine o să se simtă cînd o să ajungă sus, acolo, în ceruri ! Cu vîrf şi îndesat o s-o plătească, pentru că Dumnezeu e cel „care striveşte pe duşmani". Bun platnic, Dumnezeu. Cu el nu poţi glumi ! Cu el trebuie să umbli cu binişorul, lui trebuie să i te rogi, lui trebuie să-i strigi : „Milostive părinte", tată bun şi iubitor ! „Apleacă-ţi urechea la glasurile noastre", ascultă vaietele noastre ! „Fie-ţi milă de noi !"... fie-ţi milă de nevasta şi de copiii mei, sînt flămînzi, sărmanii de ei !... Îndură-te de noi, ca altădată, în templul din Ierusalim, încă pe vremea cînd toţi slujitorii lui...

Deodată, stai ! calul se opreşte. Eu mai apuc să-mi spun în fugă rămăşiţa de rugăciune, ridic ochii, mă uit... îmi ies înainte, dintre copaci, două fiinţe ciudate, în veşminte neobişnuite. „Tîlhari ! mă gîndesc, dar îndată îmi şi zic : Hai, Tevi, vorbeşti ca un prost. Treci doar

de atîta vreme pe aïci, prin pădure, încolo și încoace, și ziua și noaptea, ce ți-a venit deodată să crezi că-s tîlhari ?"

– Hiii ! îmi îndemn calul și-i trag cu sete cîteva șfichiuri, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic.

– Hei, moșule, ascultă ! îmi strigă cu glas de femeie una dintre cele două făpturi și-mi face semn cu o basma să opresc. Oprește-te nițel, nu fugi, că n-o să ți se întîmple, doamne ferește, nimic !

Aha ! Necuratul !... Dar încă o dată îmi zic : „Bou în piele de cal ! Ce-i aia pe neașteptate, draci și strigoi ?" Și opresc calul, mă uit mai bine... două femei. Una în vîrstă, cu o broboadă de mătase pe cap, cealaltă mai tînără, cu o perucă. Nădușite amîndouă și cu obrajii încinși.

– Bun ! le strig, chipurile, voios. Ce poftiți ? Dacă aveți de gînd să cumpărați ceva, n-o să găsiți la mine decît ghiorăială de mațe, sau bătăi de inimă pe o săptămînă întreagă, sau dureri de cap, sau junghiuri uscate, sau necazuri umede...

– Gata, gata ! fac cele două femei. Ian te uită la ei cum trăncănește ! Dacă-l stîrnești pe unul ca ăsta cu o singură vorbă, nu mai ești sigur cu viața. Noi, zic ele, n-avem de gînd să cumpărăm nimic. Noi am vrea numai să știm care e drumul spre Boiberic.

– Care-i drumul spre Boiberic ? zic și, chipurile, mă pufnește rîsul. E ca și cum m-ați întreba dacă știu că mă cheamă Tevi.

– Așa ? Tevi te cheamă ? Bună seara, reb Tevi ! Nu înțelegem, zic ele, ce-i rîsul ăsta pe dumneata ! Noi nu cunoaștem locurile de pe aici. Sîntem din Iehupeț și stăm la Boiberic, zic ele, într-o vilă și am ieșit pentru cîteva minute să ne plimbăm... și ne tot plimbăm prin pădurea asta de azi-dimineața, din zori... și rătăcim, rătăcim și nu nimerim drumul. Și acuma, zic ele, cînd am auzit cum cîntă cineva în pădure, am crezut mai întîi – mare lucru ? – că-i vreun tîlhar, doamne ferește ! Dar după ce te-am văzut, zic ele, am înțeles că nici vorbă nu poate fi de tîlhar și ne-am simțit mai liniștite. Acuma înțelegi ?

– Hahaha ! zic. Al dracului tîlhar ! Ați auzit vreodată de tîlharul ăla din Kasrilifka... tîlhar mare, mare de tot... care a sărit la unul să-l roage să-i dea niței tabac să tragă pe nas ? Dacă vreți, pot să vă spun povestea întreagă.

– Povestea, zic ele, las-o pe altă dată. Mai bine arată-ne drumul spre Boiberic.

– Spre Boiberic ? zic. Păi ăsta e drumul care duce spre Boiberic. Chiar dacă n-ați vrea, zic, trebuie să apucați pe poteca asta drept spre Boiberic.

– Și de ce taci ? zic ele.

– Da ce-ați vrea ? zic. Să zbier ?

– Dacă-i așa, zic ele, atunci trebuie să știi : mai e mult pînă la Boiberic ?

– Pînă la Boiberic, zic, nu e mult. Citeva verste[1]. Cinci-șase verste în totul, dacă nu șapte... sau poate chiar opt.

– Opt verste ! strigă amîndouă femeile deodată și-și frîng mîinile, gata să le apuce plînsul. Ce spui, omule ? Știi ce vorbești ? Auzi la el : opt verste !

– Ei, și ? zic. Ce pot să fac ? Dacă ar fi după mine, v-aș face calea mai scurtă. Pe lumea asta omul trebuie să treacă prin toate. La drum, zic, se întîmplă să fii silit să te cațări în noroi pe un deal... și ploaia să-ți biciuiască obrazul... și mîinile să-ți înghețe de frig... și să simți un leșin la inimă de foame... și deodată, trosc ! să-ți plesnească o osie.

– Dumneata, îmi zic ele, vorbești numai ca să vorbești, zău așa ! Parcă n-ai fi în toate mințile ! Noi abia ne mai ținem pe picioare, și dumneata ai timp de brașoave. De dimineață n-am pus în gură decît un pahar de cafea și o chiflă, și dumneata ne vii cu povești dîn *O mie și una de nopți*.

– Dacă-i așa, zic, păi e altceva ! Vorba aia : înainte de masă nu-ți vine să țopăi. Știu foarte bine ce gust

[1] Unitate de măsură pentru drumuri, folosită odinioară în Rusia, egală cu 1067 m (n. r.).

are foamea, nu trebuie s-o aud de la altul. S-ar putea prea bine ca eu nici să nu fi văzut chifle și cafea de un an...

Și cum stau și vorbesc, parcă și văd în fața mea o chiflă proaspătă și un pahar cu cafea, și încă multe alte bunătăți. „Nenorocitule ! îmi zic. Cu altceva nici n-ai fost crescut, decît cu cafea și chifle ? Și adicătelea o bucată de scrumbie cu pîine o să te ia dracu dacă o să mănînci ?" Dar ea, ispita, parcă anume, să-mi facă în necaz, numai chifle și numai cafea îmi vîră sub nas. Și simt mirosul cafelei și al chiflelor proaspete, gustoase, de mi se topește inima de plăcere.

– Știi ceva, reb Tevi ? îmi zic femeile. Ce ar fi să ne urcăm în căruța dumitale și să ne duci pînă acasă, la Boiberic ? Ce spui ?

– Ați potrivit-o ca nuca-n perete ! zic. Eu vin de la Boiberic, și dumneavoastră vreți să vă duceți la Boiberic ! Ce poate să vă treacă prin cap !

– Ei și ? zic ele. Știi ce trebuie să faci ? Un om cu cap, ca dumneata, se descurcă : întoarce căruța și o ia înapoi spre Boiberic. N-avea grijă, reb Tevi ! zic ele. Cînd o să ajungem, cu ajutorul lui Dumnezeu, acasă, atîta rău pe noi cît o să păgubești dumneata !

„Astea-mi vorbesc, îmi zic, pe o limbă prea încîlcită să pot înțelege ceva." Și-mi vin în minte morți, strigoi, draci, vrăjitoare. „Mă, nerodule ! îmi zic. De ce nu

te miști ? Sări în căruță, dă-i bici calului și șterge-o !" Dar cît mă gîndesc, îmi și scapă din gură, fără să vreau :

– Urcați-vă !

Cum au auzit ce le spun, femeile nu s-au mai lăsat mult rugate și, țuști ! în căruță. Eu sar după ele pe capră, întorc căruța, dau cu biciul în cal o dată, de două ori, de trei ori... Haida !... Mișcă !... Aș ! Calul nici gînd să se urnească din loc !... „De, îmi zic, acu îmi dau seama cu cine m-am încurcat. Dracu m-a pus să mă opresc în mijlocul drumului, ca să stau la taifas cu femei..." Înțelegi dumneata ? De o parte, pădurea, mută și tristă, peste care noaptea coboară încetul cu încetul, și aici, lîngă mine, două arătări, îmbrăcate ca niște femei. Închipuirea îmi lucrează de zor. Îmi aduc aminte de o poveste cu un căruțaș care s-a dus odată singur în pădure și a dat în drum peste un săculeț cu ovăz. Cum a zărit săculețul, căruțașul a și sărit jos și l-a luat în spinare, dar i-au ieșit ochii din cap pînă a putut să-l arunce în căruță, de greu ce era... și a pornit mai departe. Merge el cam la vreo verstă, întinde mîna după sacul de ovăz... nici tu sac, nici tu ovăz. În locul săculețului de ovăz, dă peste o capră cu barbă. Căruțașul vrea s-o atingă cu mîna, dar capra îi arată o limbă de-un cot, scoate un rîset sălbatic și se face apoi nevăzută.

– De ce nu pornești odată ? mă întreabă femeile.

– De ce nu pornesc ? De-aia ! Pentru că n-are chef calul !

– Da bici n-ai ? zic ele. Trage cu biciul în el.

– Vă mulțumesc, zic, pentru sfat. Noroc că mi-ați adus aminte. Cusurul e că flăcăul meu nu se sperie de bici. S-a deprins cu biciul cum m-am deprins eu cu sărăcia ! zic și mă prefac tare vesel, dar de frică mă scutură frigurile.

Pe scurt, ce să-ți mai spun, mi-am vărsat tot focu pe cal și am tras atita în el, șăracu, pînă a dat Dumnezeu de s-a îndurat să se miște – și am putut s-o luăm prin pădure de-a dreptul spre Boiberic.

În drum începe să mă sîciie un alt gînd : „Ehei, Tevi, că mare măgar mai ești ! Nu ești bun de nimic ! Calic ai fost și calic o să mori ! Auzi ! Să-ți facă Dumnezeu rost de un prilej ca ăsta, cum nu se mai pomenește decît o dată în o sută de ani, și să nu te tocmești din capul locului, ca să știi și tu de ce și pentru ce. După dreptate, și după minte, și după omenie, și după judecată, și după lege, și chiar după mai știu eu ce nu-i nici un păcat să-ți iasă ceva de aici, ba să și lingi un oscior, dacă s-a întîmplat ce s-a întîmplat ! Așa că oprește, nerodule, calul și spune-le răspicat : «Dacă o să-mi dați atît și atît, e bine, dacă nu, fiți bune și dați-vă jos din căruță»... Dar, pe de altă parte, îmi zic :

Acu văd că ești prost de-a binelea, Tevi ! Parcă n-ai cunoaște vorba aia a țăranului : «să nu vinzi blana ursului din pădure»."

– De ce nu mergi ceva mai iute ? zic femeile și imi dau ghes din spate.

– Dar de ce vă grăbiți așa ? zic. Nu știți că graba strică treaba ? zic și mă uit cu coada ochiului la cele două femei.

După cite se pare, sînt femei ca toate femeile. Una cu o basma de mătase pe cap, cealaltă cu o perucă. Amîndouă se uită una la alta și-și șușotesc ceva intre ele.

– Mai e departe ? mă întreabă.

– Mai aproape decît de aici, zic, desigur că nu ! Uite acuși, zic, trebuie să urcăm și să coborîm un deal. Apoi trebuie iar să urcăm și să coborîm un deal. Abia după aia vine urcușul cel mare. Și numai de acolo înainte drumul ne duce drept, drept spre Boiberic !

– Ce spui de el ? zice una către cealaltă.

– Un aiurit ! zice ailaltă.

– Numai el ne lipsește la necazurile noastre !

– Cred că-i nebun de-a binelea !

Cred și eu că-s nebun, îmi zic, dacă mă las dus de nas de niște muieri.

– Și unde, le întreb, ați vrea, scumpele mele cucoane, să vă arunc ?

– Cum așa, zic ele, să ne arunci ? Ce vorbă-i asta : să ne arunci ?

– Așa, zic, se spune pe limba căruțașilor. Dar pe limba noastră asta înseamnă că aș dori să știu unde să vă duc, cînd o să ajungem, zic, la Boiberic, cu ajutorul lui Dumnezeu, sănătoși, dacă o vrea Dumnezeu ! Pentru că, vorba aia : mai bine întrebi de două ori decît să rătăcești o singură dată.

– O ! Asta crezi ? O să ne duci, zic ele, la vila verde, de lîngă iaz, de partea cealaltă a pădurii. Știi unde vine ?

– De ce să nu știu ? Eu sînt la Boiberic ca la mine acasă. Măcar de-aș avea atîtea mii de ruble cîți butuci am cărat eu acolo. Uite, chiar în vara trecută, zic, am adus la vila asta verde doi stinjeni de lemne dintr-o dată. Locuia acolo unul, un mare bagătaș din Iehupeț, un milionar de vreo sută de mii de ruble, și poate chiar de vreo două sute de mii.

– Locuiește și azi acolo ! îmi răspund amîndouă femeile, care se uită una la alta, își șușotesc ceva și rîd.

– Ia stați, zic. Păi, dacă-i așa, s-ar putea întîmpla să fiți ceva neam cu el. Și atunci, zic, ce ar fi să puneți pe lîngă el o vorbă bună pentru mine... o bucățică de pîine, o slujbuliță... mai știu eu ce ? Eu, zic, am cunoscut pe unul, Isruel îi zice, nu departe de tîrgușorul nostru, și nu era nimic de capul lui. Dar, dracu știe cum

și ce fel, a răzbit, și azi a ajuns mahăr mare, cu douăzeci de ruble pe săptămînă, dacă nu chiar patruzeci, mai știi ? Noroc să ai ! zic. Sau, de pildă, ce-i lipsește, zic, ăluilalt, ginerele hahamului ? Ce s-ar fi ales de el dacă nu s-ar fi dus la Iehupeț ? Adevărat e că în cei cîțiva ani de la început i s-au uscat mațele de foame. Dar acuma, încaltea, de mi-ar merge mie așa cum îi merge lui ! A ajuns să trimită bani și acasă. Are de gînd să-și aducă la Iehupeț nevasta și copiii, dar nu i se dă voie să locuiască acolo. O să-mi zici : dar de stat, stă ? Firește că stă ! Dar ce se mai chinuiește, săracu !... Stați, că am ajuns. Iaca, zic, iazul... și uite și vila ! zic.

Și-mi intru, sigur de mine, ca la mine acasă, cu oiștea drept în cerdac. Cum ne-au zărit, ăia din vilă au sărit la noi și au început să zbiere de bucurie :

– Uite bunica !... Mama !... Mătușa !... S-au întors !... Să fie într-un ceas bun !... Pentru Dumnezeu, unde ați fost ? Toată ziua am umblat după voi, ca niște nebuni. Am trimis peste tot să vă caute. Credeam că poate v-au năvălit lupii, sau, doamne ferește, niște ucigași ! Ce s-a întîmplat ?

– S-a întîmplat ceva foarte frumos. Ne-am rătăcit în pădure și am ajuns cine știe unde, hăt-departe, poate la zece verste de aici, cînd, deodată, ne-a ieșit în cale un om !

– Ce fel de om ?

– Un nenorocit cu un cal și o căruță !... Și numai cu greu l-am putut îndupleca să ne ducă pînă aici...

– Ptiu ! Fir-ar al dracului să fie !... Și singure, fără să vă păzească nimeni... Auzi, auzi !... Trebuie să mulțumim lui Dumnezeu că ați scăpat !

Pe scurt, slugile au aprins cîteva lămpi pe cerdac, au întins masa și au început să aducă samovare în clocote, și pahare de ceai, și zahăr, și dulceață, și cozonac proaspăt, care mirosea bine, și după aia, tot felul de mîncăruri dintre cele mai bune : supe grase, cu o mulțime de fripturi de giscă, cu vinurile cele mai faine și vișinată. Eu, de departe, stăteam și mă uitam cum mănîncă și beau bogătașii noștri din Iehupeț, nu le fie de deochi ! Face, zic, să-ți pui ceva amanet, numai să fii bogătaș. După cîte mi se pare – știu eu ? – cred că ceea ce pică aici pe jos de la o singură masă ar ajunge copiilor mei să mănînce pe săturate o săptămînă întreagă. Of, of, Dumnezeule, tu care ești un dumnezeu îndurător și milostiv, un dumnezeu drept și mare și bun, cum se face că unuia-i dai prea mult, și altuia nimic ? Unuia franzeluțe de lapte, și altuia toate plăgile Egiptului ? Dar, după aia, îmi zic : He-hei, Tevi, zău că ești mai prost decît toți proștii ! Să te apuci tu să-l înveți pe Dumnezeu ce are de făcut el cu lumea ? Pesemne că dacă Dumnezeu poruncește așa, așa trebuie să fie ! Ca semn că, dacă ar trebui să fie altminteri, ar fi altminteri. Că

de ce nu-i chiar altminteri ? Pentru că la noi, în cărțile sfinte, scrie : „Robi am fost în Egipt...", adică de asta este un Tevi pe lume, cum s-ar zice : de asta trebuie un Tevi să trăiască în nădejde și credință. Un Tevi trebuie mai întîi și întîi să creadă că este un Dumnezeu pe lume și să-și pună toată nădejdea în cel care viețuiește veșnic și care, cu ajutorul lui Dumnezeu, o să-i aline, desigur, durerile.

– Dar căruțașul unde-i ? aud pe cineva care întreabă de mine. Nenorocitul ăla a și plecat ?

– Doamne ferește ! răspund eu, de departe. Cum se poate să plec așa, fără să-mi iau rămas bun de la dumneavoastră ? Bună seara, zic, poftă mare și să vă fie de bine.

– Vino aici ! îmi zic ei. Ce stai acolo, în întuneric ? Măcar să te vedem cum arăți la față ! Poate vrei un păhărel de rachiu ?

– Un păhărel de rachiu ? zic. Vai de mine ! Cine se dă în lături de la un păhărel de rachiu ? Cum scrie la noi, la carte : „Cine să trăiască și cine să nu trăiască !" Adică Dumnezeu e Dumnezeu, și rachiul e rachiu... Să trăiți !

Și dau pe gît un păhărel de rachiu.

– Las' să vă ajute Dumnezeu, zic, să fiți totdeauna bogați și numai bucurii să vă dea Dumnezeu ! Alor

noștri, zic, să le dea Dumnezeu sănătate și putere, să poată face față tuturor necazurilor.

– Cum te cheamă ? mă întreabă chiar bogătașul, om arătos, cu tichie în cap. De unde ești ? Unde stai ? Din ce trăiești ? Însurat ? Ai copii ? Cîți copii ?

– Copii ? zic. Să nu păcătuiesc. Dacă fiecare copil face un milion, cît vrea să-mi bage în cap nevastă-mea, Golda, sînt mai bogat decît cel mai mare bogătaș din Ichupeț. Păcat numai că ce-i nevoiaș nu-i bogătaș, și că ce-i strîmbătate nu-i dreptate, așa cum scrie la noi la carte : „Cel care face deosebire între zilele obișnuite și zilele de sărbătoare", adică pentru cel care parale are, viața e o binecuvîntare... La Brodski sînt paralele și la mine fetele. Și dacă ai fete, n-ai nici de ghete. Dar nu-i nimic. Dumnezeu e mare. Așa cum vrea el, așa se întîmplă, adică el stă sus și noi ne chinuim jos. Muncești de-ți rupi șalele, cari butuci cît e ziua de mare, ce poți să-i faci ? Cum scrie la noi, la carte : „Acolo unde urmă de om nu se găsește"... e și scrumbia pește. Toată nenorocirea vine de la mîncare. Cum zicea bunică-mea, Dumnezeu s-o ierte : „Dacă gura ți-ar plesni, capul ți l-ai auri !" Să nu vă fie cu supărare, dar nu-i nimic mai drept decît o scară strîmbă și mai strîmb decît o vorbă dreaptă... mai cu seamă cînd iei un păhărel de rachiu pe stomacul gol.

– Dați-i omului ceva de mîncare ! strigă bogătașul.

Și îndată mi se îngrămădiră pe masă de toate : pește și carne și fripturi de gîscă și pui și pipote și ficăței fără număr...

– Nu vrei să mănînci ? mă întreabă ei.

– Pe un bolnav îl întrebi și unui om sănătos îi dai. Numai că vă mulțumesc. Nu pot să mănînc. Un păhărel de rachiu merge. Dar să mă așed aici la masă și să fac chef, cînd acolo, acasă, ai mei, să fie sănătoși... nu... Dacă o să aveți bunătatea să...

Pe scurt, ăia se vede că au înțeles cam ce vreau și s-au apucat să-mi bage în căruță, fiecare în parte : unu o franzelă, altul pește, al treilea friptură de gîscă, sau o bucată de pui, sau ceai și zahăr, sau un borcan cu dulceață...

– Asta, zic ei, să duci acasă nevestei și copiilor dumitale. Și acuma spune cît ceri pentru osteneala ce ți-ai dat-o cu noi.

– Ei, na, zic, cum să vă cer ? Cît o să vă lase inima, zic, atîta o să-mi dați. Un ban mai mult, un ban mai puțin... n-aveți grijă, că-n cele din urmă tot cădem la învoială !

– Nu ! zic ei. Vrem să ne-o spui chiar dumneata. Nu te teme, nu-ți tăiem capul pentru atîta lucru, doamne ferește !

Ce-i de făcut ? îmi zic. Plăcut nu e. Să cer o rublă, ar fi păcat, poate vor să-mi dea două. Să cer două, mi-e

frică, poate se uită ăștia la mine ca la un nebun : de ce ți se cuvin două ?

Și-mi scapă din gură :

– Trei ruble !

Să fi văzut cum s-au pornit ăia pe rîs, că-mi venea să intru în pămînt de rușine.

– Vă rog să mă iertați, zic, dacă am spus vreo prostie. Se poticnește cîteodată și un cal care se ține pe patru picioare, darmite un om care are o singură limbă !

Și ăia se apucă să rîdă și mai cu poftă, că se țin de coaste de rîs.

– Gata ! zice bogătașul. Ajunge cu rîsul.

Și-mi scoate din buzunarul hainei un portofel mare și trage afară din portofel... ei, spune, cît crezi că scoate ? Ghici ! O hîrtie de zece ruble, roșie ca focu, așa să fiu sănătos cu dumneata împreună, și-mi spune :

– Uite, asta ai de la mine ! Și voi, copii, dați și voi cît credeți de cuviință.

Pe scurt, ce să-ți mai spun ? Au început să zboare pe masă hîrtii de cîte trei ruble și de cîte o rublă, că mi-au început mîinile și picioarele să-mi tremure, de-mi venea să cred că acuși-acuși cad jos leșinat.

– Ei, ce stai ? face bogătașul către mine. Adună-ți banii și du-te sănătos acasă, la nevastă și copii.

– Dumnezeu, zic, să vă dea de zece ori, de o sută de ori pe atîta... noroc și sănătate și parale să vă dea Dumnezeu !

Și adun banii cu amîndouă mîinile, fără să-i număr – ce să-i mai număr ? – și-i bag prin toate buzunarele.

– Noapte bună, zic, să fiți sănătoși și numai de bucurii să aveți parte și dumneavoastră, și copiii dumneavoastră, și copiii copiilor dumneavoastră ! zic.

Și o iau spre căruță, dar aud că mă strigă din urmă nevasta bogătașului, cea cu broboada de mătase.

– Stai puțin, reb Tevi, că și de la mine o să capeți un dar. Vino mîine dimineață, cu ajutorul lui Dumnezeu, pînă aici. Am o vacă roșcovană, care a fost tare bună odată. Îmi dădea cîte douăzeci și patru de pahare de lapte pe zi. Dar pesemne că a fost deocheată, că azi degeaba o mulgi. Nu mai dă lapte.

– Mulți ani să-ți dea Dumnezeu, zic, și să n-ai nici o grijă. Mie vaca dumitale o să-mi dea lapte. Nevastă-mea, să trăiască, e gospodină așa de pricepută, că din nimica face tăiței, cu degetele fierbe păsat și cu ghionturi își culcă copiii. Și dacă am spus cumva vreun cuvînt de prisos, vă rog să mă iertați. Bună seara, zic, să fiți sănătoși.

Plec, ies în curte, buimăcit de atîta omenie, care nu prea se potrivește unor bogătași, și mă reped la căluț... vai de mine și de mine ! O nenorocire ! Mă uit în

dreapta, mă uit în stînga, dar, cum scrie la carte : „Copilul nu-i !"... Cum s-ar zice, nici urmă de cal.

„Ei, Tevi, îmi zic, acu ai intrat bine la apă." Și-mi aduc aminte de o poveste pe care am citit-o într-o carte, cum odată necuratul a momit în palatul lui pe un om cinstit și cu frica-n Dumnezeu și, după ce i-a dat să bea și să mănînce, a intrat ca în pămînt și l-a lăsat singur cu o femeie. Îndată, femeia s-a prefăcut într-o fiară sălbatică, și din fiara sălbatică a ieșit o pocitanie cu cap de pisică. Uită-te bine, Tevi, îmi zic, dacă ăștia nu-și bat joc de tine !

– Ce te învîrți pe acolo și ce tot mormăi ? aud pe cineva că mă întreabă.

– Ce mă învîrt ? răspund. Mă-nvîrt, că-i vai de capul meu, zic, că mai trăiesc ! Mi-am pierdut calul.

– Calul dumitale ? Calul dumitale e în grajd. Du-te de-l vezi !

Intru în grajd, mă uit, așa e ! Flăcăul meu stă foarte adîncit în treaba lui, parcă ar fi stat de cînd e printre caii bogați, și-și rumegă ovăzul cu poftă.

– Haida, zic, mă, deșteptule ! E vremea să mergem acasă. Și nu te mai repezi așa la ovăz, că nu-i bine. Mîncare prea multă, zic, poate să-ți strice.

Pe scurt, cu chiu, cu vai, mi-am îndupleçat calul, l-am înhămat la căruță și am pornit-o vesel spre casă. În drum am cîntat un „Dumnezeule din ceruri..." foarte

aprins. Dar și calul meu nu mai era calul de pînă acum, parcă ar fi crescut o nouă piele pe el. Gonea ca un nebun, fără să mai aștepte să-i dau bici. Cînd am ajuns acasă, era destul de tîrziu. Dar mi-am trezit nevasta cu o bucurie, cu o gălăgie... nu mai întreba !

– Noroc, Golda, zic, să fie într-un ceas bun !

– Fi-ți-ar norocul al dracului, zice ea, că numai de noroace mă umpli ! Ce-i veselia asta pe tine ? De unde-mi vii ? De la o logodnă, sau de la o nuntă ?

– E și logodnă și nuntă, zic, dragă nevastă. Așteaptă numai puțin și o să vezi îndată o comoară ! zic. Dar mai întîi și întîi, trezește copiii, să guste și ei, săracii, din bucatele Iehupețului.

– Ori ești zăpăcit, ori ești smintit, ori ești țicnit, ori ți-ai ieșit din minți... că vorbești ca un nebun ! îmi zice nevasta și mă împroșcă de sus pînă jos cu blesteme, cum stă în obiceiul femeilor.

– Muierea, zic, tot muiere. Nu degeaba zice regele Solomon că printre o mie de neveste, cîte a avut, n-a găsit o singură femeie ca lumea. Noroc, zău, că azi nu mai e obiceiul să ții mai multe neveste ! zic și ies în curte și vin înapoi și întind pe masă toate bunătățile care mi s-au încărcat în căruță.

Copiii mei, cînd au dat cu ochii de franzelă și au adulmecat carne, au năvălit peste masă ca niște lupi flămînzi, săracii de ei, și au început să se înghesuie și

să înfulece, și ce le mai tremurau mîinile și ce le mai clămpăneau fălcile !... Era, cum scrie la noi, la carte : „Și au mîncat..“ Au mîncat de au stins, ca lăcustele. Mă uitam la ei și ochii-mi erau plini de lacrimi.

– Ei, hai, spune odată ! face nevastă-mea către mine. La cine a fost masă pentru calici și de ce ești tu așa de vesel ?

– Aibi răbdare, zic, și o să afli totul. Tu mai suflă, zic, în samovar, să ne așezăm cu toții la masă și să bem cîte un pahar de ceai, așa cum se cuvine. Un om, zic, trăiește pe lumea asta numai o dată, nu de două ori... și mai ales, zic, acuma, cînd avem o vacă a noastră, de douăzeci și patru de pahare pe zi. Mîine, cu ajutorul lui Dumnezeu, o aduc. Ei, Golda ! zic eu și-i pun sub ochi tot teancul de hîrtii. Să te văd, fii atît de deșteaptă să-mi ghicești cîți bani sînt aici.

Mă uit la nevastă-mea – e mai mult moartă decît vie. Albă ca peretele și nu poate să scoată un cuvînt.

– Ce-i cu tine, Golda dragă ? Ce te-ai speriat așa ? Nu cumva ți-e frică, zic, că am jefuit ori că am ucis pe cineva ? Ar trebui, zic, să-ți fie rușine ! Ești de atîta vreme nevasta lui Tevi și să gîndești așa de urît despre mine ! Prostuțo, zic, ăștia sînt bani curați, bani cinstit cîștigați, cu mintea și cu brațele mele. Am scăpat, zic, două femei dintr-o mare primejdie, zic, că dacă n-aș fi fost eu, zic, Dumnezeu știe ce li s-ar fi întîmplat !

Pe scurt, i-am povestit afacerea de la început pînă la sfîrșit și cum de astă dată Dumnezeu mi-a venit într-ajutor din plin. Apoi ne-am apucat să numărăm banii încă o dată, și iar o dată, și am găsit treizeci și șapte de ruble în cap, că nevastă-mea a și început să plîngă.

– De ce plîngi, proasto ? zic.

– Cum să nu plîng, zice ea, dacă plîng fără să vreau ? Cînd ți-e inima plină, îți țîșnesc lacrimile pe ochi. Așa să-mi ajute Dumnezeu, zice ea, cum am presimțit că o să-mi aduci o veste bună. Nu mai țin minte, zice ea, de cînd n-am mai visat-o pe bunică-mea Zeitel. Stau și dorm, și deodată visez o doniță plină cu lapte. Bunică-mea Zeitel, Dumnezeu s-o ierte, ține donița sub pestelcă, să n-o deoache cineva, doamne ferește... și copiii strigă : „Mamă, papă !"

– Nu te grăbi, suflețelule ! zic. Las-o pe bunică-ta Zeitel în pace, să se bucure, acolo în rai, zic, pentru că încă nu știu dacă vaca o să ne dea lapte sau nu. Dar dacă Dumnezeu a putut face minunea asta să avem o vacă de-a noastră, o să aibă el grijă, desigur, ca vaca să fie cu adevărat vacă. Mai bine mi-ai spune, Golda dragă, ce facem cu banii ?

– Tocmai ! zice ea. Ce ai de gînd să faci, Tevi, cu atîtea parale, să nu le fie de deochi !

– Nu ! zic. Mai bine zi tu ce am putea face cu atita „capital", să nu-i fie de deochi !

Și ne-am apucat amîndoi să ne gîndim ba la una, ba la alta și ne-am stors mintea să găsim cum am putea folosi paralele mai bine și am făcut în noaptea aia afaceri cu tot ce poate fi afacere pe lume : am cumpărat o pereche de cai și am și vîndut-o pe loc, cu cîștig. Am deschis o băcănie la Boiberic, am desfăcut repede marfa și am cumpărat îndată un magazin de manufactură. Am cumpărat o bucată de pădure, am luat cîțiva bani peste preț și m-am lăsat păgubaș și de afacerea asta. M-am apucat să iau în arendă taxa pe carnea cușer, am ciupit ceva și de aici și am început să dau bani pe procente.

– Ba să-i ia dracu pe dușmanii mei ! zice nevastă-mea. Vrei să faci praf din parale și să rămîi cu biciușca ?

– Păi atunci ce ? zic. Să fac afaceri cu grîne și să dau faliment ? Puțini, zic, ajung pe drumuri din pricina grîului ? Dacă ai auzi ce se întîmplă azi la Odesa !

– Dar ce am eu cu Odesa ? Neam de neamul meu n-a fost la Odesa și nici copiii mei n-o să se ducă acolo cît timp trăiesc eu și mă țin pe picioare.

– Și ce vrei ? zic.

– Ce vreau ? zice ea. Vreau să nu fii un neroc și să nu spui prostii.

– Păi de ! zic. Acuma ești grozav de deșteaptă. Vorba aia : cînd te îmbogățești, îți merge să poruncești... sau dacă *poate* ai mult bănet, ești *desigur* și înțelept.

Pe scurt, ne-am ciondănit într-una, dar pe loc ne-am și împăcat, pînă cînd, în cele din urmă, ne-am înțeles ca, pe lîngă vaca aia stearpă, să mai cumpărăm una lăptoasă.

Acu o să mă întrebi : de ce o vacă și nu un cal ? La asta o să-ți răspund : de ce un cal și nu o vacă ? Boiberic doar este un locșor unde vin vara toți bogătașii din Iehupeț. Și pentru că bogătașii din Iehupeț sînt oameni foarte subțiri și învățați să le aduci toate de-a gata : lemne, carne, ouă, găini, piper, pătrunjel, ceapă, de ce nu s-ar găsi cineva care să aibă grijă să le aducă acasă, de cîte ori au nevoie, unt, și brînză, și smîntînă, și așa mai departe ? De vreme ce bogătașii din Iehupeț țin atîta la mîncare și gologanul e la ei, vorba aia, bătaie de joc, poți face cu de-alde astea vînzare frumoasă la ei și să cîștigi la parale, nu glumă. Numai să fie marfa marfă. Și o marfă ca a mea nu găsești nici măcar la Iehupeț. Atîția ani buni să am cu dumneata împreună de cîte ori oameni mari, creștini, se roagă de mine să le aduc marfă proaspătă : „Am auzit,

zic ei, că ești om cinstit, cu toate că ești un jidan parșiv !" Crezi că un evreu de-al nostru ți-ar face un compliment ca ăsta ? Măcar de ar plesni în patru toți dușmanii mei ! De la ai noștri n-o să auzi niciodată un cuvînt bun. Ei știu numai să-și vîre nasu-n oala ălui-lalt. Cînd au văzut că Tevi își cumpără o brișcă nouă și încă o văcuță, au început să se întrebe : Din ce și de unde ? Nu cumva face Tevi afaceri cu bani falși ? Sau nu cumva fabrică Tevi spirt pe ascuns ?... Da, da, frățiorilor ! mi-am zis. Dacă vreți să vă spargeți capul de pereți, să fiți sănătoși !

Nu știu dacă o să mă crezi, dar trebuie să știi că dumneata ești aproape cel dintîi care a auzit de la mine toată povestea, ce și cum și cînd. Dar mi se pare că m-am întins prea mult la vorbă... Nu te supăra, dar trebuie să am grijă de bucățica de pîine, sau, cum scrie la noi : „Fiecare cu cei de o seamă cu el", adică fiecare la treburile lui. Dumneata la cărțile dumitale, eu la donițele și ulcioarele mele. Numai atîta aș vrea să te rog, pani : să nu scrii nimic despre mine în cărțile dumitale. Și dacă o să scrii, cel puțin să nu-mi pomenești numele... Să fii sănătos și noroc să-ți dea Dumnezeu !

NICI PRAFUL NU S-A ALES

Scrisă în anul 1899

„Multe gînduri are omul !" parcă așa scrie la noi, în cărțile sfinte. Cred că nu trebuie să-ți mai tălmăcesc cuvintele astea, pani Șalom Alehem. Dar pe limba noastră cea de toate zilele ar însemna, vorba aia : Cel mai bun cal are nevoie de un bici, cel mai deștept om are nevoie de un sfat. Ți-o spun pentru că cel pățit sînt chiar eu. Dacă aș fi avut minte și dacă m-aș fi împărtășit unui bun prieten : uite așa și așa, sînt sigur că nu mi s-ar fi întîmplat o poveste atît de urîtă. Numai că... știi cum scrie la noi, la carte : „Viața și moartea atîrnă de limbă", adică dacă Dumnezeu vrea să-l pedepsească pe cineva, îi ia mai întîi mințile. De cîte ori îmi zic : Judecă și tu, boule, că doar, după cîte se spune, ești om deștept, ce a fost cu tine de te-ai lăsat

tras pe sfoară, și încă așa de prostește ! Ce-ți mai păsa ție acuma, cînd îți scoți, să nu-ți fie de deochi, o bucățică de pîine cu untul și cu brînza ta, care au ajuns vestite în lumea întreagă, zău ! și la Boiberic, și la Ichupeț, și peste tot. Ce bun, ce dulce ți-ar fi traiul acuma dacă gologanii ți-ar fi stat neatinși și bine ascunși în fundul lăzii, nimeni să nu știe de ei, fiindcă, mă rog matale, a cui treabă e dacă Tevi are sau n-are parale ? Să nu crezi că glumesc ! Mult s-a sinchisit lumea de Tevi cînd lui îi crăpau măselele după un ban de-o bucată de pîine pentru ai lui ? Abia mai tîrziu, după ce Dumnezeu și-a aruncat ochii pe Tevi și, pe neașteptate, l-a făcut fericit și după ce, cu sudori de sînge, Tevi a izbutit să aibă și el din ce să trăiască și să pună un ban deoparte, toată lumea nu mai știe decît de Tevi și a ajuns Tevi să i se spună : „Reb Tevi... Domnule Tevi !"... Păi, joacă-i asta ? Și ca din pămînt au început să-i răsară prieteni peste prieteni, cum scrie în cărțile noastre : „Și toți îi sînt dragi, și toți sînt curați...", vorba aia : dacă Dumnezu îți dă cu lingura, lumea-ți dă cu donița. Fiecare în parte îți vine cu cîte ceva : unul cu un magazin de manufactură, altul cu o băcănie, al treilea cu o casă, ăsta vine cu grîu, ălălalt cu o pădure, ăstalalt cu licitații...

– Fraților, le zic, vă rog lăsați-mă în pace. Vă înșelați rău de tot, zic. Voi vă închipuiți, pesemne, că aș

fi Brodski. Să ne dea Dumnezeu tuturor la un loc cît am mai puțin de trei sute de ruble, de două sute și chiar de o sută cincizeci de ruble. Averea altuia îți vine lesne s-o prețăluiești. Fiecare își închipuie că pe celălalt lucește aur, dar cînd te apropii, vezi că nu-i decît un nasture de aramă.

Pe scurt, de cap să le fie ovreiașilor noștri, că m-au deocheat. Mi-a trimis Dumnezeu un fel de rubedenie, știu eu ce-o fi ? Vorba aia : codirișca biciuștii căluțului meu... Menahem Mendel îi zice. Unul din ăi care zboară, se cațără, se învîrte, țopăie... cai verzi pe pereți, dracu să-l ia ! A pus mîna pe mine și mi-a sucit capul cu aiurelile lui. Ce caut eu, Tevi, la Menahem Mendel ? Uite așa ! Cum scrie la noi : „Robi am fost...", adică așa mi-a fost scris. Stai să auzi !

Astă-iarnă vin la Iehupeț cu vreo opt kilograme de unt proaspăt, unt din țara untului, și cu cîteva săculețe de brînză... marfă aur și argint, așa să ne ajute Dumnezeu ! Nu trebuie să-ți mai spun că mi-am desfăcut untul și brînza cît ai bate din palme, că n-a mai rămas o fărîmă din ea nici de leac, așa că n-am mai apucat să mă duc pe la toți mușteriii mei de vară de la Boiberic, care mă așteaptă ca pe Mesia. Fiindcă atita să mai trăiască toți negustorii ăia ai dumitale din Iehupeț dacă au o marfă ca a lui Tevi ! Știi cum zice pro-

rocul : „Să te laude un străin...", adică marfa bună se laudă singură.

Pe scurt, după ce mi-am desfăcut toată marfa și i-am dat calului o mînă de fîn, o iau la întîmplare prin oraș, să mă plimb. Cum scrie la noi, la carte : „Omul a fost făcut din lut", adică mai mult decît un biet om nu ești și te trage inima să vezi lumea, să iei puțin aer, să caști gura la minunățiile alea pe care negustorii din Iehupeț le așază în fereastra dughenelor lor, parcă ți-ar zice : Cu ochii, mă rog ! poți să te uiți cît îți place. Dar cu mîinile... cu mîinile, na, uite, cotul !

Stau, vra să zică, și mă uit într-o fereastră mare, plină cu galbeni și cu o mulțime de carboave de argint și cu grămezi de bani de hîrtie și-mi zic : Dumnezeule mare ! Dacă aș avea măcar a zecea parte din cît fac toate astea, ce i-aș mai putea cere lui Dumnezeu ? Și cine mi-ar mai fi de o seamă ? Mai întîi și întîi mi-aș mărita fata a mare și i-aș da cinci sute de rublișoare zestre, în afară de darurile ei de mireasă, în afară de rochii, în afară de cheltuielile de nuntă. Mi-aș vinde și calul, și căruța, și vitele și m-aș muta îndată la oraș ; mi-aș lua un jilț de frunte la sinagogă, i-aș cumpăra neveste-mii, să-mi trăiască, ceva perle, aș împărți în dreapta și-n stînga pomeni, ca cel mai bogat dintre bogătași ; aș avea grijă ca sinagoga să fie acoperită cu tinichea, nu să stea, cum stă acum,

fără acoperiș, gata-gata să se dărîme ; aș pune în picioare o școală pentru copiii săraci și un spital pentru săraci, ca în toate orașele ca lumea, nu să-i vezi pe nevoiași cum se tăvălesc pe lutul gol, la sinagogă. Pe Iancu Șeigheț nu l-aș mai lăsa epitrop la înmormîntări, că destul rachiu a băut și destul s-a îndopat cu ficăței pe socoteala comunității...

– Bună ziua, reb Tevi ! aud pe cineva în spatele meu. Ce mai faci ?

Mă întorc, mă uit, aș jura că-l cunosc.

– Ziua bună ! zic. Cine ești dumneata ?

– Sînt, zice el, din Kasrilifka... și sînt și rudă cu dumneata... nu chiar o rudă de-a dumitale apropiată... dar nevasta dumitale Golda, zice el, mi-e verișoară de-a patra.

– Ia stai ! zic. Nu cumva ești ginerele lui Burăh Herș al Leei Dvose ?

– Ai nimerit-o ! face el către mine. Eu sînt ginerele lui Burăh Herș al Leei Dvose și pe nevastă-mea o cheamă Șeine Șeindl a lui Burăh Herș al Leei Dvose. Acu știi ?

– Dacă-i așa, zic, bunica soacrei dumitale, Sura Iente, și cu mătușa neveste-mii, Frima Zlote, au fost, mi se pare, verișoare drepte, și, dacă nu mă înșel, dumneata ești ginerele ălălalt al lui Burăh Herș al Leei Dvose, numai că am uitat cum te cheamă, zic. Spune-mi,

te rog, care-i numele dumitale adevărat, că tocmai acu mi-a zburat din minte.

– Pe mine, zice el, mă cheamă Menahem Mendel al lui Burăş Herş al Lcei Dvose... aşa mi se spune acasă, la Kasrilifka.

– Păi atunci, dragul meu Menahem Mendel, zic, vino-ncoa, să-ţi strîng mîna. Ia zi-mi, scumpul meu Menahem Mendel, ce cauţi pe aici, ce-ţi fac soacra şi socru, să-ţi trăiască ? Cum o duci cu sănătatea, zic, şi cum iţi merg treburile ?

– He ! zice el. Cu sănătatea, mulţumesc lui Dumnezeu ! Trăiesc. Dar afacerile de azi, zice el, nu prea sînt grozave !

– O să-ţi ajute Dumnezeu ! fac eu către el şi mă uit la hainele lui ponosite, săracele de ele, şi la cizmele lui căscate. Nu-i nimic ! zic. Dumnezeu e mare. Lucrurile, zic, o să se îndrepte, desigur, cum scrie la noi, la carte : „Deşertăciunea deşertăciunilor", adică banii, zic, sînt rotunzi. Azi aşa, mîine aşa, bine că mai trăieşti ! Totu-i nădejdea ! Omul trebuie să tragă nădejde. Că-ţi merge treaba pe dos ? Nu-i nimic ! De asta ne-a şi făcut Dumnezeu oameni. Vorba aia : Dacă eşti soldat, trage pe nas praf de puşcă, nu tabac. Asta e ! Toată lumea asta, zic, este un vis. Mai bine mi-ai spune, dragă Menahem Mendel, ce cauţi tu, nitam-nisam, aici, la Iehupeţ ?

– Cum ce caut aici ? zice el. Eu stau la Iehupeț, zice el, nici mai mult, nici mai puțin decît de vreun an și jumătate.

– Așa ? zic. Ești, vra să zică, de aici. Locuiești în Iehupeț.

– Ssst ! face el către mine și se uită de jur împrejur. Nu striga așa, reb Tevi ! Locuiesc, zice el, într-adevăr, în Iehupeț, dar asta să rămînă numai între noi.

Stau și mă uit la el ca la un adevărat nebun.

– Și ești, zic, în stare să te ascunzi așa, în mijlocul tîrgului ?

– Nu mai întreba, reb Tevi ! zice el. E bine ! Se vede că dumneata habar n-ai de legile și de obiceiurile Iehupețului. Vino, zice el, să-ți povestesc și o să înțelegi ce înseamnă că ești sau nu ești localnic.

Și a început să-mi înșire toate necazurile și belelele prin care trebuie să treacă aici unul ca el.

– Ascultă-mă pe mine, Menahem Mendel, zic, și hai la mine în sat pentru o zi, să-ți mai odihnești ciolanele nițel. O să fii primit la mine, zic, ca musafir, și încă un musafir binevenit. Cel puțin bătrînica mea s-ar bucura mult să te vadă.

Pe scurt, s-a înduplecat : plecăm împreună. Acasă – mare veselie ! Un musafir ! Un văr de-al patrulea ! Păi asta-i fleac ? Vorba aia : unul de-al tău nu-i străin. Să fi văzut gălăgie ! Ce se aude pe la Kasrilifka ? Ce

face unchiul Burăh Herș ? Ce face mătușa Leea Dvose ? Dar unchiul Iosl Menașe ? Dar mătușa Dobriș ? Și ce fac copiii lor ? Și cine a mai murit ? Cine s-a cununat ? Cine s-a despărțit ? Cine a născut și cine e pe drum să nască ?

– Ce-ți trebuie, zic, dragă nevastă, nunțile altora și nașterile altora ? Mai bine, zic, vezi de mincare. Cum scrie la noi : „Cine e flămînd să vină să ceară", adică să ceară de mincare. Dacă ai borș, desigur că-i bine. Și dacă n-ai, zic, nu-i nimic, poate să fie și plăcinte sau colțunași, sau chiar găluște ori clătite. Poate fi și mai mult cu un fel, numai repede să fie.

Pe scurt, ne-am spălat pe mîini și am mincat în lege, așa cum a poruncit Dumnezeu.

– Mănîncă, Menahem Mendel, îi zic, pentru că totul e, cum zice regele David, „deșertăciunea deșertăciunilor". O lume nătîngă și fățarnică ! Iar sănătatea, zice bunică-mea Nehume, Dumnezeu s-o ierte, deșteaptă femeie, o minune !... sănătatea și plăcerea să le cauți în strachină.

Oaspetele, săracu, înfometat, nu mai știa cum să laude mîncărurile nevesti-mii și se jura pe tot ce-i este mai scump că nu mai ține minte de cînd n-a mai mincat niște plăcinte atît de bine prăjite și niște clătite atît de gustoase.

– Asta încă nu-i nimic ! zic. Dacă ai gusta budincile ei sau un drob de miel cum face ea, abia atunci ai ști ce gust are raiul pe pămînt.

Pe scurt, după ce am mîncat și ne-am făcut rugăciunea, ne-am apucat să flecărim, și fiecare dintre noi, ca de obicei, și-a povestit despre ale lui : eu, despre treburile mele, el, despre afacerile lui... tot numai poveşti cu Odesa şi Iehupeț, unde a ajuns de zece ori, vorba aia : și pe cal și sub cal, adică azi mare bogătaș, mîine calic, și iar bogătaș, și încă o dată calic. A făcut acolo afaceri atît de sucite și răsucite, că de cînd sînt n-am auzit : „hos" și „bes" și „acții-șmacții", „putivelev", „malțev-șmalțev" [1], Dumnezeu să le mai știe care, și niște socoteli nebunești, numai de cîte zece miare, douăzeci de miare, parcă n-ar fi vorba de bani, ci de gunoi.

– Drept să-ți spun, Menahem Mendel, îi zic, trebuie să ai cap, nu glumă, să știi să învîrți asemenea afaceri. Numai că un lucru nu pricep : după cîte o cunosc, zic, pe nevastă-ta, tare mă mir, zic, că te lasă să-ți faci de cap și nu vine după tine pînă aici, zic, călare pe o mătură.

---

[1] Sînt cuvinte din limbajul bursierilor, pe care Tevi le folosește din auzite, dîndu-și aere de cunoscător. *Hos* și *bes* corespunde cuvintelor franceze : *hausse* și *baisse* (hausse – creșterea valorilor negociate la bursă, și baisse – scăderea lor), folosite în mod universal (n. r.).

– O ! face el cu un oftat. De nevastă-mea, reb Tevi, nici să nu-mi amintești, că-mi dă și așa niște porții... ba calde, ba reci ! Dar și astea sînt mărunțișuri. Nu degeaba, zice el, mi-e nevastă : să mă îngroape. E ceva, zice el, mult mai rău : am, mă înțelegi, o soacră. Soacră-mea. Nu trebuie să-ți povestesc ce-i cu ea, zice el, pentru că o cunoști și dumneata.

– Asta înseamnă, zic, că ți-e, așa cum scrie la carte : „Și pestriță, și tărcată, și bălțată"... adică la tuse un junghi, și la junghi încă un junghi, și peste junghi încă o tuse.

– Da, reb Tevi, zice el, bine ai zis. Tusea e rea, dar junghiul e și mai rău decît tusea.

Pe scurt, am trăncănit așa pînă noaptea tîrziu. Eram amețit de atîtea cîte îmi povestea el despre afacerile alea năstrușnice cu miile de ruble care zboară în sus și-n jos și despre averile lui Brodski. După aceea, toată noaptea numai asta am visat : Iehupeț... galbeni... Brodski... Menahem Mendel și soacră-sa...

Numai a doua zi dimineața Menahem Mendel și-a luat inima în dinți să-mi spună ce-i stă pe suflet. Anume ?

– Acuma, zice el, cînd merg treburile la noi, la Iehupeț, de cîtăva vreme așa, că banii au ajuns să aibă mare căutare și marfa stă cum nici nu se poate mai prost, dumneata, reb Tevi, zice el, ai avea un prilej

nemaipomenit să pui mîna pe cîțiva gologani frumușei, și pe mine, zice el, să mă faci, din mort, viu.

– Vorbești ca un copil ! îi răspund. Tu-ți închipui, pesemne, că la mine se găsește bănetul tot Iehupețului, toți galbenii lui. Prostule, zic, ce-mi lipsește mie pînă la Brodski ne-am putea ruga lui Dumnezeu să ne dea, și ție și mie împreună, pînă la Paști.

– Da, zice el, astă o știu și eu. Dar crezi dumneata că pentru asta îți trebuie cine știe cîte parale ? Dacă mi-ai da acuma un singur sutar, zice el, în trei-patru zile îți fac din el două sutare, trei sutare, șase sutare, șapte sutare și, la urma urmei, de ce nu ți-aș face din el și un miar ?

– S-ar putea prea bine întîmpla, zic, ca la carte : „Cîștigul e aproape, dar buzunarul e tocmai la mama dracului". Înțeleg să încerci dacă ai un sutar de pierdut. Dar dacă sutarul ăsta-ți lipsește, zic, e cum scrie în cărțile noastre : „Singur a venit, singur s-a dus"... adică dacă bagi boală, scoți friguri.

– Ei, lasă ! zice el. Un sutar tot s-o mai găsi pe la dumneata, reb Tevi ! Cu afacerile dumitale, cu numele dumitale, să nu-ți fie de deochi !

– Ce-ți iese, zic, din nume ? Numele, desigur, e un lucru tare bun. Dar, din păcate, eu rămîn cu numele, și banii tot Brodski îi are. Dacă vrei, zic, să știi întocmai cum stau, află că toată averea mea la un loc

abia-abia face un sutar, și cu sutarul ăsta am de făcut față la nu știu cîte nevoi. Mai intîi să-mi mărit o fată...

– Ei, uite ! zice el. Aici e aici !... Pentru că, zice el, cînd ți s-ar mai putea ivi, reb Tevi, un asemenea noroc, să bagi un sutar și să scoți, cu ajutorul lui Dumnezeu, atîtea parale, încît să-ți poți mărita fetele și să-ți mai rămînă și dumitale ceva ?

Și iar s-a apucat Menahem Mendel să mă biriie la cap vreo trei ceasuri, ca să-mi arate cum face el dintr-o rublă trei, și din trei, zece.

– Mai întîi și întîi, îmi zice el, te duci și dai sutarul și poruncești, zice el, să ți se cumpere zece bucăți și stai și aștepți cîteva zile pînă se ridică prețul mărfii (am și uitat ce nume are marfa asta). Bați apoi o depeșă, undeva, acolo, să se vîndă marfa și să se cumpere de două ori pe atîta. După aceea, prețul crește iar, și bați din nou o depeșă. Și așa mai departe, pînă ce sutarul, zice el, se ridică la două sutare, astea două sutare la patru, astea patru, la șaisprezece... numai minuni, minuni peste minuni. Sînt, zice el, la Iehupeț unii care nu de mult umblau desculți, fără cizme, niște nenorociți de samsari, ori niște tejghetari, ori niște băieți de alergătură. Azi locuiesc în palatele lor, nevestele lor au început să fie bolnave de stomac și să umble după leacuri prin străinătăți, și ei gonesc prin Iehupeț pe

toți de gumilastic... phiii-hiii-hiii... și nu mai vor să se uite la nimeni.

Pe scurt, ce să te mai bat mult la cap? Afacerea m-a ispitit și pe mine, și încă cum! Pentru că mi-am zis: Ce poți să știi? Poate că pe Menahem Mendel ăsta mi l-a trimis Dumnezeu. N-auzi că sînt unii care ajung fericiți la Iehupeț numai cu cele cinci degete ale lor? Cu ce sînt eu mai rău decît ei? Nu-l cred atît de mincinos pe Menahem Mendel, incît să-mi închipui că toate cîte mi le spune sînt numai născociri de-ale lui. Poate că, într-adevăr, îmi zic, roata se învîrtește așa, ca Tevi să trăiască și el omenește măcar acuma, la bătrînețe. Nu, zău! Pînă cînd să-mi mai rup spinarea muncind? Zi și noapte mereu același cal și aceeași căruță, aceeași brînză și același unt. E vremea, zic, Tevi, să te odihnești, să ajungi un gospodar în rînd cu toți gospodarii, să vii pe la sinagogă, să-ți mai arunci ochii într-o carte. Că, poate, fercască Dumnezeu, să iasă treaba pe dos? De ce nu m-aș gîndi mai degrabă că ar putea să se sfîrșească și bine?

– Ei, ce spui, Golda? o întreb pe bătrînica mea. Tu ce crezi?

– Ce să cred? zice ea. Știu, zice ea, că Menahem Mendel nu-i unu din ăia care ar umbla să te înșele. El nu se trage, doamne ferește, nici din croitori, nici din cizmari. Tat'său este un om foarte cumsecade și bu-

nicu-său a fost un adevărat sfînt. Orb cum era, stătea zi și noapte peste *Thora* și învăța. Și bunica Zeitel, Dumnezeu s-o ierte, nici ea nu era o femeie de rînd.

– Eu una o întreb, și ea alta-mi răspunde ! Noi vorbim aici de afaceri, și ea-mi vine cu bunică-sa Zeitel, care vindea turtă dulce, și cu bunicu-său, care a murit cu nasu-n pahar, de bețiv ce era. Muierea-i tot muiere. Nu degeaba, zic, a cutreierat regele Solomon lumea-ntreagă și n-a dat de o singură femeie cu cap !

Pe scurt, ne-am înțeles să facem tovărășie. Eu bag parale, și Menahem Mendel, minte, și ce ne-o ajuta Dumnezeu să ne iasă, împărțim pe din două.

– Crede-mă, reb Tevi, zice el, că vreau, cu ajutorul lui Dumnezeu, să mă port cu dumneata cinstit, ceea ce se cheamă cinstit, și, cu ajutorul lui Dumnezeu, să te îndop cu parale, parale și încă o dată parale.

– Amin, asemenea ! zic. Dumnezeu să te audă. Numai că un lucru, zic, nu înțeleg : ce fel de afacere e asta ? Eu stau aici și tu stai acolo. Banii, zic, sînt lucru gingaș, mă înțelegi ! Nu te supăra, zic, nu vreau să umblu cu chichițe ! Ci numai așa, cum scrie în cărțile sfinte, la strămoșul nostru Abraham : „Cei care seamănă cu lacrimi seceră cu cîntece...", adică mai bine să fii cu ochii în patru dinainte, decît să fii cu ochii în lacrimi după aia.

– Vai de mine ! zice el. Dacă vrei să-ți dau și poliță... cu cea mai mare plăcere !

– Nu ! zic. Fiindcă, dacă mă gîndesc bine, ce mi-e așa și ce mi-e altminteri !... Dacă ți-ai pus de gînd să mă jupoi, la ce-mi poate fi de folos polița ? Vorba aia : nu șoarecele-i hoțul, ci gaura, adică nu polița plătește, ci omul... și dacă tot sînt olog de un picior, hai să fiu olog de amîndouă !

– Poți să mă crezi, reb Tevi, zice el, îți jur pe tot ce am mai sfînt, așa să-mi ajute Dumnezeu că nu umblu cu șmecherii să te înșel, doamne ferește, măcar cu o para... ci vreau, cu ajutorul lui Dumnezeu, să ne împărțim cîștigul cinstit, între noi, în părți drepte, una mie, una ție, juma-juma... mie un sutar, dumitale un sutar, mie două, dumitale două, mie trei, dumitale trei, mie patru, dumitale patru, mie un miar, dumitale un miar...

Pe scurt, am scos, cu niște mîini care-mi tremurau uite așa, alea cîteva ruble, le-am numărat de trei ori, am chemat-o pe nevastă-mea să fie de față, ca martoră, l-am rugat din nou pe Menahem Mendel să-și dea seama cît de greu am agonisit banii ăștia, i-am cusut bine rublele în buzunar, să nu i le fure cineva, doamne ferește, pe drum, ne-am înțeles ca pînă în cel mult o săptămînă să-mi scrie neapărat despre toate cu de-

amănuntul, și la despărțire ne-am strîns în brațe și ne-am sărutat, cum se obișnuiește între rude.

După ce Menahem Mendel a plecat și am rămas singur, au început să-mi treacă prin minte tot felul de gînduri și vise, vise atît de dulci, încît aș fi vrut să țină o veșnicie. În închipuirea mea vedeam, în mijlocul tîrgului, o clădire mare, cu acoperiș de tinichea, cu grajduri, cu cămări, cu cămăruțe și borcane pline cu tot ce-ți trece prin minte, și o femeie, cu o legătură de chei în mînă, care mi se învîrte prin gospodărie – asta-i nevastă-mea, Golda, dar parcă nu mai e ea, ci alta : acuma arată la față ca o bogătașă, cu gușă și cu un șirag de perle la gît – și mi se umflă în pene și-mi ocărăște slugile, ceva de speriat !... Copiii, îmbrăcați ca de sărbătoare, mi se plimbă fără nici un rost de colo pînă colo. Curtea e plină de găini, de gîște și rațe. În casă e lumină mare, în cuptor duduie focul pentru masa de seară și samovarul fierbe ca un turbat. În capul mesei șade stăpînul casei, Tevi adică, în halat și tichie, și în jurul lui stau gospodarii cei mai de frunte din tîrg și toți umblă să i se bage sub piele cu fel de fel de vorbe mieroase : „Îmi dați voie, reb Tevi ?... Să nu vă fie cu supărare, reb Tevi !"... Hehei ! îmi zic. Dar-ar toți dracii în parale să dea !

– Pe cine drăcuiești așa ? mă întreabă nevastă-mea, Golda.

– Pe nimeni ! zic. M-am lăsat așa, dus de gînduri, de visuri, de aiureli... Spune-mi, te rog, Golda dragă, tu nu știi cam ce afaceri învîrte Menahem Mendel ăsta al tău ?

– Ptiu ! zice ea. Ce-i poate trece cuiva prin minte ! Stai cu omul o zi și o noapte întreagă și vorbiți, și vorbiți, și vorbiți, ca la urmă să mă întrebi pe mine ce treburi învîrte ! Parcă ați făcut, zice ea, împreună o afacere, sau Dumnezeu știe ce... nu ?

– Da ! zic. Chiar mai adineauri am făcut cu el o afacere, dar care-i afacerea, măcar de mi-ai tăia capul și tot n-aș ști ce să-ți spun ! N-ai de unde s-o apuci. Mă înțelegi ? Dar fii fără grijă, dragă nevastă ! Am eu o presimțire că o să fie bine și că, dacă o vrea Dumnezeu, o să cîștigăm o mulțime de bani... așa că zi amin și vezi de mîncare.

Pe scurt, trece o săptămînă, trec două, trec trei, nici o scrisoare de la tovarășul meu de afaceri. Am ajuns din om neom. Umblu aiurea, ca zăpăcit, și nu mai știu ce să cred. Nu se poate, îmi zic, să nu-mi trimită o scrisoare numai pentru că a uitat. El doar știe prea bine cît o aștept. Și mă întreb : Ce pot să-i fac dacă, de pildă, el, acolo, își ia tot caimacul și mie-mi spune că n-a ieșit încă nici un cîștig ? N-am decît să-i zic : cuțu ! Nu se poate ! îmi zic. Cum ? Drept e asta ? Mă port cu omul așa cum te porți numai cu cineva care ți-e

foarte aproape – să-mi dea Dumnezeu mie ce-i doresc lui ! – și să-mi facă una ca asta ? Dar îndată îmi vine altceva în gînd : Mă rog, cîștigul, mă las păgubaș de cîștig ! Să-i fie de bine cu cîștigul lui cu tot. Las' să fie sănătos cu el ! Cum scrie la noi : «Pe altă cale să fie ai noștri ajutați», adică Dumnezeu să mă ajute ca măcar sutarul meu să fi rămas neatins. Și simt că-mi îngheață sîngele în vine. Dobitoc bătrîn ce ești ! îmi zic. Ți-ai pregătit, nătărăule, un sac mare. Boule cu mutră de cal ! Cu sutarul ăsta mai bine ți-ai fi cumpărat o pereche de cai – și ce cai ! – și-ți schimbai căruța pe o brișcă de alea pe arcuri...

– Tevi, îmi zice nevastă-mea, ce-o fi cu el ? Sau tu nici nu te întrebi ?

– Cum să nu mă întreb ! zic. Mie mi se fărîmă capul în bucăți de cîte mă întreb, și ea mă întreabă de ce nu mă întreb !

– Cred, zice ea, că i s-a întîmplat ceva în drum. Ori au năvălit peste el niște tîlhari și l-au jefuit din cap pînă-n picioare, ori zace, bolnav greu, la pat, ori, Doamne ferește, a murit !

– Și altceva ce o să mai scornești, sufletelul meu ? Poftim acuma, zic, tîlhari pe nepusă masă !

Dar mie-mi zic : Mare lucru să i se întîmple cuiva în drum o nenorocire ?

– Tu, zic eu mai departe, știi numai să cobești.

– El, zice ea, e dintr-o familie așa de bună ! Mama lui, zice ea, Dumnezeu s-o ierte, a murit nu demult, și încă de tînără, foarte tînără, și surorile lui... știi că a avut trei surori, Dumnezeu să le ierte, zice ea, și una din ele a murit ca fată, a doua, dimpotrivă, s-a măritat, dar a răcit la baie și a murit, și a treia, zice ea, îndată după ce a născut, și-a ieșit din minți, s-a chinuit cît s-a chinuit și a murit.

– Să fie sănătoasă ! zic. Cu toții o să murim, Golda ! Un om e întocmai ca un timplar. Un timplar trăiește cît trăiește și moare, și un om tot așa : trăiește și moare.

Pe scurt, am hotărît să mă duc pînă la Iehupeț. Mi se adunase între timp marfă destul de frumușică : și brînză, și unt, și smîntînă, ceva prima ! Mi-am înhămat calul la căruță și marș la Iehupeț ! În drum, singur în pădure, îngrijorat, amărît, cum poți să-ți închipui și dumneata, îmi trec mii de gînduri prin minte. „Cînd o să ajung la Iehupeț, îmi zic, și o să încep să întreb de Menahem Mendel al meu, ar fi tare frumos, îmi zic, să aud că mi se răspunde : «Menahem Mendel ? Hehehei ! S-a cocoțat sus de tot ! Nu-l mai ajungi cu prăjina la nas ! Își are casa lui, și umblă numai în trăsură... parcă nu mai e el... e altul.» Și eu îmi iau inima în dinți și mă duc glonț acasă la el. «Ohooo, stai ! îmi strigă cineva chiar în ușă și-mi dă una cu cotul în piept. Nu te băga așa, nene, că aici nu merge

să te bagi !»... «Eu, zic, sînt rudă cu dumncalui. Dumnealui este un văr de-al patrulea al nevesti-mii !...» «Așaaa ? mi se răspunde. Păi să fie cu noroc ! Îmi pare bine ! Dar cred că tot n-o să ți se întîmple, doamne ferește, nimic dacă o să aștepți niței, aici, la ușă.» Înțeleg că trebuie să-i strecor ceva în palmă, cum scrie la noi : «Să te urci și să cobori», adică dacă ungi, merge, și mă reped sus, de-a dreptul la el. «Bună ziua, îi zic, reb Menahem Mendel !»... Dar el... care ? ce ?... nici nu știe cine sînt. «Ce poftești dumneata ?» face el către mine. Eu, gata să leșin. «Cum se poate, zic, pani, să nu-ți mai cunoști rudele ? Eu, zic, sînt Tevi !» «A, zice el, Tevi ! Parcă am mai auzit de numele ăsta !» «Ai auzit ? zic. Poate ai auzit și de plăcintele nevesti-mii, ia adu-ți bine aminte, și de colțunașii ei, și de clătitele ei ?»... Dar îndată îmi vine cu totul altceva în gînd : cînd intru la Menahem Mendel al meu, el mă întîmpină cu amîndouă mîinile întinse : «O ! Ce musafir ! Ce musafir ! Șezi, reb Tevi, ce mai faci ? Ce-ți face nevasta ? Nu știu de cîtă vreme te aștept, să facem socoteala !» Și-mi umple pălăria vîrf cu galbeni. «Ăsta, zice el, e numai cîștigul. Sutarul rămîne neatins. Cît o să cîștigăm mai departe, o să fie și al meu și al dumitale, o parte eu, o parte dumneata. Cît iau eu, iei și dumneata, jumajama, mie un sutar, dumitale un sutar, mie două sutare,

dumitale două sutare, mie trei sutare, dumitale trei sutare, mie patru sutare, dumitale patru sutare...»"

Şi, luat de gînduri, aţipesc şi nu mai văd cum căluţul, în loc să meargă în şleah, înainte, o ia pe alături şi agaţă căruţa de un copac. Numai scîntei îmi joacă înaintea ochilor, atît de rău sînt izbit în spinare. „Mulţumesc lui Dumnezeu, îmi zic, că nu mi s-a rupt osia carului."

Pe scurt, ajung la Ichupeţ şi, după ce-mi desfac marfa la iuţeală, ca de obicei, mă apuc să umblu după Menahem Mendel al meu. Mă învîrt un ceas, două, trei, dar, cum scrie la noi : „Copilul nu-i"... adică nu-i dau de urmă. Încep să opresc pe cîte un om de pe stradă şi să-l întreb :

– N-ai văzut, sau n-ai auzit cumva de unul pe care-l cheamă Menahem Mendel ?

Şi fiecare-mi răspunde :

– Dacă Menahem Mendel îi zice, păi arde-i la spate cîteva bice ! Dar atîta n-ajunge. Sînt mulţi Menahem Mendeli pe lume.

– A, zic. Vorbeşti de numele lui de familie ? Să fiu, zic, al dracului cu dumneata împreună dacă-l cunosc. Trebuie să ştii că acasă la el, la Kasrilifka, nu i se spune decît pe numele soacră-si : Menahem Mendel al Leei Dvose. Ce vrei mai mult, dacă pînă şi socru-său, care-i de-acu om în vîrstă, tot pe numele ei îşi zice :

Burăh Herș al Leci Dvose... și chiar pe ea, pe Leea Dvose adică, o cheamă la fel : Leea Dvose a lui Burăh Herș al Leci Dvose. Acuma înțelegi ?

– De înțeles, înțeleg, dar nici asta nu e destul. Din ce trăiește, ce fel de afaceri face Menahem Mendel al dumitale ?

– Ce afaceri ? zic. Face afaceri cu galbeni, zic, cu nu știu ce bes-mes, putivelev... bate depeșe, zic, undeva acolo, la Petersburg, la Varșovia...

– A ! face omul și ride de se prăpădește. N-o fi Menahem Mendel ăla care face negoț cu potcoave de cai morți ? Atunci fii bun, te rog, și treci peste drum. Acolo o să dai peste o mulțime de iepuri care aleargă în sus și-n jos și, laolaltă cu ei, Menahem Mendel al dumitale.

Și-mi zic : Cu cît trăiești mai mult, cu atita mănînci mai mult. Acu, iacătă și iepuri, și potcoave de cai morți !

Trec drumul, pe celălalt trotuar... lume, să nu-i fic de deochi, ca la iarmaroc, o înghesuială că abia de mă pot strecura. Toți gonesc ca niște nebuni, unu-ncolo, altu-ncoace, claie peste grămadă... și-i o harababură, și-o hărmălaie, și vorbesc, și zbiară, și dau din mîini : „Putivelev... Se ține ! Se ține ! L-am prins de cuvînt... Am înșfăcat o arvună... Las', c-o să se scarpine... Mie

mi se cuvine cartaj[1]... Eşti un porc... Acuşi îţi crăp capul... Scuipă-l între ochi... Ian te uită la el, parcă i-ar fi înjunghiat caftanul !... Falitule !... Tejghetar nenorocit !... Arză-te-ar"... Acuşi-acuşi se iau de păr ! Şi, cum scrie în cărţile sfinte : „Şi Iacob a fugit...", adică Tevi, îmi zic, şterge-o, că te mai alegi şi tu cu o palmă. Da, da ! îmi zic. Dumnezeu e un părinte îndurător, Şmil Şmelke îi este slujitor, Ichupeţ este un oraş şi Menahem Mendel un bogătaş. Uite, aici, aici îl apuci pe Dumnezeu de picior şi te scalzi în galbeni. Cică aici fac ei afaceri. Vai de căpăţina ta, Tevi, cu noroacele tale !

Pe scurt, mă opresc în faţa unei ferestre mari, cu o mulţime de pantaloni aşezaţi la vedere, şi zăresc prin geam pe omul care mă umple de bani. Mi s-a sfîşiat inima cum l-am văzut. Dacă am vreun duşman şi dacă ai dumneata vreun duşman, să ne dea Dumnezeu să-l vedem în halul lui Menahem Mendel al meu. Nici caftan, nici ciubote ! Şi cum arăta la faţă ! Dumnezeule, pe unul mult mai frumos decît el îl bagi în mormînt. Gata, Tevi ! Te-ai curăţat ! Eşti ras ! îmi zic. Poţi să-ţi iei rămas bun de la cele cîteva ruble. Păcat să mai vorbeşti ! Nici tu marfă, nici tu parale, ci numai necazuri.

Menahem Mendel, de partea lui, era, pesemne, şi el tare tulburat, pentru că am rămas amîndoi ţintuiţi lo-

[1] Adică : curtaj, remuneraţia mijlocitorului de tranzacţii la bursă (n. r.).

cului, fără să putem scoate un cuvînt şi numai că ne uitam aşa unul la altul, cum s-ar zice : Vai de pielcica noastră, că am putea să ne luăm amîndoi cîte o torbă şi să începem să umblăm pe la casele oamenilor după cerşit.

– Reb Tevi ! îmi zice el aproape în şoaptă, pentru că abia de poate vorbi şi lacrimile îi stăteau în gît. Reb Tevi, fără noroc, mă auzi, mai bine nici să nu te naşti. Decît o viaţă ca asta... Spînzurat să fiu, zice el, sfîşiat în patru, zice el, asta mi se cuvine !

Şi mai mult nu poate vorbi.

– Desigur, îi zic, că pentru o ispravă ca asta ar trebui, Menahem Mendel, să mi te întind aici pe loc, în mijlocul tîrgului, şi să-ţi trag un pui de bătaie de s-o vezi pe bunică-ta Zeitel de pe lumea ailaltă. Uită-te şi tu ce poznă ai făcut ! Te-ai apucat să iei o casă întreagă de oameni nevinovaţi şi să le tai gîtul fără cuţit. Doamne-Dumnezeule, zic, cu ce o să vin acuma acasă la ai mei ?! Hai, zi şi tu cu ce, ucigaşule, banditule, tîlharule !

El, sprijinit de perete, îmi răspunde :

– Ai dreptate, aşa să-mi ajute Dumnezeu că ai dreptate, reb Tevi. Decît o asemenea viaţă, zice el, decît o asemenea viaţă, reb Tevi...

Şi-şi lasă capul în piept. Eu mă uit lung la el, la nenorocitul ăsta, cum stă cu ochii în jos, sprijinit de pe-

rete, cu pălăria pe o parte, și la fiecare oftat sau geamăt al lui mi se rupe inima de milă.

– Mda ! zic. S-ar putea prea bine întîmpla să nu fii nici tu vinovat, pentru că ia să judecăm lucrurile pe îndelete. Să spun că ai făcut toate astea din răutate, ar fi o prostie ! Doar ai fost părtaș pe din două cu mine la afacere. Eu am dat bani și tu ai dat minte, vai de ciolanele mele ! Tu ai venit la mine cu gînduri cinstite. Că nici praful nu s-a ales de paralele mele ? Pesemne că nu mi-a fost dat ! Vorba aia : să nu te lauzi cu ziua de mîine. Aici, jos, omul își face socoteli, și sus, Dumnezeu rîde ca de niște aiureli. Uită-te, prostule, de pildă, la mine... Untul, și brînza, și smîntîna mea sînt, mi se pare, o afacere sigură, și, cu toate astea, dacă așa mi-a fost scris, mi-a pierit ast' toamnă o vită... să fi văzut vită ! cu un cincizeci de ruble se chema că o luai mai mult de pomană... și numaidecît după ea mi s-a prăpădit și o vițică, pe care n-aș fi dat-o nici cu douăzeci de ruble... Ei ? Cui ar fi folosit la ceva să mă vaiet ? Dacă nu merge, nu merge ! Așa că nici n-o să te-ntreb, zic, unde-mi sînt banii. Pot să-nțeleg și singur pe mîna cui au încăput părălușele mele muncite, vai și amar de viața mea ! S-au dus dracului, zic, pe o afacere de vînt, de cai verzi pe pereți. Și vinovat sînt eu, numai eu, că m-am lăsat amețit de povești, de averi numai să întinzi mîna să le aduni, de acții, acțișoare, șmacțișoare... Ca

să cîștigi bani, zic, trebuie să muncești pentru ei, să-ți frîngi spinarea în zece, să-ți iasă ochii din cap ! Palme, asta ți se cuvine, Tevi, palme, de să vezi stele verzi ! Dar ce să mai zbier ! Cum scrie la carte : „Fata a strigat !", adică : Degeaba ! Acu poți să strigi și la cel-de-sus ! Minte și chibzuială, aste două lucruri vin totdeauna mai tîrziu decît trebuie. Nu-i este scris, zic, lui Tevi, să fie bogătaș, vorba țăranului : Nikita n-a avut niciodată parale și nici n-o să aibă. Pesemne, zic, că așa vrea Dumnezeu. „Dumnezeu a dat, Dumnezeu a luat", cum scrie la carte... Hai, frate, să luăm un păhărel de rachiu !

*

Uite așa, pani Șalom Alehem, nici praful nu s-a ales de toate visele mele. Dar dumneata îți închipui, desigur, că dacă mi-am pierdut gologanii, am fost cine știe ce amărît ! Atîta rău să am, pani Șalom Alehem ! Doar știm bine amîndoi ce scrie în cărțile noastre : „Al meu este argintul, al meu este aurul", adică banii sînt moft ! Mai mult decît toate e omul. Vreau să zic dacă omu-i om. Numai un lucru mă supără : că visul a zburat. Aș fi vrut – vai, tare aș fi vrut ! – să fiu bogătaș măcar pentru o clipă. Dar ce să mai vorbim ! Cum scrie la noi : „Cu sila trăiești", adică fără voia ta trăiești și fără voia ta rupi o pereche de cizme. Tu, Tevi, zice

Dumnezeu, trebuie să te gîndești la unt și la brînză, nu la visuri deșarte. Că ce fac cu nădejdea ? Păi, ce mai întrebi ? Cu cît ți-s necazurile mai mari, cu atît ți-e și nădejdea mai mare ; cu cît ești un calic mai mare, cu atît ți-e și credința mai tare. Și că așa e... Dar mă tem că azi m-am cam întrecut cu vorba. E vreme să plec, să-mi văd de treburi, cum scrie la noi : „Fiecare om e fățarnic", adică fiecare cu necazurile lui. Fii sănătos și noroc !

COPIII DE AZI

Scrisă în anul 1899

Da, fiindcă veni vorba despre copiii de azi. „Am crescut și am hrănit copii..." cum scrie la noi. Fă-i, dă-te cu capul de pereți, trage zi și noapte la jug pentru ei, ca ce ? Știu eu ? Te gîndești că o fi poate așa, sau poate altmiateri, fiecare după cum îl duce mintea și punga. Să mă pun alături de un Brodski, asta desigur că n-aș îndrăzni. Dar nici să mă socotesc o nimica nu vreau, pentru că, zău, nu sînt nici eu un terchea-berchea oarecare și nici eu, cum zice nevastă-mea, să-mi trăiască, nu mă trag din croitori sau cizmari ; și-mi ziceam că Tevi, cu fetele lui, nici nu-ncape vorbă, o să apuce pe Dumnezeu de-un picior. De ce ? Mai întîi, fiindcă Dumnezeu m-a binecuvîntat numai cu fete frumoase, și un obraz frumos e, cum zici și dumneata, o jumătate

de zestre. În al doilea rînd, azi, cu ajutorul lui Dumnezeu, nu mai sînt Tevi ăla, nenorocitul de altădată, așa că azi am voie să mă gîndesc la cea mai bună partidă, pînă și la una din Iehupeț. Nu-i așa ? Dar vezi că avem un Dumnezeu milostiv, care ne arată ce minuni mari știe să facă, și cum mă poate zvîrli oricînd îi place ba-n sus, ba-n jos, și-mi zice : „Tevi, scoate-ți prostiile din cap și lasă omenirea să meargă așa cum merge"... Stai să auzi ce se poate întîmpla pe lumea asta și pe cine-l pot nimeri toate nenorocirile : pe nenorocitul de Tevi.

Pe scurt, ce să-ți mai bat mult capul ! Cred că-ți aduci aminte ce am pățit cu ruda aia a nevesti-mii, Menahem Mendel, veni-i-ar numele să-i vină ! și ce negustoreli grozave am învîrtit amîndoi la Iehupeț cu galbenii ăia și cu acțiile alea și cu putivelele alea, arză-l-ar focul ! Ce m-am mai amărît eu atunci, aoleo ! Credeam că-s pierdut ! Că s-a isprăvit cu Tevi, și cu untul, și cu brînza lui.

– Nătărăule ! face într-o zi bătrînica mea către mine. Ajunge ! Nu te mai necăji atîta, că tot nu-ți ajută ! Degeaba îți mănînci sufletul. Să ți se pară că ne-au călcat hoții și ne-au jefuit de toți banii. Mai bine, zice ea, te-ai duce pînă la Anatevka, la Leizer Wolf casapul, că are mare nevoie de tine.

— Dar ce s-a întîmplat ? Ce nevoie să aibă de mine ? Dacă se gîndește la vaca noastră roșcată, n-are decît să apuce un ciomag și să și-o scoată din cap.

— Da ce te grozăvești așa cu roșcata ta ? Laptele cu care ne umple ? Și untul pe care ni-l dă ? Sau brînza ?

— Nu de asta, zic, ci numai așa. Mai întîi și întîi e păcat să trimiți la tăiat o vită ca asta... O biată făptură nevinovată !... În cărțile noastre sfinte scrie că...

— Ci mai isprăvește odată, Tevi ! Parcă cine nu știe că te pricepi la ce scrie în cărți !... Mai bine ascultă-mă pe mine, nevastă-ta, și du-te la Leizer Wolf. În fiecare joi, zice ea, de cîte ori vine Zeitel a noastră după carne, la măcelărie, Leizer Wolf rupe pielea de pe ea : „Să spui, zice el, tatii, să vină la mine, că am mare nevoie de el".

Scurt, cîteodată — nu-i așa ? — trebuie să asculți și de nevastă. Așa că mă iau după ea și mă duc la Anatevka, la vreo trei verste de noi, drept la Leizer Wolf acasă, și, firește, nu dau de el.

— Unde e dumncalui ? întreb o femeie cîrnă, care-mi icse înainte.

— La abator ! îmi răspunde cîrna. De dis-de-dimineață se taie un bou. Trebuie să vină acuși.

Mă învîrt singur prin casă și încep să mă uit mai îndeaproape la gospodăria lui Leizer Wolf, să nu-i fie de

deochi ! Să vezi gospodărie ! Un dulap care geme de atîtea vase de aramă, că nici cu o sută cincizeci de ruble nu le-ai putea cumpăra, și un samovar, și încă un samovar, și o tavă de aramă, și încă una de nichel, și o pereche de sfeșnice de argint, și cupe mai mari, și cupe mai mici, toate aurite, și un sfeșnic cu șapte brațe, și încă multe alte nenumărate mărunțișuri de astea. Dumnezeule ! îmi zic. Unde apuc bogăție ca asta la copiii mei, să-mi trăiască ! Ce om norocos, măcelarul ăsta ! După ce că e așa de bogat, să mai aibă doar doi copii în totul, amîndoi gata căsătoriți, și să mai rămînă și văduv pe deasupra !

Pe scurt, dă Dumnezeu și-mi intră Leizer Wolf pe ușă, furios nevoie mare împotriva hahamului. L-a nenorocit ! I-a tăiat un bou cît un stejar – dar-ar toți dracii în el ! și pentru că i-a găsit la bojoc un fleac de nimic, o crescătură cît o gămălie de ac, zice că-i spurcat, înghiți-l-ar pămîntul !

– În sfîrșit, a dat Dumnezeu ! îmi zice el. Ce-i cu dumneata, reb Tevi, că nu-i chip să te văd ? Ce mai faci ?

– Ce să fac ? zic. Faci și faci, zic, și tot la început ții, cum scrie la noi : „Nici din pîinea ta, nici din mierea ta...“, adică : nici tu parale, nici tu sănătate, nici tu nimica...

– Păcătuiești, reb Tevi, îmi zice el, pentru că, față de ce ai fost altădată, ești azi, să nu-ți fie de deochi, un bogătaș.

– Ce-mi lipsește, zic, să fiu ceea ce crezi dumneata, să ne dea Dumnezeu să avem amîndoi ! Dar mulțumesc lui Dumnezeu și pentru atît. Cum scrie la noi : „Ascacurdo demascanto decurnose defarșmahto".

Și-mi zic : „Atita să mai vezi tu, căsăpoiule, cu nasul, dacă scrie undeva așa ceva !"

– Dumneata, îmi zice el, ai totdeauna la îndemînă cîte un cuvînt din cărțile noastre. Halal de dumneata, reb Tevi, că știi carte. Dar la ce folos tot ce scrie în cărțile sfinte ! Mai bine să vorbim despre afacerile noastre. Șezi, reb Tevi !

Și poruncește :

– Pune de ceai !

Și-mi răsare cîrna ca din pămînt, înșfacă samovarul, și drept cu el la bucătărie.

– Acuma, face el către mine, cînd sîntem singuri, putem sta de vorbă în liniște. Uită-te care-i povestea ! Eu aș fi vrut de mult să te văd, reb Tevi, și nu știu de cîte ori am rugat-o pe fata dumitale să-ți spună să faci bunătatea și să vii pînă aici. Mă-nțelegi dumneata ? Eu am pus ochii pe...

– Știu, zic, că ai pus ochii pe ea, dar ți-e degeaba, zic, osteneala. N-o să meargă, reb Leizer, n-o să meargă.

– De ce ? mă întreabă el și se uită la mine ca speriat.

– Uite-așa ! zic. Îmi dă mîna să fie și ceva mai tirziu, că nu arde balta.

– De ce, zice el, să aștepți, dacă poți face afacerea îndată ?

– Despre asta, zic, nici nu poate fi vorba. Și după aia, ți-e și mai marc mila de ea... o biată făptură nevinovată...

– Ian te uită la el ce nazuri îmi face ! zice Leizer Wolf și chicotește. Dacă ar fi cineva de față, ar putea să jure că-i una singură la el. După cite mi se pare, mai ai, să nu-ți fie de deochi, și altele, destule, reb Tevi !

– Las' să trăiască, zic, și cui îi ies ochii că le am, ăla să n-aibă el singur parte !

– Să-i iasă ochii ? Cui, zice el, să-i iasă ochii ? Tocmai, zice el, pentru că ale dumitale sînt, nu le fie de deochi, atît de izbutite, de asta și vreau... mă înțelegi, sau nu mă înțelegi ? Gîndește-te, reb Tevi, cu cît poți să te alegi dumneata de aici.

– Păi da, desigur ! zic. Cu cît se alege cineva de pe urma dumitale ar putea să i se usuce capul bine de tot.

Iarna cu o bucată de gheață... asta o știu mai demult, încă de pe atunci cînd...

– Mha ! face el către mine, dulce ca zahărul. Ce potrivești, zice el, ceea ce a fost odată cu ceea ce este acuma ? Odată a fost una, și azi este alta. Doar o să fim ceva rude, nu ?

– Ce fel de rude ? zic.

– Rude, zice el, ca oricare rudă.

– Nu știu, zic, ce crezi, reb Leizer Wolf. Despre ce este vorba aici ?

– Ei, hai ! face el. Zi dumneata despre ce !

– Cum așa ? zic. Păi despre vaca aia roșcată a mea pe care vrei să mi-o cumperi.

– Hahaha ! face el și se prăpădește de rîs. Bună vacă... Și încă o vacă roșcată ? Hahaha !

– Dar ce ai crezut, reb Leizer Wolf ? Hai, zic, spune-mi și mie, să pot rîde și eu.

– Despre fata dumitale ! zice el. Toată vremea numai despre Zeitel a dumitale vorbim. Dumneata, reb Tevi, știi doar că am rămas văduv și m-am gîndit că la ce să-mi caut norocul aiurea, prin cine știe ce tîrg străin, să mai am de-a face cu pețitori... mai bine, uite, sîntem amîndoi de pe aici, eu te cunosc pe dumneata, dumneata mă cunoști pe mine, îmi place și fata, o văd în fiecare joi la mine, la măcelărie, de cîteva ori am și stat de vorbă cu ea... sînt, să nu-mi fie de deochi,

om cu ceva stare, am casa mea, și două dughene, și de-ale gospodăriei, după cum vezi... și cîteva pielcele în pod, și mai am și niscaiva părăluțe în ladă. Ce ne trebuie, reb Tevi, toate mofturile alea, să ne ciorovăim, să facem pe șmecherii ? Mai bine hai, bate laba aici... un, doi, trei, mă înțelegi, sau nu ?

Scurt, la vorbele lui mi s-a tăiat graiul, cum ți se întîmplă cînd primești o veste neașteptată. Dintru-ntîi mi-a trecut prin minte un gînd : Leizer Wolf... Zeitel... om cu copii de o vîrstă cu ea. Dar îndată mi-am zis : Cum ? Îți dai seama ce noroc ! Ce noroc ! Zeitel, nici vorbă, o s-o ducă bine la el... și ce bine ! Că Leizer Wolf e cam strîns la mînă ? Pe vremurile astea, dimpotrivă, tocmai așa trebuie să fie, cum scrie la noi : „Omul e aproape de el însuși", cum s-ar zice : cămașa ți-e mai aproape de trup decît haina, adică dacă ești bun cu altul, ești rău cu tine. Un singur cusur are : că-i necioplit. Ei și ? Poate fi oricine om învățat ? Numai cîți bogătași, de altminteri oameni de treabă, găsești la Anatevka și la Mazepovka și chiar la Iehupeț care nu știu să deosebească o slovă de alta ! Cu toate astea, dacă așa li-e scris, să-mi ajute Dumnezeu să am și cu parte de cinstea de care se bucură ei, cum scrie la noi : „Cine nu mănîncă nu poate sta să învețe", cum s-ar zice : cartea stă în ladă și mintea în buzunar.

— Ei, reb Tevi ? face Leizer Wolf. Ce taci ?

– Da ce ai vrea ? Să zbier ? zic eu cu o strîmbătură, ca și cum aș sta la îndoială. Asta e, reb Leizer Wolf, mă-nțelegi, o afacere care cere multă, multă chibzuială. Nu te poți hotări așa, cu una, cu două ! zic. E vorba de copilul meu dintîi.

– Păi tocmai de asta ! zice el. Pentru că e copilul dumitale ăl mai mare. După ca, zice el, o să-ți poți mărita, cu ajutorul lui Dumnezeu, și cealaltă fată, și mai tîrziu, cu vremea, pe a treia, mă-nțelegi sau nu mă-nțelegi ?

– Să măriți fete nu-i mare scofală... numai de-ar trimite Dumnezeu fiecărcia în parte un bărbat potrivit !

– Nu, zice el, nu asta cred, reb Tevi ! Eu mă gîndesc la cu totul altceva, fiindcă, slavă domnului, nu mai ai nevoie să-i dai Zeitelei zestre și nici să-i faci rochie de mireasă și ce-o mai fi trebuind unei fete la nuntă ! Toate astea le iau asupra mea, și dumitale, zice, o să-ți pice și dumitale ceva în portofel.

– Pfui, zic, prea vorbești, să mă ierți, ca la măcelărie. Ce vorbă-i asta, în portofel ? Pfui ! Zeitel a mea nu-i, doamne ferește, una din alea s-o vînd pentru bani. Pfui, pfui !

– Dacă-i pfui, e pfui ! face el către mine. Eu vreau să fie cît se poate de bine. Dar dacă dumneata zici pfui, las' să fie pfui ! Dacă dumneata vrei așa, eu n-am nimic împotrivă. Tot ce vreau e să isprăvim cît mai

degrabă, adică îndată... Vorba aia : O gospodină în casă... mă-nțelegi sau nu ?

– Cu plăcere! zic. Din partea mea, poftim ! Numai că trebuie, zic, să stau de vorbă și cu nevastă-mea, pentru că, în de-alde astea, ea hotărăște, cum scrie la noi : „Mama Rahel își plînge fiii", adică mama-i capacul ! Apoi și fata, zic. Trebuie să vedem ce spune și ea, vorba aia : Cari pe toți cumetrii la nuntă și îl uiți acasă tocmai pe mire.

– Moft ! zice el. Ce s-o mai întrebi ? Povestește-i-o numai ! Du-te acasă, reb Tevi, și povestește-i că așa și așa... și cît ai bate din palme, am și făcut cununia.

– Nu vorbi așa, reb Leizer Wolf, nu vorbi așa ! zic. O fată nu-i, doamne ferește, o văduvă.

– Păi sigur, zice el, o fată e o fată, nu o vădană, de asta și vreau, zice, să vorbim din vreme despre toate, mă-nțelegi... despre rochii, despre una, despre alta, despre ailaltă, cîte și mai cîte, și să mai luăm și cîte un pic de rachiu, ha ? Ce spui ?... Sau nu ?

– Vai de mine, zic, de ce nu ? Ce are a face scripca cu iepurele ? Vorba aia : Adam e omul și rachiul e rachiu. Cum scrie la noi...

Și-i vîr pe gît un mișmaș, cică din cărțile sfinte, fără cap și fără coadă, că nici dracu nu s-ar putea descurca.

Scurt, am gustat din picăturile alea amare, așa cum a poruncit Dumnezeu. În timpul ăsta, cîrna a adus sa-

movarul și ne-am făcut cîte un pahar de „pinș" și am petrecut cît se poate de bine și ne-am urat unul altuia cele dorite și am pălăvrăgit prietenește, numai despre partidă și iar despre partidă.

– Parcă știi, zic, reb Leizer Wolf, ce briliant este ea ?

– Știu, zice el, crede-mă că știu. Dacă n-aș ști, zice el, nici n-aș vorbi despre ea.

Și vorbim noi așa, amîndoi dintr-o dată. Eu strig :

– Un briliant, un diamant ! Să știi numai s-o prețuiești, nu să te arăți că ești ceea ce ești : un măcelar.

Și el :

– Nu te teme, reb Tevi ! Ce o să mănînce ea la mine în zilele din săptămînă, n-a mîncat la dumneata nici în zilele de sărbători.

– Ei, na ! zic. Mîncarea e la dumneata totul ? Bogătașul, zic, nu mănîncă galbeni, și săracul nu mănîncă pietre. Dumneata ești un om din topor, zic, și nu știi ce înseamnă o gospodină ca Zeitel a mea, cît face, reb Leizer Wolf, pîinea pe care o coace, peștele pe care-l gătește, reb Leizer Wolf, peștele ! Nu oricine e vrednic, reb Leizer Wolf, să guste din astea.

Și el, iar :

– Reb Tevi, dumneata, să mă ierți, ești de-acu răsuflat, reb Tevi, nu cunoști oamenii, reb Tevi, nu mă cunoști pe mine.

Și eu :

– Pe un talger aur și pe celălalt Zeitel !... Auzi, reb Leizer Wolf ? Chiar dacă ai avea două sute de mii de ruble ale dumitale, zic, tot n-ajungi nici la călciiele ei.

Și el :

– Crede-mă, reb Tevi, că ești un mare nerod, măcar că ești mai bătrîn decît mine.

Scurt, am urlat așa, unul la altul, pesemne cam multișor, și ne-am afumat în lege amîndoi, pentru că am ajuns acasă numai noaptea tîrziu și abia de mai puteam umbla, așa de rău mi se împleticeau picioarele. Nevastă-mea, să-mi trăiască, și-a dat repede seama că sînt băut și mi-a tras un perdaf numărul unu !

– Taci, nu țipa așa, Golda ! îi zic vesel tare și mai că-mi vine să țopăi. Nu zbiera, suflețelule, și zi după mine : să fie într-un ceas bun !

– Un ceas bun ? De cap să-ți fie cu ceasul tău bun ! zice ea. L-ai scăpat pe Leizer Wolf din mînă și nu mai vrea să-ți cumpere vaca.

– Mai rău ! zic.

– Ți-a dat, zice ea, alta în schimb. L-ai tras pe sfoară pe Leizer Wolf, săracu de el !

– Mai rău ! zic.

– Ei, hai, zice ea, spune-mi odată ! Uită-te la el cum trebuie să-i smulg fiecare vorbă din gură !

– Să fie într-un ceas bun, Golda ! zic din nou. Zeitel a noastră s-a logodit.

– Dacă-i așa, zice ea, atunci ești chiar beat de-a binelea, că nici nu știi ce mai vorbești. Ai ciocnit la pahare, nu glumă !

– De ciocnit am ciocnit un păhărel cu Leizer Wolf și am băut cu Leizer Wolf și un pahar de „pinș", dar capul mi-e limpede. Așa că află, scumpă Golda, că Zeitel a noastră s-a logodit, într-un ceas bun, cu Leizer Wolf.

Și i-am povestit cu de-amănuntul cum și ce și cînd și tot ce-am vorbit cu Leizer Wolf, fără să uit o iotă măcar.

– Auzi, Tevi, îmi zice nevasta, așa să-mi ajute Dumnezeu că am presimțit că dacă Leizer Wolf ține atît de mult să te vadă, nu e degeaba. Dar n-am vrut să mă gîndesc la asta de frică, poate, cine știe, la urmă nu se alege nimic. Îți mulțumesc, Dumnezeule, zice ea, îți mulțumesc, Dumnezeule ! Să fie, cu adevărat, într-un ceas bun și norocos și să trăiască și să îmbătrînească împreună cu el în belșug și fericire, pentru că Frima Sura, Dumnezeu s-o ierte, n-a prea dus trai bun cu el. Frima Sura, să mă ierte, a fost o femeie afurisită și nu se putea înțelege cu nimeni, nu ca Zeitel a noastră, să trăiască ! Îți mulțumesc, îți mulțumesc din toată inima, Dumnezeule ! Ei, Tevi, zice ea, ce ți-am spus, papă-

lapte ce ești ? Nu-i o prostie să se sperie omul atita de ziua de mîine ? Ce ți-e scris îți pică singur în casă.

– Asta-i sigur ! zic. Cum scrie în cărțile noastre, negru pe alb...

– Ia mai lasă-mă-n pace cu cărțile tale ! zice ea. Noi trebuie să ne pregătim de nuntă. Mai întîi și întîi să știe Leizer Wolf de cîte are nevoie fata la cununie. De rufărie nu mai vorbesc. N-are nici un fir de ață, să zici, măcar o pereche de ciorapi ! După asta, îi trebuie rochii, o rochie de mătase pentru nuntă și două rochii de lînă : una de vară, și alta de iarnă, și încă două rochii de bumbac, și fuste pentru dedesubt, și blănuri, zice ea, vreau să aibă două : una de pisică, de toate zilele, și una bună de vulpe, de sîmbătă. Apoi ceva cizmulițe, și un „gorset", mănuși, băsmăluțe, o umbreluță și toate celelalte cîte îi trebuie unei fete din ziua de azi.

– De unde la tine, zic, Golda dragă, să știi de toate marafeturile astea ?

– Da ce ? zice ea. Eu n-am trăit printre oameni ? Și la noi, la Kasrilifka, n-am văzut cum știu unii să se îmbrace ? Tu, zice ea, lasă asta pe seama mea. Stau eu singură de vorbă cu Leizer Wolf. Lasă, nu-i nimic ! Leizer Wolf, zice ea, e om cu parale și nici lui n-o să-i dea mîna ca toată lumea să-l arate cu degetul.

Pe scurt, am stat noi așa de vorbă pînă a început să se crape de ziuă.

– Adună, zic nevesti-mii, brînza și untul, să mă duc, pînă una-alta, la Boiberic. Toate sînt chiar bune și frumoase, dar treburile, zic, nu le poți lăsa deoparte, pentru că vorba aia : E și lumea asta lume.

Și-n zori, cînd încă nu se luminase bine de ziuă, mi-am înhămat calul la căruță și m-am dus pînă la Boiberic. La Boiberic, în tîrg, ce să-ți spun ? Parcă e chip să ascunzi ceva de ai noștri ? S-a și aflat de toată povestea și unde mă întorc numai asta aud :

– Noroc, reb Tevi, să fie într-un ceas bun ! Cînd avem, cu ajutorul lui Dumnezeu, nunta ?

– Noroc să vă dea Dumnezeu, zic, numai că, vorba aia : Tata nici nu s-a născut, și fecioru-su s-a și cățărat pe-acoperiș.

– Lasă prostiile, reb Tevi, zic ei, că nu scapi ! Cu un păhărel de rachiu tot o să ne faci cinste. Ce noroc, să nu-ți fie de deochi... saci de bani...

– Banii se duc, zic, și sacii rămîn. Dar una cu alta n-are a face. Nu poți fi porc să te scuturi de niște prieteni. Uite, numai să isprăvesc cu toți bogătașii mei din Iehupeț, zic, și o să luăm și un rachiu și o gustare. Dacă-i chef, chef să fie, s-a isprăvit ! Cum scrie la noi : „Mare veselie", cum s-ar zice : zburdă, calicule, că...

Scurt, după ce mi-am vîndut marfa cît ai clipi din ochi, ca de obicei, am luat cu prietenii mei cîte un păhărel, m-am urcat în căruță și am pornit-o în goană, ve-

sel, spre casă. În pădure, cînd soarele de vară mai e sus pe cer, numai cu șleahul adumbrit, pe de lături, de pini care te amețesc cu mirosul lor de-ți vine să mori de plăcere, mă întind ca un prinț în căruță, mai slăbesc hățurile din mînă și zic căluțului meu :

– Hai, fii bun și mai umblă și singur, că e vremea să cunoști drumul.

Și mă apuc să cînt, dar cum ? Cît mă ține gura. Inima mi-e în sărbătoare. Și-mi aud glasul cum răcnește frînturi din cîntecele noastre de zile mari. Stau cu ochii spre cer, dar gîndurile îmi rătăcesc aici, pe pămînt. „Cerurile" – cerurile sînt pentru Dumnezeu, și „pămîntul" – pămîntul, îmi zic, Dumnezeu l-a dăruit copiilor lui Adam, omul, ca să se dea cu capul de toți pereții, și să se scuipe, și să se bată între ei ca pisicile, pentru cinstea de a fi epitropi și de a sta în capul obștii... Cum scrie la noi : „Nu morții trebuie să-l slăvească pe Dumnezeu", adică, pe dracu înțeleg bogătașii cum trebuie să-i mulțumească lui Dumnezeu pentru binele pe care li-l face, pe cînd noi, cei săraci, o singură zi bună dacă avem, îi mulțumim lui Dumnezeu și-l slăvim și-i zicem : „Am iubit", adică îl iubesc pe Dumnezeu, fiindcă-mi aude glasul și rugăciunea și-și apleacă spre mine urechea, cînd de jur împrejur mă înconjură sărăcia, necazurile și nenorocirile : ba-ți piere o vită cînd nici nu te aștepți, ba-ți cade plocon, Dumnezeu știe de unde, o

rudă, un Menahem Mendel din Ichupeț, și-ți ia cea din urmă bucățică de viață, că-ți vine să crezi : gata ! s-a dat lumea peste cap ! cum scrie la noi : „Fiecare om e fățarnic", adică nu este pe lumea asta adevăr. Dar Dumnezeu ce crezi că face ? Îi trimite, de sus, lui Leizer Wolf gîndul s-o ia de nevastă pe Zeitel a mea, goală, desculță, cum e. De asta-i spun de două ori : Îți mulțumesc ! Îți mulțumesc, Dumnezeule, și o să te iubesc, că ți-ai aruncat ochii pe Tevi și că mi-ai sărit în ajutor, să am măcar atita bucurie de la fii-mea : cînd o să vin la ea să văd ce mai face, s-o găsesc stăpînă peste o casă îmbelșugată, cu dulapuri pline de rufe, cu borcane pline de dulceață și untură de Paști, cu cotețe pline de găini, de gîște, de rațe...

Deodată calul meu ia vînt la vale și, înainte de apuc să văd pe ce lume mă aflu, mă și trezesc pe jos, întins pe potecă, cu toate ulcioarele și donițele goale și cu căruța peste mine. Frînt, zdrobit, nu mai știu cum m-am putut ridica de pe jos și mi-am vărsat tot focu pe cal.

– Mînca-te-ar boala să te mănînce ! Cine te-a poftit, nenorocitule, să te arăți cît de vrednic ești, s-o iei ca un scrintit la vale ? Nu vezi, diavole, că era cît pe ce să mă faci praf ?

Și am tras în el cu biciul pînă am obosit. Flăcăul meu, care și-a dat seama pesemne că a făcut-o boacănă,

stătea nemișcat, cu botul în jos, ca o vită care așteaptă s-o mulgi.

– Lovi-te-ar ciuma ! zic și-mi dreg căruța și-mi adun vasele risipite pe jos, și, cum scrie la noi : „S-a dus pe lumea ailaltă", adică mi-am văzut mai departe de drum. Nu-i semn bun ! îmi zic. Tare mă tem să nu se fi întîmplat acasă vreo nouă nenorocire.

Și așa a și fost. După o verstă-două, cînd nu mai aveam mult pînă la mine, văd că-mi răsare în mijlocul drumului, drept înainte, ceva cu înfățișare de femeie. Mă apropii, mă uit : Zeitel !

Nu știu de ce, dar mi s-a sfîșiat inima cînd am zărit-o. Sar din căruță :

– Zeitel, tu ești ? Ce cauți aici ?

Și ce crezi ? Nu-mi cade de gît cu un hohot de plîns ?

– Pentru Dumnezeu, zic, fata mea, de ce plîngi ?

– Vai, zice ea, tată, tată !

Și obrazul i se scaldă în lacrimi. Mi s-a întunecat văzul și mi s-a strîns inima ca într-un clește.

– Ce-i cu tine, zic, ce ți s-a întîmplat ? îi zic, și o string în brațe, și o mîngîi, și o sărut, dar ea plînge mereu.

– Tată, tată, dragul meu, bunul meu tată, zice ea, de trei zile n-am mai pus o bucățică de pîine în gură... fie-ți milă, zice ea, de tinerețile mele !

Și de atita plins nu mai poate să scoată o vorbă. E vai și amar de mine ! îmi zic. Acuma-mi închipui ce s-a întîmplat. Dracu m-a pus să mă duc azi la Boiberic !

– Ce-ți trebuie, prostuțo, să plîngi ? și o mîngîi pe cap. Ce-ți trebuie să plîngi ? Dacă-i nu, zic, e nu ! Cu sila nimeni n-o să-ți atîrne o tinichea de coadă. Noi, zic, credeam că-i spre binele tău, că asta am vrut : numai binele tău. Dar dacă nu-ți place, ce pot să fac ? Pesemne, zic, nu-ți este scris.

– Îți mulțumesc, tată, zice ea, să trăiești, tată.

Și iar îmi cade de gît, și iar începe să mă sărute, și să verse șiroaie de lacrimi.

– Dar isprăvește odată cu plînsul ! zic. Cum scrie la noi : „Deșertăciunea deșertăciunilor"... cum s-ar zice, chiar și colțunași dacă ai mînca într-una, tot ți se face lehamite. Urcă-te, zic, în căruță și hai să ne ducem acasă, că mama o să-și mai închipuie că ți s-o fi întîmplat cine știe ce, doamne ferește !

Pe scurt, ne-am urcat amîndoi în căruță și am început să-i vorbesc fii-mi, s-o liniștesc.

– Lucrurile stau, zic, așa. Noi, zic, nu ne-am gîndit, doamne ferește, la nimic rău. Dumnezeu, zic, mi-e martor că am vrut să ferim pe un copil de al nostru de sărăcie. Că nu merge ? Se vede că nu-i voia lui Dumnezeu. Nu ți-e scris, zic, ție, Zeitel dragă, să vii la de-a

gata, să te scalzi în belșug și nici nouă nu ni-e scris să apucăm și noi o zi bună, zic, la bătrînețe, zic, pentru cît am muncit o viață întreagă, zic, înhămați zi și noapte la jug, fără să avem parte de o singură clipă de bucurie, ci numai de sărăcie, de necazuri și de nenorociri.

– Tată, îmi zice ea din nou printre lacrimi, mai bine, zice ea, servitoare să mă tocmesc undeva, lut să car în spinare, pămîntul să-l sap...

– De ce, fată proastă ce ești ? Parcă-ți zic eu ceva, prostuțo ! Cer ceva de la tine ? Zic numai așa : că-i vai și amar de noi și-mi descarc și eu sufletul și-i mai spun lui Dumnezeu cîte un cuvînt despre chipul cum se poartă cu mine. El e, zic, un părinte bun și-i e milă de mine și se arată foarte cumsecade față de mine, să mă ierte ăl-de-sus, zic, și mă învață minte ca un tată, și dacă nu-ți place, n-ai decît să latri la lună ! Dar pesemne că așa, zic, trebuie să fie. El e sus, în înaltul cerului, și noi sîntem jos, jos de tot, așa că trebuie să zicem că el este drept și că dreaptă e judecata lui. Pentru că, la urma urmei, nu sînt eu un mare nerod ? Adică de ce zbier ? De ce fac gălăgie ? Ce-i asta ? zic. Eu, un biet viermușor, care se tîrîie pe pămînt și pe care, dacă vrea Dumnezeu, o nimica toată îl poate strivi, să îndrăznesc eu, cu mintea mea proastă, să-l învăț pe Dumnezeu cum să-și cîrmuiască lumea ? Așa că, ce mai încolo-încoace, dacă el poruncește așa, așa trebuie să

fie. Cu patruzeci de zile, așa stă scris la noi, în cărțile sfinte, cu patruzeci de zile înainte de încolțește sămința copilului in pîntecul mamei, vine un inger să dea de veste : „Fata cutăruia e sortită cutăruia", cum s-ar zice : Las-o pe fata lui Tevi să-l ia pe cutare ori cutare, și Leizer Wolf casapul să fie atît de bun și să plece aiurea, să-și caute pe cineva de o seamă cu el. Că ce-i al lui e pus deoparte... și ție, zic, Dumnezeu să-ți trimită pe sortitul tău, dar unul ca lumea și cît mai degrabă. Amin, zic, facă-se voia lui, zic, numai să nu zbiere așa mama la mine, pentru că știu ce săpuneală o să-mi tragă, cum m-o zări.

Scurt, am ajuns acasă, am deshămat calul și m-am întins pe iarbă, în fața casei, să mă gîndesc ce poveste aș putea născoci pentru nevastă-mea, numai să ieșim din belea. E vară, soarele scapătă, și de departe se aude cum orăcăie broaștele. Calul, cu picioarele împiedicate, ciupește din iarbă. Vitele, abia întoarse de la păscut, cu donițele sub ele, așteaptă să le vină rîndul la muls. De jur împrejur, iarba te îmbată. Un adevărat rai. Eu stau întins și mă uit la toate astea și-mi zic cît de înțelept a plămădit Dumnezeu lumea, așa ca fiecare făptură, de la om pînă la vită, să-și cîștige piinea muncind. Fără muncă nu-ncape. Tu, vacă, dacă vrei nutreț, lasă-te mulsă, dă lapte, să aibă din ce trăi omul, cu nevasta și copiii lui. Tu, calule, vrei să ai și tu orzul

tău ? Goneşte şi tu incolo şi incoace cu ulcelele la Boiberic. Tot aşa şi tu, omule, vrei o bucăţică de piine ? Munceşte, mulge vacile, cară-te cu donițele, bate untul, fă brinză, înhamă calul la căruţă şi haida ! in fiecare dimineaţă, în zori, la Boiberic, prin vile, să faci temenele în faţa fiecărui bogătaş din Iehupeţ în parte, să-i zimbeşti, să-l linguşeşti, să i te bagi pe sub piele, să aibi grijă să fie mulţumit, ca nu cumva, doamne fereşte, să-i atingi cu ceva boieria. Acuma desigur că o să te întrebi : de ce ? Unde stă scris că Tevi trebuie să muncească pentru bogătaşii ăştia, să se scoale cu noaptea-n cap, cind încă nici Dumnezeu nu s-a dat jos din pat ? Pentru ca ei să-şi aibă taman la cafea o bucată de brinză, ori de unt proaspăt ? Unde scrie că eu sînt dator să muncesc ca un rob pentru o zeamă lungă, şi ei, bogătaşii din Iehupeţ, să-şi odihnească ciolanele prin vile, fără să facă nimic, dar de îndopat vor să se îndoape şi cu răţuşte fripte, şi cu plăcinte bune, şi cu clătite ? Nu sînt şi eu om ca şi ei ? Şi, zău, n-ar fi drept ca şi Tevi să lenevească şi el, măcar pentru o vară, într-o vilă ca asta ? Că cine ar mai aduce atunci ăstora unt şi brinză şi cine ar mai mulge vacile ?... Treaba lor ! Să le mulgă chiar ei, „stricraţii" ăştia din Iehupeţ.

Şi mă pufneşte rîsul la gîndul ăsta nebunesc, vorba aia : dacă Dumnezeu după toţi calicii s-ar lua, lumea altă faţă ar avea.

– Bună seara, reb Tevi ! aud pe cineva că-mi spune pe nume.

Mă întorc, mă uit, om cunoscut : Motel Camzel, calfă de croitor din Anatevka.

– Bună seara ! îi răspund. Șezi, zic, Motel, jos, pe pămîntul ăsta al lui Dumnezeu ! Cum ai ajuns aici, așa, din senin ?

– Cum am ajuns ? Cu picioarele ! îmi răspunde Motel și se așază lîngă mine, cu ochii într-acolo, înspre fetele mele, care trebăluiesc prin curte, cu donițele și cu ulcioarele. Mă gîndeam mai demult să trec pe la dumneata, reb Tevi, dar n-am avut cînd. Cum isprăvesc cu un mușteriu, mă apuc îndată de altul. Eu acu nu mai lucrez pentru stăpîn. Sînt singur stăpîn. Treabă este, slavă domnului, destulă. Toți croitorii au de lucru pînă peste cap. La noi este o vară de nunți : Berl Fonfaci face nuntă. Iosl Șeigheț face nuntă. Mendel Zaiki face nuntă. Iankel Piscaci face nuntă. Moise Gorghel face nuntă. Meer Cropeve face nuntă. Haim Loșek face nuntă. Pînă și Trigubihi, văduva, face și ea nuntă.

– Toată lumea, zic, face nuntă, numai eu singur încă nu țin acolo. Pesemne că nu sînt vrednic în ochii lui Dumnezeu.

– Nu ! zice el și se uită mereu acolo unde sînt fetele. Te înșeli, reb Tevi ! Dacă ai vrea, ai ține și dumneata acolo. Numai să vrei dumneata.

– Ei ? întreb eu. Să te aud. Adică cum ? Ai poate vreun ginere pentru Zeitel a mea ?

– Ca pe măsură ! face el către mine.

– Măcar o partidă ca lumea ? îl întreb și-mi zic : Ar fi grozav dacă-l crede pe Leizer Wolf, casapul.

– Bine croit și bine cusut ! îmi răspunde el pe limba lui de croitor și tot înspre fete se uită.

– Și de unde-i, mă rog, mirele ăsta al tău ? îl întreb. Dacă miroase a măcelărie, zic, nu vreau nici să aud, nici să văd.

– Ferească Dumnezeu ! zice el. Nici gînd să miroase a măcelărie. Îl cunoști foarte bine, reb Tevi !

– Este încaltea ceva potrivit ?

– Și încă ce potrivit ! zice el. Potrivit cu potrivit nu se potrivește. E, vorba aia, foarte potrivit... Ca turnat !

– Și care-i partida ? zic. Hai, să te aud !

– Care-i partida ? face el și iar se uită într-acolo. Partida, mă-nțelegi dumneata, reb Tevi, sînt chiar eu !

Cum mi-a spus Motel cuvintele astea, am și sărit în sus ca fript, și el, după mine. Și așa am stat în picioare, unul în fața celuilalt, ca niște cocoși îndîrjiți.

– Ori ai înnebunit, zic, ori ți-ai ieșit din minți. Singur îți ești petitor, singur cumătru și singur mire, cum s-ar zice, o nuntă de-a ta, cu lăutari de-ai tăi. Asta, zic, încă n-am auzit nicăieri ca un băiat să se impețească singur !

– Că zici, zice el, reb Tevi, că aș fi înnebunit, las' să înnebunească dușmanii mei ! Eu, poți să mă crezi, mai sînt încă în toate mințile. Nu trebuie să fie nebun cineva s-o vrea pe Zeitel a dumitale. Ca semn că Leizer Wolf, care-i cel mai mare bogătaș de la noi din tîrg, a vrut s-o ia fără zestre... Crezi că nu s-a aflat ? Tot tîrgul știe. Și că zici : „Cum ? Singur, fără petitor ?" mă mir de dumneata. Dumneata, reb Tevi, după cîte știu, ești om deștept, dumitale nu trebuie să ți se bage degetul în gură, că o să-l muști. Dar ce s-o mai lungim fără rost ! Povestea-i așa : eu și Zeitel a dumitale ne-am făgăduit de mult, mai bine de un an, să ne luăm...

Un cuțit în inimă să-mi fi înfipt cineva, m-aș fi simțit mult mai bine decît să-l fi auzit pe Motel ce-mi spune. Mai întîi, de unde și pînă unde un Motel croitorul ginerele unui Tevi ? Și-apoi, ce sînt vorbele astea : și-au făgăduit de mult să se ia ?

– Și ? zic. Dar eu unde sînt ? Că doar am și eu un cuvînt, cînd fata mea e la mijloc, sau pe mine nu mă mai întreabă nimeni ?

– Ferească Dumnezeu ! zice el. De asta am și venit să stau de vorbă cu dumneata, cum am aflat că Leizer Wolf umblă s-o ia pe fata dumitale, pe care o iubesc de peste un an.

– Auzi vorbă ! zic. Dacă Tevi are o fată, Zeitel, și pe tine te cheamă Motel Camzel și ești croitor, nu înțeleg ce ai avea tu cu ea s-o urăști.

– Nu ! zice el. Nu asta cred. Cred cu totul altceva. Voiam să-ți spun că eu o iubesc pe fata dumitale, că fata dumitale mă iubește pe mine, că de peste un an ne-am dat cuvîntul să ne luăm, că de cîteva ori am vrut să te văd, dar că mereu a trebuit s-o amîn, pînă o să-mi adun cei cîțiva gologani pentru o mașină, și numai după aia să pot sta de vorbă cu dumneata, așa cum se cuvine, pentru că, în ziua de azi, oricare băiat are măcar două rînduri de haine și cîteva jiletci.

– Ptiu ! zic. Fir-ați să fiți cu mintea voastră copilărească ! Și ce o să faci după nuntă ? O să-ți arunci dinții în pod, sau o să-ți hrănești nevasta cu jiletci ?

– Hei, reb Tevi ! face el către mine. Tocmai dumneata să vorbești așa ? Eu cred că dumneata, cînd te-ai însurat, încă n-ai avut, mi se pare, nici un palat de-al dumitale... și, cu toate astea, vezi !... Apoi, nu uita că sînt și meseriaș...

Scurt, m-a făcut să-mi schimb gîndul, pentru că, de ce să ne înșelăm : parcă toți copiii ălor de seama noastră nu s-au luat, din moși-strămoși, tot așa ? Dacă te-ai uita la asta, nici un nevoiaș n-ar trebui să se însoare. Dar ceva tot mă rodea și nici în ruptul capului nu puteam înțelege : Ce-i asta că și-au dat singuri

cuvîntul ? Pe ce lume am ajuns să trăim ? Un băiat se întîlnește cu o fată și-i zice : să ne dăm cuvîntul că o să ne căsătorim ! Parcă ar fi sat fără ciini. Dar cînd m-am uitat la Motel al meu cum stă așa, cu capul în piept, ca un om vinovat, dar care crede cu tot dinadinsul ceea ce spune, fără gînduri ascunse, mi-am zis : Ia să stăm strîmb și să judecăm drept ; ce mă frămînt eu atîta și cam ce pun în joc ? Neamul ăla grozav din care mă trag ? Sau poate zestrea aia nemaipomenită pe care o dau fetei, sau rochiile și rufăria ei, Dumnezeu să mă ierte ? Motel Camzel o fi el croitor, dar e un băiat foarte muncitor, și cumsecade, care poate da nevesti-sii o bucată de pîine, și-i și cinstit pe deasupra. Și dacă-i așa, ce am cu el ? Tevi, îmi zic, mai lasă fasoanele astea și zi bogdaproste, cum scrie la noi : „Să fie așa cum spui tu !", adică să fie într-un ceas bun... Dar nevastă-mea ? Ce fac cu ea ? Că de la ea mă aștept la o porție, să nu mai pot nimeri ușa ! Cum să întorc lucrurile ca ea să nu mai zică nici cîrc ?

– Motel, zic, știi ce ți-aș spune ? Tu du-te acasă, că eu o să fac aici tot ce trebuie... o să mai stau de vorbă cu unul, cu altul... cum scrie la noi : „Să faci așa ca toate să fie bune, cum trebuie să fie", adică să faci toate cu chibzuială. Și, cu ajutorul lui Dumnezeu, mîine, dacă n-o să te răzgîndești pînă atunci, o să ne vedem iar.

– Să mă răzgîndesc? face el. Să mă răzgîndesc *eu?*... Să n-apuc să mă urnesc de aici... Praf și pulbere, zice el, să se aleagă de mine...

– De ce să te mai juri, nătărăule, zic, dacă eu te cred și fără jurămintele astea? Du-te acasă! zic. Noapte bună și vise plăcute.

După asta, mă culc și eu, dar somnul nu se lipește de mine. Capul, să mi se fărîme în bucăți-bucățele de atîtea gînduri cîte-mi trec prin minte, ba să fac una, ba să fac alta, pînă am dat în sfîrșit peste ceea ce-mi trebuie. Ce? Stai să auzi cum știe Tevi s-o nimerească.

Scurt, cam pe la miezul nopții, cînd toată lumea din casă doarme dusă, mă apuc să zbier, că nici eu singur nu-mi mai recunosc glasul:

– Săriți! Săriți! Săriți!

La zbieretele mele, firește, au sărit toți, și înaintea tuturor, Golda.

– Ce-i cu tine, Tevi? face ea către mine și mă scutură. Trezește-te! Ce-ți este că urli așa?

Deschid ochii, mă uit, chipurile, peste tot și, cu un tremur în glas, o întreb pe nevastă-mea:

– Unde-i ea?

– Care ea? Pe cine cauți?

– Pe Frima Sura! zic. Chiar acu un minut a stat aici Frima Sura a lui Leizer Wolf.

– Vorbești într-aiurea ! îmi zice nevastă-mea. Vino-ți în fire ! Frima Sura a lui Leizer Wolf, Dumnezeu s-o ierte, e de mult pe lumea cealaltă.

– Știu, zic, că a murit, dar dacă-ți zic că a fost cu o clipă înainte aici, lîngă mine, la pat, să-mi vorbească și m-a apucat, zic, de gît, să mă gîtuie !

– Ce tot bîlbîi acolo, Tevi ? îmi zice nevastă-mea Golda. Ai visat ! Scuipă de trei ori și spune-mi ce vis ai avut, și eu o să ți-l tălmăcesc înspre bine.

– Să trăiești, Golda, fac către ea, că m-ai trezit, că altminteri aș fi murit de frică pe loc. Dă-mi, zic, puțină apă să beau și o să-ți povestesc visul. Dar un lucru te rog, Golda : să nu te sperii și să nu te gîndești, doamne ferește, la cine știe ce, pentru că în cărțile noastre sfinte scrie că numai trei părți din vis se pot adeveri cîteodată, dar încolo toate nu sînt decît niște prostii. Mai întîi, am visat că la noi este o petrecere. Nu știu ce a fost : logodnă sau nuntă ! Lume multă, bărbați și femei, rabinul și hahamul, și apoi lăutari... Deodată, ușa se deschide și intră bunică-ta Zeitel, Dumnezeu s-o ierte.

Cum a auzit nevastă-mea de bunică-sa Zeitel, s-a și făcut albă ca peretele și mă-ntreabă :

– Cum arăta la față și cu ce era îmbrăcată ?

– Toți dușmanii noștri, zic, să arate la față cum arăta ea ! Galbenă ca ceara !... Și îmbrăcată era, fi-

rește, în alb, într-un giulgiu. „Să fie într-un ceas bun! face către mine bunică-ta Zeitel. Sînt fericită că ați ales pentru Zeitel a voastră, care-mi poartă numele, un mire atît de cumsecade. Îi spune Motel Camzel, după unchiul meu Mordhe, și, măcar că-i croitor, e un băiat tare cinstit."

– De unde, face nevastă-mea Golda, la noi, un croitor? Printre rubedeniile noastre, zice ea, nu se găsesc decît dascăli, cantori, ceaușî, ciocli, și doar așa, cerșetori, dar nu, doamne ferește, croitori sau cizmari.

– Te rog, Golda, lasă-mă să vorbesc! zic. O fi știind bunică-ta Zeitel mai bine ca tine... Cum am auzit ce-mi urează bunică-ta Zeitel, o întreb: „Ce tot vorbești, bunicuțo, că pe logodnicul fetei îl cheamă Motel și-i croitor, cînd adevărul e că-l cheamă Leizer Wolf și-i măcelar?"... „Nu! îmi zice încă o dată bunică-ta Zeitel. Nu, Tevi, pe logodnicul fetei îl cheamă numai așa cum îți spun, Motel, și-i croitor, și cu el o să trăiască și o să îmbătrînească în belșug și bucurie, cu ajutorul lui Dumnezeu!"... „Bine, îi zic încă o dată, dar ce fac cu Leizer Wolf? Că i-am dat cuvîntul chiar ieri!"... Nici n-am isprăvit bine, mă uit, nu mai e bunică-ta Zeitel. În locul ei a răsărit Frima Sura a lui Leizer Wolf și-mi zice, cu vorbele astea: „Reb Tevi, te-am știut totdeauna om cinstit și cu carte! Cum se poate ca tocmai dumneata să faci o asemenea treabă și

să vrei ca fata dumitale să mă moștenească, să trăiască în casa mea, să țină cheile mele, să poarte paltonul meu, să-și pună giuvaericalele mele, perlele mele ?..." „Cu ce sînt eu vinovat, zic, dacă Leizer Wolf a vrut-o ?"... „Leizer Wolf ! face ea către mine. Lasă că-i vin eu de hac lui Leizer Wolf. Și Zeitel a dumitale... Ți-e mai mare mila de fata dumitale, reb Tevi. Mai mult de trei săptămîni n-o s-o poată duce cu el. Și cînd o să treacă astea trei săptămîni, o să vin la ea noaptea și o s-o apuc de gît, uite așa..." Și cu vorbele astea, zic, m-a apucat Frima Sura de gît și a început să mă sugrume, că dacă n-ai fi sărit tu să mă trezești, acuma aș fi ajuns departe, departe de tot !

– Ptiu, ptiu, ptiu ! face nevastă-mea către mine și scuipă de trei ori trei. În baltă să cadă, în pămînt să intre, în pod să se cațăre, în pădure să se ascundă, numai de noi și de copiii noștri să nu se atingă ! Rupe-și-ar gîtul de casap păcătos ! Lua-l-ar dracu să-l ia pentru unghia cea mică a lui Motel Camzel, măcar că-i croitor, fiindcă, dacă i s-a dat numele după unchiu-meu Mordhe, atunci să știi că nu-i născut croitor, și dacă bunică-mea, Dumnezeu s-o ierte, s-a ostenit pînă aici să ne ureze noroc, trebuie să zicem și noi să fie într-un ceas bun și norocos, amin !

Pe scurt, ce să-ți mai spun multe ? Am fost mai tare ca fierul că n-am plesnit de ris în noaptea aia, sub pla-

pumă. Cum spune la noi : „Lăudat fii, doamne, că nu m-ai făcut femeie !“ O muiere, muiere rămîne.

Se înțelege că a doua zi a și fost la mine logodna și, îndată după logodnă, nunta, vorba aia : una după alta. Azi, slava domnului, tînăra pereche trăiește foarte mulțumită. El își vede de croitorie și umblă după lucru, prin Boiberic, dintr-o vilă într-alta, și ea, zi și noapte la jug, gătește, și coace, și spală, și cară cofele de apă... abia-abia de-și au bucățica de pîine în casă. Dacă eu nu le-aș duce, din cînd în cînd, ba niște brînză și unt, ba cîțiva gologani, ar fi vai de capul lor. Dar întreab-o pe ea, și-ți zice că se simte, să nu-i fie de deochi, cît se poate de bine, numai, zice ea, să fie sănătos Motel al ei. Ei, ce spui ? Mai stai de vorbă cu copiii de azi ! E așa cum ți-am spus de la început că scrie în cărțile noastre : „Am crescut și am hrănit copii !“, adică rupe-ți spinarea de dragul copiilor, dă-te cu capul de toți pereții pentru ei, dar, cum scrie la noi : „Au păcătuit față de mine“, adică ei îți stau împotrivă și-ți răspund că sînt mai deștepți decît tine. Nu, poți să-mi spui tot ce vrei, copiii de azi sînt prea deștepți. Dar mă tem că de astă dată ți-am bătut capul mai mult ca de obicei. Te rog nu te supăra, fii sănătos și noroc să-ți dea Dumnezeu !

HUDEL

Scrisă în anul 1904

Te miri, pani Şalom Alehem, de Tevi că nu-l mai vezi ! Zici că a slăbit mult şi că deodată a încărunţit. Ehei ! Dacă ai şti cu cîte neajunsuri, cu cîte necazuri are de luptat Tevi ! Cum scrie la noi : „Omul din lut e făcut şi în lut se întoarce", adică omul e mai slab ca musca şi mai tare ca fierul. Numai ca-n cărţi se petrece cu mine. Nu-i supărare, nu-i pacoste, nu-i nenorocire să nu dea peste mine. Şi habar n-am de unde mi se trag toate. Poate pentru că de felul meu sînt un prostălău, care crede pe cuvînt pe oricine. Tevi uită că înţelepţii noştri ne-au învăţat de o mie de ori : „Ascultă-l, dar nu-l crede", adică vorba ţăranului : să nu te încrezi într-un cîine. Dar te întreb : ce pot să fac, dacă aşa mi-e firea ? Eu, după cum ştii, sînt un om care-şi pune toată

nădejdea în Dumnezeu și care nu se supără niciodată pe cel veșnic. Cum știe să ne poarte el de grijă, așa este bine. Pentru că, ia să văd, de pildă, să te superi pe el ! Ei și ? Parcă-ți poate ajuta la ceva ? De vreme ce-i spunem lui Dumnezeu : „Sufletul meu e al tău și trupul meu e al tău !", cum s-ar zice, dacă ne dăm cu totul pe seama lui Dumnezeu, atunci ce știe omul și cit prețuiește !

Mereu îi vorbesc nevesti-mii :

– Golda, zic, păcătuiești ! În cărțile noastre scrie că...

– Ce-mi vii, zice ea, cu cărțile tale, cînd noi avem, zice ea, o fată de măritat. Și după fata asta, vin, nu le fie de deochi, alte două fete. Și după astea două, să fie sănătoase, încă trei.

– Moft, zic, Golda ! Învățații noștri, zic, pînă și de asta au avut grijă. În cărțile noastre sfinte scrie undeva că...

Dar ea nici să nu mă audă :

– Lasă ! zice ea. Și fetele de măritat sînt și ele niște cărți destul de sfinte !

Așa se întîmplă dacă stai de vorbă cu o femeie.

Acu, îți dai seama că la mine găsești, nu-i fie de deochi, marfă pe alese, și încă marfă fainâ, una mai frumoasă decît cealaltă. Nu face ca eu să-mi laud singur copiii, dar aud ce spune lumea : „Niște frumuseți !"

Și mai frumoasă decît toate este a mai mare, Hudel o cheamă, a doua după Zeitel, aia care s-a îndrăgostit, dacă-ți aduci aminte, de croitor. Și-i frumoasă fata astă-laltă a mea, Hudel, ce să-ți spun ! Întocmai așa cum scrie în cartea Esterei : „Pentru că e frumoasă". Sclipește ca o bucată de aur. Și i-a mai dat Dumnezeu și un cap... că scrie și citește și rusește, și idiș, și cărți... înghite la cărți ca găluștele. O să mă întrebi : Ce cumătră e fata lui Tevi cu cărțile, dacă tat'său vinde brînză și unt ? Păi vezi, tocmai asta-i întreb și eu pe băieții ăia de treabă, care n-au, să mă ierți, nici măcar pantaloni pe ei, dar de „ștudiat" vor să „ștudieze" de mor, cum scrie la noi : „Sîntem cu toții niște înțelepți", adică toți vor să învețe... „Sîntem cu toții niște învățați", adică toți vor să fie oameni cu carte. Dar ia întreabă-i : Ce să „ștudiați" ? Care „ștudiați" ? Atîta să mai știe caprele să pască în grădina altuia, cît știu ei ce să-ți răspundă. Și unde mai pui că nici nu li se dă voie să se apropie de școală, așa cum scrie la noi : „Nu întinde brațele"... adică hait ! jos laba de pe unt ! Și, cu toate astea, să-i vezi cum învață ! Și cine ? Copii de meseriași. Copii de croitori, de cizmari, așa să-mi ajute Dumnezeu ! Se duc la Iehupeț sau la Odesa, se tăvălesc prin toate podurile caselor, se hrănesc cu răbdări prăjite, nu pun, luni de zile, în gură o fărîmiță de carne, cîte șase băieți își adună mînă de la mînă cei cîțiva gologani de

o pîine și o scrumbie și, cum scrie la noi : „Bucură-te de sărbătoarea ta", adică : zburdă, calicule, că nu costă parale !

Scurt, s-a aciuat în colțișorul nostru un băietan de-alde ăștia, care nu stă departe de aici, l-am cunoscut și pe tat'său, unul care făcea țigări și umbla, să mă ierți, cu limba scoasă după o bucată de pîine. Ce mai turavura ! Dacă înțeleptului reb Iohanan cizmarul i-a dat mina să facă cizme, poate să-i dea și lui mina să aibă un tată care face țigări. Numai atita mă supără : de ce să aibă un calic pofta să „studieze" ? Drept e că nu l-a luat dracu, fiindcă are un căpșor bun, foarte bun căpșor. Percic îi zice, dar noi numai așa îl numim : Chipăruș. Așa și arată : ca un chipăruș. Să-l vezi, o nimica toată, mărunțel, negricios, o aluțenie, dar e plin de carte... și o gură, foc, nu alta !

Într-o bună zi, veneam înspre casă de la Boiberic, unde mi-am desfăcut toată marfa – o căruță întreagă cu brînză, cu unt, cu smîntînă și cu alte mărunțișuri. Stau în căruță, adîncit, ca de obicei, în gînduri înalte, ba la una, ba la alta, ba la bogătașii din Iehupeț că le merge, să nu le fie de deochi, așa de bine, ba la nenorocitul de Tevi, care, împreună cu căluțul lui, se spetește muncind, și încă la multe altele. E vară, soarele arde, muștele nu te lasă în pace, și toată lumea asta, de jur împrejur... o plăcere... e mare, deschisă, de-ți

vine să te ridici și să zbori, sau să te arunci în apă și să înoți.

Deodată văd cum pășește prin nisip un băiat, cu o legăturică sub braț, și asudă, și gîfîie !

– Hei, băiete, zic, urcă-te aici, să te duc o bucată de drum, că tot mi-e căruța goală. Cum scrie în cărțile noastre : „Dacă întîlnești pe măgărușul prietenului tău, trebuie să-l ajuți !", adică nu trebuie să lași măgărușul la voia întîmplării, darămite un om !

Rîde amăritul și, fără să mai aștepte să-l rog, mi se și cațără în căruță.

– De unde, zic, vii, băiețașule ?

– De la Iehupeț !

– Ce caută, zic, un băiețaș ca tine la Iehupeț ?

– Un băiețaș ca mine, zice el, dă examen.

– Și ce vrea să ajungă un băiețaș ca tine cu „studiile" lui ?

– Un băiețaș ca mine, zice el, nu știe nici el ce vrea să ajungă.

– Dacă-i așa, zic, de ce-și mai bate capul de pomană un băiețaș ca tine ?

– Fii fără grijă, reb Tevi ! Un băiețaș ca mine știe el ce are de făcut.

– Ia zi-mi, te rog, zic, de vreme ce mă cunoști, cine ești tu ?

– Cine sînt eu ? zice el. Un om.

– Văd, zic, că nu ești un cal. Eu te întreb al cui ești ?

– Al cui, zice, ai vrea să fiu ? Al lui Dumnezeu.

– Știu, zic, că al lui Dumnezeu. Dar la noi scrie : „Fiecare fiară și fiecare vită"... Eu vreau să știu din cine te tragi și dacă ești de pe aici, sau poate din Lituania.

– De tras, zice el, mă trag din străbunicul Adam și de felul meu sînt de pe aici. Mă cunoști ?

– Dar cine-i tat'tău ? Vorbește odată !

– Pe tata, zice el, îl chema Percic.

– Ptiu, fir-ai să fii ! Și pentru atita lucru a trebuit, zic, să-mi scoți sufletul ! Va să zică ești băiatul lui Percic, ăl cu țigările ?

– Da, zice, sînt băiatul lui Percic, ăl cu țigările.

– Și studiezi, zic, în „clase" ?

– Și studiez, zice el, în clase.

– Măi, măi, măi ! zic. Mare om mai ești ! Dar ia zi-mi, zic, băiețaș dragă, și cam din ce trăiești ?

– Din ce mănînc ! zice el.

– Aha ! zic. Asta-i foarte frumos. Și, de pildă, ce mănînci ?

– Tot, zice el, ce mi se dă !

– Îmi închipui, zic, că nu prea ești mofturos : dacă ai ce mînca, mănînci, și dacă n-ai ce mînca, îți muști buzele și te culci nemîncat. Dar, de ! Face să rabzi

orice, numai să poți „studia" ! zic. Vrei să fii deopotrivă cu bogătașii din Iehupeț ?

Dar Percic ăsta crezi că nu-mi răspunde pe loc ?

– N-apucă bogătașii ziua aia, zice el, să mă pun deopotrivă cu ei. Ducă-se, zice el, dracului toți !

– Văd, zic, că ești grozav de furios pe bogătași. Tare mă tem, zic, să nu-și fi împărțit între ei moștenirea lui tat'tău.

– Ba să știi, zice el, că s-ar putea întîmpla ca o bună parte din moștenirea mea, și a dumitale, și a noastră a tuturor să fie în mîinile lor.

– Hai mai bine s-o lăsăm încurcată, zic, că nici nu știi ce vorbești. Numai atîta înțeleg : că ești un băiat dezghețat și că-ți merge gura ca o morișcă. Dacă ai, zic, vreme, poți să te repezi discară pînă la mine, să mai stăm nițel de vorbă și să rămîi la masă cu noi.

Băiatul, bineînțeles, n-a mai așteptat să-l poftesc încă o dată și scara mi-a sosit tocmai la țanc, cînd borșul era gata pus pe masă și plăcintele cu brînză se mai coceau în cuptor.

– Semn, zic, că o să ai o soacră vrednică ! zic. Dacă vrei, poți să te duci să te speli pe mîini, și dacă nu vrei, poți să te așezi la masă și nespălat, că eu doar nu sînt aici paznicul lui Dumnezeu, zic, și mie n-o să mi se tragă douăzeci și cinci la spate pe lumea ailaltă din pricina ta.

Și simt că ceva mă trage spre omulețul ăsta... ce, nu știu nici eu, dar mă trage. Îmi place, mă-nțelegi, să am de-a face cu cineva cu care poți să schimbi cîte o vorbă. Uite, așa este Tevi !

De atunci, Percic ăsta a început să-mi vină în casă mai în fiece zi. După ce isprăvea cu „lecțiile" pe care le dădea copiilor, venea la mine să se odihnească și să mai petreacă un ceas, două cu noi. Poți să-ți închipui ce bine o ducea cu „lecțiile" lui, dacă cel mai bogătaș de la noi era obișnuit să plătească pentru o treabă ca asta trei ruble mari și late pe lună, și pentru banii ăștia băiatul mai era dator să-l ajute să citească depeșele, să scrie adrese pe plicuri și să-i mai facă și cîte un drum, de ce nu ? Doar la noi scrie limpede : „Din toată inima și din tot sufletul", cum s-ar zice, dacă mănînci o bucată de pîine, trebuie să știi pentru ce. Atîta noroc mai avea : că mînca la mine, și de asta mai ajuta, din cînd în cînd, și fetele mele la învățătură, cum scrie la noi : „Ochi pentru ochi", adică o palmă pentru o palmă.

Și uite așa a ajuns Percic nelipsit în casa mea. Copiii îi dădeau cîte un pahar cu lapte și bătrînica mea avea grijă să aibă o cămașă pe el și o pereche de ciorapi întregi. De-atunci l-am poreclit Chipăruș și aș spune că am început cu toții să-l îndrăgim ca pe un fiu sau ca pe un frate, pentru că trebuie să știi că Chipăruș era un

băiat cinstit, cu inima deschisă, cum scrie la noi : „Ce-i al meu e al tău, ce-i al tău e al meu", cum s-ar zice, al tău, al meu, fără șmecherii, fără gînduri ascunse, fără nimic.

Cu toate astea, ceva mă făcea să nu-l pot suferi : se întîmpla cîteodată să nu-l mai vedem. Pe neașteptate se ridica și pleca, și, cum scrie la noi : „Copilul nu mai e", Chipăruș nu mai era, parcă ar fi intrat în pămînt.

— Unde ai fost, puiule ?

Chipăruș tace ca peștele. Nu știu cum ești dumneata, dar mie nu-mi plac ăia care umblă cu ascunzișuri. Eu țiu la cineva care, cum scrie la noi : „A vorbit !" Adică a vorbit și a zis. În schimb, Chipăruș, dacă-și dezleagă limba, apoi îi dă drumul și nu mai e chip să-l oprești ! O gură, să auzi gură ! Și tună și fulgeră împotriva lui Dumnezeu și împotriva unsului lui Dumnezeu, mai mult încă împotriva unsului lui Dumnezeu, pe care ar vrea să-l sfîșie. Dar pe ce căi strîmbe, trăsnite, deșucheate, parcă toate ar fi la el întortocheate, sucite, cu picioarele în vînt. Dacă te-ai lua după mintea lui de nebun, bogătașul, de pildă, nu face două parale și calicul, dimpotrivă, e caimacul, ca să nu mai vorbesc de muncitor, care e, într-adevăr, mai de preț decît orice pe lume, pentru că munca brațelor tale... asta-i totul.

– Cu toate astea, zic, munca nu se poate potrivi, zic, cu paralele !

Se face foc Chipăruș și vrea să-mi bage în cap că banii sînt pentru oameni o nenorocire.

– De la bani, zice el, vin toate înșelăciunile de pe pămînt, și din pricina banilor nimic nu se face pe lume după dreptate.

Și-mi aduce o mie de dovezi și de pilde, care-mi intră toate pe-o ureche și-mi ies pe cealaltă.

– Asta înseamnă, zic, după mintea ta de smintit, că nici dacă vacile mele sînt mulse și căluțul meu trage căruța nu-i după dreptate.

Și mereu îi pun cîte o altă întrebare la fel de isteață, și la fiecare vorbă i-o tai, cum numai Tevi știe.

Dar și Chipăruș știe. Și ce bine știe ! Măcar de n-ar ști cum știe. Și dacă-i stă ceva pe suflet, ți-o spune de la obraz. O dată, pe înserate, stăm pe prispă, la mine, și tot numai despre astea vorbim, filozofie se cheamă. Și-mi zice Chipăruș :

– Știi, reb Tevi ! Ai niște fete foarte drăguțe !

– Adevărat ? zic. Îți mulțumesc pentru veste. Au cui semăna.

– Una din ele, zice el mai departe, a mai marc, zice el, e deșteaptă foc... Un om în toată puterea cuvîntului.

– Asta o știu și fără tine ! zic. Mărul nu cade departe de pom.

Și inima-mi crește de bucurie, pentru că unde s-a mai găsit tată să nu-i facă plăcere cînd aude că i se laudă copiii ? Acu, poftim de ghicește că, dintr-o asemenea laudă, o să iasă o dragoste, ceva nemaipomenit și nemaiauzit. Poți s-o asculți.

Scurt, „Și s-a făcut noapte și s-a făcut dimineață" ! Asta s-a întîmplat la Boiberic, în zori. Treceam dintr-o vilă într-alta, cînd cineva mă oprește. Cine e ? Froim pețitorul. Trebuie să știi că Froim este un pețitor ca toți pețitorii, care trăiește din pețitorii. Cum dă Froim cu ochii de mine, în Boiberic, îmi strigă :

– Stai puțin, reb Tevi, zice el, că vreau să-ți spun ceva.

– Mă rog ! Numai de bine să fie ! zic și opresc calul.

– Dumneata ai, zice el, reb Tevi, o fată.

– Am, zic, șapte, să fie sănătoase !

– Știu că ai șapte, zice el, că și eu am șapte.

– Va să zică avem, zic, la un loc paisprezece.

– Să lăsăm, zice el, gluma la o parte ! Uite, zice el, ce aș vrea să-ți spun : eu, zice, sînt, după cum știi, pețitor și am pentru dumneata un mire. Dar un mire, un mire din țara mirilor, cu adevărat prima-ntîi !

– Ei, să te aud, zic, ce se cheamă la dumneata un mire din țara mirilor, prima-ntîi ? Dacă e vreun croitor, sau vreun cizmar, sau vreun dascăl, poate să rămînă

sănătos acolo unde se află, și mie o să-mi ajute Dumnezeu să-mi găsesc un ginere cum scrie la noi, în cărțile sfinte : „De aiurea..." adică pe unul de-o seamă cu mine.

– Aoleo, reb Tevi, zice el, iar începi cu cărțile sfinte? Greu să stea cineva de vorbă cu dumneata ! Ai înecat lumea cu tot ce știi că scrie în cărțile sfinte. Mai bine ai asculta, zice el, ce partidă este în stare Froim peținătorul să-ți găsească pentru fata dumitale. Dumneata numai să taci și să asculți.

Și mi se apucă să-mi înșire pe nerăsuflate cu cîte l-a înzestrat Dumnezeu pe ginerele ăsta. Mai întîi, din ce neam se trage. Oameni subțiri, nu niște mahalagii. Și trebuie să știi că asta cîntărește la mine mai mult decît orice, pentru că nici eu nu sînt un oarecare. Printre rubedeniile mele se găsesc oameni de toată mîna : și oameni de rînd, și meseriași, și bogătași... După aia, logodnicul este om cu carte. Și asta în ochii mei stă în rîndul întîi, pentru că de un om fără carte mi-e silă ca de carne de porc. După mine, unul fără carte este de o mie de ori mai rău decît cel din urmă ticălos. Poți să umbli dacă vrei și cu capu-n jos și cu picioarele-n sus, dar dacă știi să citești ce scrie în cărțile sfinte, ești omul meu. Uite, așa-i Tevi !... Unde mai pui că logodnicul, zice Froim peținătorul, e un bogătaș, îndopat cu parale, care se plimbă în caleașcă trasă de doi cai fo-

coși, de iese fumul din ei. Bine, îmi zic. Mă rog ! fie și așa ! Nu-i nici asta cine știe ce cusur. Decît calic, mai bine bogat, cum spune în cărțile sfinte : „Sărăcia șade bine alor noștri", adică nici Dumnezeu nu ține la săraci. Dovadă e că dacă Dumnezeu l-ar iubi pe calic, calicul n-ar mai fi calic.

– Bun ! zic. Să auzim mai departe.

– Mai departe, omul ăsta vrea, moare, leșină să facă partida asta cu dumneata, zice el, adică nu cu dumneata, că de leșinat, leșină după fata dumitale. Vrea o fată frumoasă.

– Așa ? zic. N-are decît să-l ia dracu după fata mea. Și ce e, zic, cu podoaba asta a dumitale ? I-a murit nevasta ? S-a despărțit de ea ? Ori e flăcău ?

– Flăcău, ziec el, flăcău, ceva mai tomnatic, dar flăcău.

– Și care e sfîntul lui nume ? zic.

Dar Froim nu vrea să mi-l spună, să-l pui pe frigare !

– Ad-o aici, zice el, la Boiberic, și o să-ți spun după aia.

– Ce vorbă-i asta, zic, s-o aduc aici ? Poți să *aduci*, zic, un cal la iarmaroc... sau o vită !

Pe scurt, petitorii – doar îi cunoști – cu vorbăria lor sînt în stare să zăpăcească și un perete. Așa că ne-am înțeles ca la începutul săptămînii care vine s-o aduc, cu ajutorul lui Dumnezeu, pe Hudel la Boiberic. Și-mi

trec prin minte numai gînduri bune, dulci, frumoase și mi-o închipui pe Hudel a mea cum îmi zboară într-o caleașcă trasă de doi cai de foc și cum toată lumea mă pizmuiește nu atît pentru caleașca asta, cît pentru binele pe care-l pot face lumii, mulțumită fii-mii, bogătașa : ajut pe cei căzuți în nevoie, pe ăsta cu douăzeci și cinci de ruble, pe ăstălalt cu un cincizeci de ruble, ori cu un sutar, fiindcă de ! e și altul om, nu numai eu.

Cu gîndurile astea fac, pe înserate, drumul înapoi spre casă și-i trag calului cîte un șfichi și-i vorbesc pe limba lui de cal :

– Hiiii, căluțule ! îi zic. Ia mișcă-ți numai picioroangele ceva mai repejor și o să-ți capeți porția ta de ovăz, fiindcă : „Dacă nu mănînci, nu poți sta să-nveți !" scrie în cărțile noastre sfinte, adică dacă nu ungi, nu merge.

Deodată văd cum se desprinde din pădure o pereche : un bărbat și o femeie. Strîns lipiți unul de altul, vorbesc amîndoi foarte aprins. „Cine să fie ?" îmi zic și mă uit la ei prin razele încinse ale soarelui. Aș putea să jur că-i Chipăruș. Dar cu cine umblă el pe aici așa de tîrziu ? Îmi pun palma streașină la ochi din pricina soarelui, să mă uit mai bine : cine-i fata ? O ! Mi se pare că-i Hudel. Da, nici nu încape îndoială : ea e !... Așa ? De asta au învățat ei cu atîta poftă gramatică și au citit atîtea cărți ? Hehei, Tevi, mare nerod mai ești ! îmi zic și opresc calul.

– Bună seara ! strig ălor doi. Ce se mai aude cu războiul ? Ce-i plimbarea asta pe voi în pădure ? Ce căutați ? Ziua de alaltăieri ?

Cînd m-au auzit, Chipăruș și Hudel, zăpăciți, cu sîngele în obraji, au rămas țintuiți locului, cum spune la noi : „Nici în cer, nici pe pămînt", adică nici încolo, nici încoace. După ce au stat cîteva clipe muți, și-au lăsat ochii în jos, apoi i-au ridicat să se uite la mine și să se uite unul la altul.

– Ei ? zic, pe jumătate supărat, pe jumătate în glumă. Vă uitați la mine, zic, parcă nu m-ați mai fi văzut de mult. Eu cred că sînt același Tevi, zic, dintotdeauna, fără să mă fi schimbat cît negru sub unghie.

La asta îmi răspunde fii-mea, Hudel, și mai roșie la față :

– Tată, să fie cu noroc !

– Să dea Dumnezeu ! zic. Numai de nozoc să aveți parte. Dar ce s-a întîmplat ? Ați găsit, zic, o comoară în pădure ? Sau ați trecut printr-o mare primejdie și ați scăpat ?

– Nu de asta, zice el, ci pentru că ne-am logodit.

– Ce-i asta, zic, v-ați logodit ?

– Cum așa ? zice el. Nu știi ce-i aia logodit ? Asta se cheamă, zice el, că eu sînt logodnicul ei și ea este mireasa mea.

Dar cît îmi vorbește, mi se uită drept în ochi. Dar și eu mă uit drept în ochii lui și-i răspund :

– Și cînd, zic, ați făcut logodna ? Și de ce nu m-ați poftit și pe mine ? Doar sînt și eu ceva cumătru în afacerea asta, ori nu ?

Mă înțelegi ? Rid... și simt cum viermii îmi macină trupul de viu. Dar nu-i nimic. Tevi nu-i o muiere, lui Tevi îi place să asculte pînă la urmă. Așa că le vorbesc mai departe :

– Eu nu înțeleg, cum se poate o partidă fără peți-tori, fără logodnă ?

– Ce ne trebuie, zice Chipăruș, peținori ? Noi de mult ne-am logodit.

– Așa ! Mare ți-e minunea lui Dumnezeu ! Și de ce ați tăcut pînă acu ?

– Ce să strigăm ! zice el. Nu ți-am fi spus-o nici astăzi, dar pentru că trebuie să ne despărțim foarte curînd, ne-am înțeles să ne cununăm în grabă înainte de plec.

Aici m-am supărat de-a binelea. N-am mai putut răbda. Parcă mi-ar fi dat cu ciomagul în cap. Că zice Chipăruș ce zice : logodnic-logodnică, mai merge, cum scrie la noi : „Iubesc", adică el o vrea, ea îl vrea, fie ! Dar cununia ? Ce vorbe sînt astea : să ne cununăm în grabă înainte de plec ? Asta-i o limbă pe care n-o mai pot înțelege.

Se pare că mirele meu și-a dat seama că povestea asta m-a uluit și-mi zice :

– Uite, reb Tevi, despre ce este vorba : eu trebuie să plec de aici.

– Cînd pleci ?

– Cît mai degrabă !

– Și încotro ?

– Asta, zice el, nu ți-o mai pot spune ! zice el.

Ei, cum îți place ? Pică la noi un Chipăruș, un omuleț mărunțel, negricios, o urițenie, îl face pe mirele, vrea cununie în grabă, e pe picior de ducă, dar cînd îl întrebi încotro, tace. Să nu-ți plesnească fierea în tine ?

– Bine, îi zic, dacă nu poți să mi-o spui, nu mi-o spune. La tine nu merge decît cu lucruri ascunse. Dar măcar fă-mă să înțeleg : tu, care zici că ții atîta la dreptate și ești muiat în omenie de sus pînă jos, cum se face, zic, ca tocmai tu să te apuci să smulgi o fată din mîna tatălui ei și s-o și lași îndată fără bărbat ? Asta-i la tine dreptate ? Omenie ? Noroc că nu m-ai jefuit sau că nu mi-ai dat foc gospodăriei.

– Tată ! îmi zice Hudel. Tu nici nu știi ce fericiți sîntem amîndoi, și eu și el, că ți-am spus tot ce am avut de spus. Ni s-a luat, zice ea, o piatră de pe inimă. Hai, tată, să ne îmbrățișăm !

Şi, fără multă vorbă, îmi sar de gît amîndoi, ea de o parte, el de cealaltă, şi încep să mă sărute, şi eu, bineînţeles, îi sărut pe ei şi se vede că, de bucuroşi ce sînt, se sărută şi ei între ei. Ca-n cărţi cu ei, ca la teatru !

– Ce ar fi, zic, să isprăviţi odată cu pupăturile ? Cred că ar fi vremea să vorbim şi despre lucruri ceva mai cu rost !

– Despre ce ? zic amîndoi.

– Despre zestre, zic, despre rochii, despre cheltuielile de nuntă, despre atîtea şi atîtea cîte trebuie la...

– Nu ne trebuie nimic ! zic ei. Nimic, nimic, nimic.

– Dar ce vă trebuie ?

– Numai să ne cununăm ! zic ei.

Ei, ce spui ? Pe scurt, ca să nu-ţi mai bat prea mult capul, degeaba m-am zbătut, că tot pe a lor a rămas : am făcut cununia. Orice se cheamă la ei cununie ! Desigur cununie cum nu şade bine unui Tevi. Şi asta cununie, Dumnezeu să mă ierte !... Fără lume, fără lăutari, fără nimic, vai şi amar de zilele mele ! Şi mai e şi o nevastă la mijloc, care se ţine scai de mine ca să-i spun şi să-i spun ce-i toată graba asta pe noi ! Ei, fă, dacă poţi, o muiere să priceapă că-i foc ! Ce să-ţi mai spun ? A trebuit să-i torn o minciună cît toate zilele de mare despre o moştenire, nu ştiu ce, cu o mătuşă bogată din Iehupeţ, numai să mă lase în pace.

Chiar în aceeași zi, adică după cîteva ceasuri de la cununia asta amărîtă, înham calul la căruță, ne urcăm tustrei : eu, ea și el... și haida de-a dreptul la gară, la Boiberic. În căruță, mă uit cu coada ochiului la Hudel și la Chipăruș ăsta și-mi zic : Cît de mare e Dumnezeul pe care-l avem și cît de frumos gospodărește el lumea ! Și cît de ciudate și de sălbatice pot fi unele din făpturile lui. Uite aici, o pereche de tineri proaspăt căsătoriți : el pleacă, numai Dumnezeu știe unde, și ea rămîne aici, și o lacrimă, să zici, că ar vărsa, măcar de rușine ! Dar nu-i nimic. Tevi nu-i o muiere. Tevi are răbdare. Tevi tace și așteaptă ce-o să se întîmple.

Și văd cum vreo doi tineri jerpeliți, cu ciubotele scîlciate, au venit la gară să-și ia rămas bun de la puișorul meu. Unul din ei, care umbla, să mă ierți de cuvînt, cu cămașa peste pantaloni, ca un băiat de țăran, s-a apucat să-și șușotească ceva la ureche cu ginerele meu. „Vezi numai, Tevi, îmi zic, să nu fii băgat într-o bandă de hoți de cai, de pungași de buzunare, ori de spărgători."

În drum spre casă, de la Boiberic, cu Hudel, nu mă pot stăpîni și-i zic fii-mii pe față la ce mă gîndesc. Hudel începe să rîdă și vrea să-mi bage în cap că ăia sînt niște băieți cumsecade și foarte cinstiți, tot ce poate fi mai cinstit, care trăiesc numai pentru altul și care se îngrijesc de ei singuri ca de zăpada de anțărț.

– Uite, ăla, zice ea, cu rubașca, e băiatul unui bogătaș. S-a rupt de părinții lui din Iehupeț și nu vrea să ia de la ei nici o para chioară.

– Așa ? Ce vorbești ? zic. Păi atunci zău că este un băiat cumsecade. La cămașa aia a lui peste pantaloni și la părul lui lung, dacă i-ar da Dumnezeu și o armonică, sau un ciine care să se țină de el, i-ar sta de minune.

Și tot drumul mă răfuiesc cu Hudel și-mi vărs tot amarul pe ea, sărăcuța. Și fii-mea ? Nimic ! O face pe proasta. Eu ii zic : „Chipăruș !"... Și ea-mi răspunde : „Binele obștii... muncitori"... cai verzi pe pereți...

– Ce mă încălzește, zic, pe mine binele vostru obștesc, dacă toate le faceți numai pe ascuns ? Vorba aia, zic : ce-i pe ascuns e hoție. Mai bine mi-ai spune adevărul : de ce a plecat Chipăruș și încotro ?

– Toate da, zice Hudel, numai asta nu. Mai sănătos e, zice ea, să nu-ntrebi. Cu vremea, zice ea, crede-mă că o să afli și adevărul. Cu ajutorul lui Dumnezeu o să auzi, poate chiar în curînd, o mulțime de vești bune.

– Amin, zic, să dea Dumnezeu ! Dar atita să mai știe dușmanii mei pe ce lume se află dacă pot să pricep ce se petrece cu voi și ce rost are toată joaca asta a voastră !

– Uite, vezi, tocmai asta-i și nenorocirea, că nu poți să înțelegi.

– De ce ? Sînt lucruri atît de greu de înțeles ? După cît mi se pare, zic, eu pricep, cu ajutorul lui Dumnezeu, lucruri mult mai adînci.

– Asta, zice ea, n-o poți înțelege numai cu mintea, asta trebuie s-o simți ! Cu inima trebuie s-o simți.

Și-mi spune toate astea cu obrajii aprinși și cu ochii numai jăratic. Așa sînt fetele lui Tevi, să-mi fie sănătoase ! Cînd se agață de ceva, cu trup și cu suflet se agață.

Scurt, trece o săptămînă, trec două, trec trei, și patru, și cinci, și șase, și șapte... nu se vede și nu se aude nimic : nici vești, nici scrisori.

– S-a isprăvit, zic, cu Chipăruș !

Mă uit la Hudel a mea, sărăcuța ! Fără o picătură de sînge în obraz, își caută mereu de lucru, ca să uite, pesemne, jalea ei mare, dar măcar un cuvînt să amintească de el. Nimic ! Parcă nici n-ar fi fost vreodată pe lume un Chipăruș.

Numai o dată, cînd mă întorc acasă din drum, o găsesc pe Hudel a mea plînsă, cu ochii umflați. Întreb pe ceilalți cine a fost pe aici și aflu că a venit la Hudel unul cu păr lung și că a vorbit ceva în șoaptă cu ea... „Aha ! îmi zic. Asta-i ăla care a dat cu piciorul în părinți și și-a tras cămașa peste pantaloni.“ Și, fără să mai stau mult pe gînduri, o chem pe Hudel afară în curte și o și iau în primire :

– Spune-mi, fata mea, ai primit vreun cuvînt de la el ?

– Da !

– Și unde-i acuma bărbatu-tău ?

– E departe ! zice ea.

– Ce face ?

– Stă închis.

– Închis ?

– Închis.

– Unde-i închis ? Și de ce-i închis ?

Hudel tace. Mi se uită drept în ochi și tace.

– Spune-mi numai, fata mea, zic, după cît îmi dau seama, nu stă-nchis pentru tîlhărie. Și asta nu mai înțeleg : de vreme ce tîlhar nu-i și nici șarlatan, de ce stă-nchis ? Pentru ce alte fapte bune ?

Hudel tace. Și mi-am zis : „Nu vrei să-mi spui, nu-mi spune. El doar e podoaba ta, nu a mea ! Ducă-se dracului !“ Dar inima mă doare cumplit. Sînt tată. Și cum spune în rugăciunile noastre ? „Așa cum se milostivește un părinte de copiii lui !“, adică un tată tot tată rămîne !

Pe scurt, asta s-a întîmplat în seara zilei a șaptea a sărbătorii de Sucoth, a corturilor. De sărbătorile corturilor am obiceiul să mă odihnesc, și las și căluțul meu să se odihnească, cum spune în *Tbora :* „Tu, și nevastă-ta, și căluțul tău...“ Și apoi la Boiberic aproape că nici

nu mai ai ce face : de Sucoth ajunge să sufli o singură dată din trîmbiță pentru ca ăia din vile s-o și rupă de fugă, ca șobolanii pe vreme de secetă, și Boiberic să ajungă pustiu. Atunci îmi place mai mult ca oricînd să stau acasă la mine, pe prispă. E vremea cînd mă simt cum nu se poate mai bine. Sînt zile dăruite. Soarele nu mai coace ca un cuptor, ci te mîngîie cu o mînă dulce de catifea. Pădurea, încă verde, cu pinii care nu mai încetează să împrăștie miros de rășină, mi se pare că este și ca în sărbătoare, ca un cort al celui-de-sus. Uite, aici își face Dumnezeu sărbătoarea. Aici, nu în tîrg, unde-i atîta larmă și unde oamenii gonesc în sus și-n jos, că abia de mai răsuflă, cu limba scoasă după o bucată de pîine, și unde auzi numai bani, și bani, și bani... Și apoi noaptea ! E cea din urmă noapte de sărbători ! Un adevărat rai. Cerul e albastru, stelele scînteiază, se roagă și clipesc, ca omul, din ochi. Uneori se întîmplă să treacă în zbor, ca o săgeată, cîte o stea și să lase în urma ei, pentru o clipă, o dungă verzuie. A căzut o steluță, a căzut norocul cuiva. Cîte stele, atîtea noroace. Noroace evreiești ! „Numai de n-ar fi Chipăruș ăsta nenorocirea mea !" îmi zic, și-mi vine în gînd Hudel. De vreo cîteva zile parcă s-a mai înviorat, s-a mai însuflețit și arată la față cu totul altfel. I-a adus cineva o scrisorică, se vede că chiar de la el, de la Chipăruș al ei. Mult aș da să știu ce-i scrie, dar nici

gînd s-o întreb ! Dacă ea tace, tac și eu. Tevi nu-i o muiere. Tevi nu se grăbește.

Dar, cum stau și mă gîndesc la Hudel, o văd că se apropie, se așază lîngă mine pe prispă, se uită în toate părțile și-mi șoptește :

– Auzi, tată ! Trebuie să-ți spun ceva : azi îmi iau rămas bun de la tine... Pentru totdeauna !

Așa-mi vorbește Hudel, că de-abia o aud, și se uită la mine cu o privire atît de ciudată, că o s-o țin minte cît oi trăi. Și-mi zic : „Vrea să se înece". De ce mi-a trecut prin minte că ar vrea să se înece ? Pentru că nu demult o fată de pe la noi s-a îndrăgostit de băiatul unui țăran, și fata, de dragul acestui băiat... ce să-ți mai spun, că înțelegi și fără să-ți spun... Și maică-sa, de durere, s-a îmbolnăvit și a murit, și taică-său a cheltuit tot ce a avut și a rămas pe drumuri, și flăcăul s-a însurat cu alta și fata s-a aruncat în baltă și s-a înecat.

– Ce-i asta că-ți ici rămas bun de la mine pentru totdeauna ? îi zic și stau cu ochii în jos, să nu vadă Hudel că sînt mai mult mort decît viu.

– Asta se cheamă, zice ea, că plec mîine dis-de-dimineață și n-o să ne mai vedem niciodată... niciodată !

La vorbele astea m-am mai liniștit nițel. „Mulțumesc lui Dumnezeu măcar pentru atîta !" îmi zic. Putea fi și mai rău, că mai-binele n-are sfîrșit.

– Și unde pleci, întreb, dacă poți să-mi faci cinstea să mi-o spui ?

– Plec la el ! zice.

– La el ? zic. Dar unde-i el ?

– Deocamdată, zice ea, mai stă închis. Dar în curînd o să fie deportat !

– Va să zică te duci să-ți iei rămas bun de la el ! zic, și-l fac pe prostul.

– Nu ! zice ea. Mă duc după el pînă acolo !

– Acolo ! Care acolo ? Cum se cheamă „acolo" ăsta ?

– Încă nu se știe întocmai, zice ea, dar e departe, tare departe, grozav de departe.

Și o spune atît de semeț, cu atîta mîndrie, ca și cum Chipăruș al ei ar fi făcut o asemenea ispravă, că i se cuvine o medalie... Ce să-i răspund la vorbele astea ? Pentru asemenea vorbe un tată ar trebui să se înfurie pe copilul lui și să-i tragă cîteva palme, ori să-l blagoslovească cu blestemele cele mai grele. Dar Tevi nu-i o muiere. Tevi își zice că dacă te înfurii, se bucură dracul. Și-i răspund cu ceva din cărțile sfinte, ca de obicei:

– Văd, fata mea, zic, că ești gata să lași pe ai tăi, cum scrie în sfînta noastră *Tbora* : „Pentru asta să părăsească...", adică de dragul unui Chipăruș dai la o parte pe tatăl și pe mama ta, zic, și pleci nici nu știi

unde, în pustiu, pesemne că pe marea înghețată, zic, unde Alexandru Machedon a plecat pe o corabie și s-a rătăcit pe o insulă îndepărtată, zic, printre sălbatici, cum am citit odată într-o carte de povești.

Așa-i vorbesc fii-mii, jumătate în glumă, jumătate cu ciudă, și-n toată vremea asta inima-mi sîngeră. Dar Tevi nu-i o muiere. Tevi se stăpînește. Și fii-mea, Hudel, Hudel se ține și ea tare. La fiecare vorbă a mea îmi răspunde chibzuit, fără nici o grabă și fără să-și piardă cumpătul o clipă. Fetele lui Tevi știu să vorbească.

Dar, cu toate că stau cu capul în piept și cu ochii închiși, mi se pare că o văd pe Hudel, că-i văd chipul ei alb, și glasul ei mi se pare că tremură și că e puțin înnăbușit. Să-i sar de gît, să leșin în fața ei, s-o rog să nu plece ? Știu că nu poate folosi la nimic. Dracu să le ia pe fetele mele, că dacă se agață de cineva, o fac cu trup și cu suflet.

Scurt, am stat pe prispă o bună bucată de vreme, dacă vrei să știi, mai toată noaptea. Mai mult am tăcut decît am vorbit, și dacă am vorbit, era tot ca și cum nici n-aș fi vorbit : jumătăți de cuvinte. Ea a vorbit, și eu am vorbit.

– Numai asta aș vrea să știu ! o întreb. Unde s-a mai pomenit ca o fată să se mărite cu un băiat numai ca

ea să se poată ține după el cine știe pînă unde, tocmai la mama-dracului !

– Cu el, îmi răspunde ea, mi-e totuna unde mă duc. Poate fi și pînă la mama-dracului...

Și eu, cu mintea mea, îi dau, ca de obicei, să înțeleagă că face o mare prostie. Și ea, cu mintea ei, îmi dă să înțeleg că asta n-o s-o înțeleg niciodată. Eu, ca pildă, îi spun o poveste cu o găină care a clocit rățuște, și rățuștele astea, cum au putut umbla pe piciorușele lor, s-au aruncat în apă și au început să înoate, și cloșca, săraca de ea, ciriie.

– Ce, zic, o să-mi răspunzi la asta, fata mea ?

– Ce să-ți răspund ? Desigur, zice ea, că ți-e milă de cloșcă. Dar pentru că ea ciriie, rățuștele să nu mai înoate ?

Îți place, nu ? Fata lui Tevi nu spune vorbe goale.

Numai că vremea nu stă pe loc. Începe să se crape de ziuă. O aud pe bătrînica mea cum mormăie în casă. Mi-a și trimis vorbă de cîteva ori că ar fi vremea să mă duc la culcare. Dar cînd vede că nu vreau s-o ascult, scoate capul pe fereastră și mă ia la trei păzește, ca de obicei.

– Tevi, ce ai de gînd ?

– Taci, Golda, zic, cum scrie la noi : „De ce zarva asta ?“, adică de ce te răstești așa ? Ai uitat, pesemne, că e cea din urmă noapte de sărbătoare, așa că trebuie

să stăm treji ! Golda, ascultă-mă pe mine ! Pune de ceai, și pînă atunci eu o să-nham calul la căruță. Plecăm cu Hudel la gară.

Și-i povestesc pe loc o minciună nou-nouță, că Hudel pleacă la Iehupeț, și de-acolo mai departe, tot pentru afacerea aia cu moștenirea, și s-ar putea întîmpla, zic, ca ea să rămînă toată iarna acolo, și poate și peste iarnă, și peste vară, și peste încă o iarnă. De asta trebuie să-i dăm de mîncare pentru drum și ceva rufărie, o rochie, vreo două perne, ciorapi și alte mărunțișuri de care are nevoie.

Iar după ce-i dau toate poruncile astea, îi spun să n-aud bocete la despărțire.

– În noaptea asta, zic, e lege : n-ai voie să plîngi.

Bineînțeles că la despărțire nimeni nu ține seama nici de mine, nici de lege și, parcă înadins, ai mei plîng și mai cu poftă și se și stîrnește o larmă de plînsete, ce să-ți spun ! Plîng toți laolaltă : mama, copiii, pînă și Hudel plînge în hohote, iar cînd a venit rîndul fetei mele mai mari, Zeitel (de sărbători vine la mine cu bărbatu-său, Motel Camzel), s-au aruncat amîndouă fetele una în brațele celeilalte, că numai cu greu le-am putut despărți. Dintre toți, singur eu stau nemișcat, ca o piatră. Adică așa vine vorba : nemișcat ca o piatră. În inima mea fierb ca un samovar, dar altul să mă simtă, asta, nu ! Tevi nu-i o muiere.

Tot drumul spre Boiberic nu ne-am spus un cuvînt. Și, numai cînd ajungem aproape de gară, o rog încă o dată ca, totuși, să-mi spună cu ce s-a făcut vinovat Chipăruș al ei.

– Orice lucru, zic, trebuie să-și aibă rostul lui !

Hudel se aprinde și se jură pe tot ce-i este mai scump că Chipăruș al ei e curat ca aurul.

– Chipăruș, zice ea, este un om care de el singur nici nu ține seama. Tot ce face, zice ea, este spre binele altuia, spre binele lumii și mai cu seamă spre binele oamenilor care muncesc, spre binele poporului muncitor.

– Cum s-ar zice, zic, are grijă de lume. De ce, zic, nu are grijă lumea de el, dacă el e într-adevăr un băiat așa de treabă ? Cel puțin să-i spui lui Alexandru Machedon al tău că-i urez sănătate, zic, și că am încredere în el că-i om drept, pentru că, după cîte zice, e plin de dreptate, zic, și n-o s-o nenorocească pe fii-mea... și să scrieți, din cînd în cînd, zic, cîteva rînduri bătrînului vostru tată.

Și așa cum îi vorbesc, ce crezi ? Nu-mi sare de gît și începe să plîngă ?

– Hai, zice ea, să ne luăm rămas bun. Rămîi sănătos, tată ! Dumnezeu știe, zice ea, cînd o să ne mai vedem !

Gata ! Aici n-a mai fost chip să mă stăpînesc. Mi s-a ivit în minte, mă înțelegi, pentru o clipă, acea Hudel a mea, cînd încă nu era decît o fărîmiță de om... o

fetiță mititicuță, pe care o țineam în brațe... în brațe o țineam... să mă ierți, pani Șalom Alehem... că m-am... așa, ca o muiere... dacă ai ști, mă asculți ?... dacă ai ști cine-i fata mea, Hudel... dacă ai ști !... Să citești scrisorile pe care mi le trimite... e o Hudel de-a lui Dumnezeu. Ea mi-e înfiptă, uite aici, în inimă, adînc, adînc de tot... că nici nu-ți pot spune cît de adînc...

. . . . . .

Știi ce, pani Șalom Alehem ? Hai să vorbim despre lucruri mai vesele : ce se mai aude cu holera de la Odesa ?

HAVA

Scrisă în anul 1906

„Mulțumesc lui Dumnezeu că e bun !" scrie în cărțile noastre sfinte. Adică, așa cum a orînduit Dumnezeu lumea, așa e bine. Asta înseamnă că *trebuie* să fie bine, pentru că ia încearcă să fii atît de deștept să faci să fie mai bine ! Uite, eu am vrut să fiu deșteptul ăla și am întors vorbele astea înțelepte din cărți și pe dos, și pe față, și cînd am văzut că nu-i nimic de făcut, mi-am luat mîna de pe inimă și mi-am zis : „Tevi, ești un nerod ! N-o să schimbi lumea. Dumnezeu ne silește să ne creștem copiii numai în chinuri, adică de la copii numai de necazuri ți-e dat să ai parte, dar trebuie să le iei pe toate drept bune !" Uită-te, de pildă, fii-mea mai mare, Zeitel ! Dacă s-a îndrăgostit de croitorul Motel Camzel, am eu ceva cu el ? Drept e că-i un om de rînd, care nu

prea știe carte, dar ce să-i faci ? Poate fi oricine un învățat ? În schimb, este un băiat cinstit și muncește, săracu, de se spetește muncind. Și i-a făcut – să-i vezi, nu le fie de deochi ! – o casă plină de copii, care cer de mîncare, și amîndoi nu mai știu cum s-o scoată la capăt. Dar dacă stai de vorbă cu el, zice că-i merge, să nu-i fie de deochi, bine, zice el, cum nici nu se poate mai bine. Numai un singur cusur e la mijloc : că n-au de o bucată de pîine. Asta-i numărul unu. Ei, și acu despre fii-mea ailaltă, Hudel, nu trebuie să-ți mai povestesc, c-o știi. Pe Hudel am pierdut-o pe veci. Dumnezeu știe dacă ochii mei or s-o mai vadă vreodată ! Poate pe lumea ailaltă... Cînd vorbesc despre ea, nu pot să-mi revin nici pînă acuma în fire. Viața mea e sfîrșită. Să uit, zici ? Cum să uiți un om viu ? Și mai cu seamă un copil ca Hudel ! Să vezi ce-mi scrie, simți că te topești ! Le merge acolo, scrie ea, foarte bine. El stă închis și ea muncește. Spală rufe, și citește cărți, și se vede cu el în fiece săptămînă, și are nădejdea, zice ea, că aici, la noi, lucrurile se vor coace și că soarele va răsări și că se va face lumină. Și atunci, Chipăruș va fi adus înapoi, împreună cu mulți alții ca el, și că abia după aia, zice ea, se vor apuca de lucru cu adevărat și că vor răsturna lumea cu capu-n jos și cu picioarele-n sus. Ei ? Cum îți place ? E bine, nu ? Dar nici Dumnezeu nu stă degeaba. El e – nu-i așa ? – un dumnezeu

mare și milostiv. Și-mi zice : „Stai, Tevi, olecuță, că o să fac așa, să uiți de toate necazurile".

Și întocmai așa s-a și întimplat. Poți să asculți ! Altuia nu i-aș povesti-o, fiindcă dacă durerea mi-e mare, mi-e și mai mare umilința. Dar, cum scrie în cărțile noastre : „S-o ascund, oare, de voi ?", adică față de dumneata am eu, oare, ceva de ascuns ? Tot ce mi se întîmplă îți povestesc. Numai că asta te rog : să rămînă între noi. Pentru că e așa cum ți-o spun : durerea care m-a lovit e cumplită, dar rușinea, rușinea e și mai cumplită.

Scurt, cum spune la noi : „Dumnezeu a vrut să facă bine", adică Dumnezeu a vrut să facă lui Tevi un bine și l-a blagoslovit cu șapte fete, toate izbutite, frumoase, deștepte, proaspete, sănătoase, cum să-ți spun ? Ca pinii din pădure ! Hehei ! Măcar de ar fi ieșit niște sluțenii, ar fi fost mai bine de ele și mult mai sănătos pentru mine. Fiindcă la ce folos, te rog, să ai un cal bun dacă-l ții în grajd ? Cum să te bucuri că ai fete frumoase dacă stai zvîrlit, cu ele, în cine știe ce colț pustiu, unde nu calcă picior de om în afară de Anton Poperile, primarul satului, și notarul Fedea Galagan, un lungan cu o coamă în cap și cu niște ciubote înalte, și popa, trăsni-l-ar Dumnezeu să-l trăsnească ! Nici numele să nu i-l aud, nu pentru că eu aș fi evreu și el popă. Dimpotrivă, sîntem de ani de zile foarte buni cunoscuți, adică e

drept că la petreceri nu ne ducem unul la altul și cu atît mai puțin să ne urăm unul altuia sărbători fericite. Dar cînd ne întîlnim, ne dăm bună ziua, ce mai faci, ce se mai aude ? Să stau cu el la taifas despre cine știe ce lucruri înalte nu-mi place, pentru că, nici una, nici două, începe povestea : Dumnezeul nostru, Dumnezeul vostru. Dar eu nu-l las și i-o tai cu o zicală și-i spun că la noi scrie așa și așa. Bineînțeles că mi-o taie și popa și-mi spune că asta o știe și el la fel ca și mine, și poate chiar mai bine ca mine, și se apucă să-mi înșire pe de rost *Biblia* noastră, și încă în ebraică, bineînțeles scîlciată : „La început a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul"... mereu, mereu același și încă o dată același cîntec. Și eu iar i-o tai și-i spun că la noi în *Talmud*... „*Talmud ?* zice el. De *Talmud* mi-e silă, zice el, fiindcă *Talmudul* e numai șmecherie de sus pînă jos." Aici, se înțelege că-mi ies din sărite de-a binelea și încep să trag în el cu tot ce-mi vine la gură... Crezi cumva că popii îi pasă ? Nici cît negru sub unghie ! Se uită la mine și rîde și-și piaptănă barba. Poți să mă crezi : nu-i nimic mai rău decît să te superi pe cineva și să-l faci albie de porci, și ăla să nu scoată o vorbă. Tu simți cum plesnește fierea în tine, și ăla stă și zîmbește. Pe atunci încă n-am înțeles ce însemna zîmbetul ăsta, dar acuma înțeleg.

Scurt, o dată, pe înserate, mă întorc acasă din drum și dau peste Fedea notarul stînd afară de vorbă cu Hava, a treia din fetele mele, adică a doua după Hudel. Cum m-a zărit, Fedea s-a întors către mine, și-a scos șapca și a șters-o. Zic fetei mele Hava :

– Ce a căutat Fedea pe aici ?

Zice ea :

– Nimic !

Zic :

– Ce-i asta nimic ?

Zice ea :

– A stat de vorbă cu mine.

Zic :

– Ce fel de cumătră ești tu cu Fedea ?

Zice ea :

– Ne cunoaștem de mult !

Zic :

– Să-ți fie cu noroc cunoștința. Halal prieten, Fedea ăsta !

Zice ea :

– Parcă-l cunoști ? Parcă știi cine e ?

Zic :

– Cine-i el nu știu, că nu i-am văzut hîrtiile lui de boierie. Dar, după cîte înțeleg, trebuie să se tragă dintr-un tată grozav : îmi închipui că o fi fost sau văcar,

sau străjer, sau poate numai așa, un bețivan ca toți bețivanii.

Și-mi răspunde Hava :

– Ce a fost tatăl lui nu știu și nici nu vreau să știu. La mine toți oamenii sînt la fel. Dar că el este un om neobișnuit, asta știu sigur.

– Adică ? zic. Cam ce soi de om e ? Să aud !

– Ți-aș spune, zice ea, dar n-o să înțelegi. Fedea, zice ea, este un al doilea Gorki.

– Al doilea Gorki ? zic. Dar cine a fost, zic, Gorki întîiul ?

– Gorki, zice ea, este astăzi aproape cel mai mare om de pe fața pămîntului.

– Și unde șade, zic, înțeleptul ăsta al tău, din ce trăiește și ce lucruri atît de grozave a spus ?

Zice ea :

– Gorki este un scriitor renumit, adică un om care scrie cărți, și este un om bun, un om rar, un om cinstit și se trage și el de jos, și n-a fost prin școli... singur a învățat... Uite, asta-i fotografia lui !

Și-mi arată o poză.

– Asta, zic, e sfîntul tău, reb Gorki ? Aș putea să jur că l-am văzut pe undeva, zic, sau la gară, cărînd saci în spinare, sau în pădure, tîrînd butuci după el.

– Și dacă cineva muncește cu mîinile lui, zice ea,

asta-i la tine un cusur ? Dar tu nu muncești ? Și noi nu muncim ?

– Da, da ! zic. Ai dreptate ! zic. Așa cum scrie la noi : „Ai să trăiești din munca brațelor tale", adică dacă n-o să muncești, n-o să mănînci. Dar eu tot nu înțeleg, zic, ce amestec are Fedea în afacerea asta ? Aș fi mulțumit, zic, dacă te-ai cunoaște cu el ceva mai puțin. Nu trebuie să uiți, zic, cum scrie la noi : „De unde ai venit și unde te duci", cum s-ar zice : de unde te tragi și care ți-e sfîrșitul, adică cine ești tu și cine-i el.

Zice ea :

– Dumnezeu a făcut pe toți oamenii la fel.

– Da, da, zic, Dumnezeu l-a făcut pe Adam după chipul și asemănarea lui. Dar nu se cade să uiți că fiecare trebuie să-și caute pe cel de o seamă cu el, cum scrie la noi, în cărțile sfinte : „Fiecare om, după mijloacele lui".

– Grozav ! zice ea. La toate găsești cîte ceva în cărțile sfinte. Poate ai găsi, zice ea, și ceva în care se spune că oamenii, zice ea, s-au apucat ei singuri, zice ea, să se despartă în evrei și neevrei, în stăpîni și robi, în bogătași și calici ?

– Ohohooo ! zic. Mi se pare, fata mea, că ai luat-o la galop și că ai ajuns cam departe.

Și-i spun că, de cînd lumea, merg lucrurile așa.

– Dar de ce, mă întreabă fii-mea, să meargă lucrurile așa ?

Zic :

– Pentru că așa a făcut Dumnezeu lumea.

Zice ea :

– Și de ce a făcut Dumnezeu lumea așa ?

Zic :

– Hehehei ! Dacă am începe să ne întrebăm de ce așa și de ce așa, n-am mai isprăvi niciodată.

Zice ea :

– Doar de asta ne-a dat Dumnezeu minte, ca să putem pune întrebări.

Zic :

– La noi este un obicei că dacă o găină începe să cînte ca un cocoș, trebuie s-o ducem îndată la haham.

– Ce-ar fi să-ți mai tacă gura odată ? o aud pe nevastă-mea, Golda, că-mi strigă din casă. Borșul, zice ea, așteaptă pe masă de un ceas, și lui îi arde de trăncăneală !

– Iaca, zic, alta acum ! Nu degeaba se zice că muierea are limbă lungă. Noi vorbim aici despre lucruri mari, și ea, hop ! cu borșul ei la mijloc !

Și-mi răspunde Golda :

– Borșul meu, zice ea, e poate un lucru la fel de mare ca și toate lucrurile tale alea mari.

– Să fie intr-un ceas bun ! zic. Iaca, na, un nou filozof, proaspăt scos de după cuptor ! Nu-i destul, zic, că fetele mi-au ajuns niște capete luminate, acu i-a venit și nevestei lui Tevi, zic, rindul să zboare prin hogeag de-a dreptul in cer.

– Dacă tot ai adus vorba de cer, zice ea, atunci poți să te duci dracului !

Ce spui de un perdaf ca ăsta pe stomacul gol ?

Scurt, să lăsăm, vorba aia, pe prinț și să ne apucăm de prințesă, de popă adică, înghiți-l-ar pămintul ! O dată, cînd mă intorceam de la tirg cu donițele goale și era gata să intru la mine în sat, mă întîlnesc cu popa, care, cu barba răvășită de vînt, își mina singur caii inhămați la brișca lui boierească.

„Ptiu, bătu-te-ar ! imi zic. Cu altu n-am putut să mă întîlnesc ! Numai cu tine !"

– Bună seara, imi zice el. Nu m-ai recunoscut, sau ce ?

– O să te îmbogățești repede ! zic și-mi scot pălăria cu gîndul să-mi văd mai departe de drum.

Imi zice el :

– Stai puțin, Tevel ! Ce te grăbești așa ? Aș vrea să-ți spun vreo două cuvinte !

– Mă rog, zic, dacă-i vorba de ceva bun... cu plăcere ! Altminteri, zic, ar putea să rămînă și pe altă dată.

– Ce se cheamă la tine, zice el, altă dată ?

– Altă dată, zic, se cheamă cînd o veni Mesia.

– Dar Mesia, zice el, a şi venit !

– Asta am mai auzit-o, zic, de la tine de o mie de ori. Mie, tătucule, să-mi vii cu ceva nou.

– Tocmai asta, zice el, mă şi gîndesc să-ţi spun. Aş vrea să stau de vorbă cu tine, zice el, chiar despre tine, adică despre fii-ta...

Parcă m-ar fi izbit cineva drept în inimă. De unde popa la fata mea ? Şi-i zic :

– Fetele mele, zic, nu sînt, doamne fereşte, din alea pentru care alţii ar trebui să vorbească. Ele pot să se descurce şi singure.

– Vezi că aici, face el, e la mijloc ceva despre care ea singură nu poate vorbi. Altcineva trebuie s-o facă, pentru că nu poţi lua lucrurile aşa de uşor. Viitorul ei este în joc !

– Dar treaba cui e, zic, viitorul fetei mele ? După cîte mi se pare, zic, dacă-i vorba de viitorul fetei mele, eu sînt tatăl copilului meu, nu ?

– Adevărat ! zice el. Tu eşti tatăl copilului tău. Numai că tu, zice, eşti orb cu copilul tău. Copilul tău, zice el, trage spre o altă lume, şi tu n-o înţelegi, sau nu vrei s-o înţelegi.

– Dacă n-o înţeleg, zic, sau nu vreau s-o înţeleg, asta-i altceva. Despre asta, zic, am putea sta niţeluş de

vorbă. Dar ce te privește pe tine, tătucule, afacerea asta ?

– Pe mine, zice el, mă privește mult de tot, pentru că ea este în puterea mea !

– Ce înseamnă, zic, că-i în puterea ta ?

– Asta înseamnă că este sub obladuirea mea ! zice el și mi se uită în ochi, cu mîna în barba lui răvășită, pe care și-o piaptănă mereu.

Eu, bineînțeles, sar în sus :

– Cine ? Fata mea, sub obladuirea ta ? Cu ce drept ? zic și simt că mă apucă furiile.

Face popa către mine, foarte liniștit și zîmbitor :

– Numai nu te încălzi, Tevel ! Să lămurim lucrurile încetișor. Tu știi, zice el, că eu nu-ți sînt, doamne ferește, dușman, măcar că ești evreu. Tu știi, zice el, că eu țin la evrei și că mă doare inima că sînt atît de încăpățînați și nu vor să înțeleagă că-i numai spre binele lor...

– De binele ăsta, zic, să nu-mi vorbești acuma, tătucule, fiindcă fiecare vorbă pe care o aud azi din gura ta e pentru mine o picătură de otravă, zic, un glonte în inimă. Dacă-mi ești prieten atît de bun pe cît zici, te-aș ruga să-mi faci un singur bine : s-o lași pe fiimea în pace.

– Nu fi prost ! îmi zice el. Fetei tale n-o să i se întîmple, doamne ferește, nimic rău ! Acuma o așteaptă

norocul ! zice el. O să se mărite cu un băiat cum nu găsești al doilea... așa să-mi ajute Dumnezeu !

– Amin ! zic, chipurile în glumă, dar tot iadul îmi arde în piept. Și cine-i, mă rog, mirele, zic, dacă sînt vrednic s-o știu ?

– Trebuie să-l cunoști ! zice el. Este un om tare cinstit și cumsecade și foarte învățat, cu toate că n-a fost prin școli, și-i îndrăgostit de fii-ta și vrea să se însoare cu ea, dar nu poate s-o facă fiindcă nu-i evreu...

„Fedea !" îmi zic și simt cum mă izbește în cap o fierbințeală ciudată și mă cuprinde o sudoare rece ca gheața, că abia mă mai pot ține să nu sar din căruță. Dar să mă simtă popa prin ce trec eu acu, mai bine să n-ajungă ! Și apuc calul de hățuri, îi trag un șfichi zdravăn și, haida ! la drum, spre casă, fără să-i dau popii măcar bună seara.

Cînd ajung acasă, aoleooo !... Nu mai întreba ce am găsit ! Copiii stau cu capul vîrît în perne și plîng, și Golda mea e mai mult pe lumea ailaltă decît pe lumea asta. O caut pe Hava... unde-i Hava ? Hava nu-i ! Dar să mai întreb unde-i Hava nu vreau. Ce să mai întreb, vai de viața mea ! Și mă simt cuprins de o mînie de moarte și ard ca focul și nu știu împotriva cui... Îmi vine să mă iau singur la palme și zbier la copii și-mi vărs tot amarul pe nevastă-mea. Nu-mi găsesc locul. Ies din casă și mă duc pînă în grajd să dau nutreț ca-

lului și-l găsesc cu un picior încălecat peste igheab. Apuc un ciomag și încep să trag în el... numai să-l jupoi de viu și să-i fac ciolanele fărîme.

– Arză-te-ar focu de nenorocit ! Atîta să mai trăiești, dacă am pentru tine măcar un fir de ovăz ! Necazuri, dacă vrei, pot să-ți dau. Și belele ! Și griji ! Și nenorociri !

Îl bat, zbier la el, dar îndată îmi zic că nu-i decît o biată făptură nenorocită, așa că ce am cu el ? Și după ce-i dau puțin fîn, mă întorc în casă, mă întind în pat, zdrobit de durere, și capul... capul să-mi plesnească în bucăți de cît mă frămînt să aflu și eu ce-o fi asta ! Cum scrie la noi : „Cu ce am păcătuit ?“, cu ce am păcătuit cu, Tevi, mai mult decît toată lumea, că sînt pedepsit mai rău decît oricare altul ? Of, Doamne Dumnezeule !... Cum spune în cărțile sfinte : „Cine sîntem noi și ce-i viața noastră ?“ Adică cine sînt eu că niciodată nu mă scapi din vedere și mă ai totdeauna în grijă, ca nu cumva să se ivească vreo belea, vreo pacoste, vreo nenorocire care să nu mă lovească pe mine ?

Și cum stau chinuit de gînduri, ca pe jăratic, o aud pe biata nevastă-mea cum geme, de te rupe la inimă.

– Golda, zic, dormi ?

– Nu ! zice ea. Ce e ?

– Nimic ! zic. Mare nenorocire a dat peste noi. Poate-mi dai tu, zic, vreun sfat ce-i de făcut.

– Mie-mi ceri sfaturi, zice ea, vai de viața și de zilele mele ! Auzi ! Un copil, zice ea, să se scoale dimineața teafără, sănătoasă, să se îmbrace, zice ea, și să-mi sară de gît să mă sărute și să plîngă într-una, fără să-mi spună de ce ! Am crezut, ferească Dumnezeu, că și-a ieșit din minți. Și o întreb : „Ce-i cu tine, fata mea ?“ Ea nu-mi răspunde și se repede pînă afară, la vite, și de atunci parcă a intrat în pămînt. O aștept un ceas, o aștept două, o aștept trei... unde-i Hava ? Hava nu-i !... Zic copiilor : „Ia, repeziți-vă pînă la popă !“

– De unde ai știut, Golda, zic, că-i la popă ?

– De unde am știut ? zice ea. Vai și amar de mine ! Dar ce crezi tu, că eu n-am ochi ? Că eu nu sînt mamă ?

– Dacă ai ochi, zic, și dacă ești mamă, de ce ai tăcut atîta vreme și mie nu mi-ai spus nici un cuvînt ?

– Ție să-ți spun ? Dar cînd ești tu vreodată acasă ? zice ea. Și dacă-ți spun, parcă m-asculți ? Ție dacă ți se spune ceva, răspunzi îndată cu cîte o vorbă din cărțile sfinte. Zăpăcești pe om cu cărțile tale, și cu asta ai isprăvit.

Și o aud pe nevastă-mea Golda cum plînge în întuneric. „Nițeluș are dreptate, îmi zic, pentru că ce poate pricepe o femeie ?“ Și mi se frînge inima de mila ei. Nu pot s-o aud cum geme și plînge.

– Vezi, Golda ! îi zic. Tu te superi că la toate am cîte o vorbă din cărțile sfinte. La asta trebuie să-ți răs-

pund tot cu o vorbă din cărțile sfinte. La noi, zic, scrie : „Așa cum unui tată îi este milă de copiii lui...", adică un tată își iubește copiii. De ce nu scrie la noi : „Cum unei mame îi este milă de copiii ei...", că o mamă adică își iubește copiii ? Fiindcă un tată nu-i o mamă. Un tată, zic, știe să vorbească altfel cu copiii lui decît o mamă. Uite, să vezi, zic, că mîine dimineața stau de vorbă cu ea.

– Să dea Dumnezeu, zice ea, să te poți întîlni cu ea și cu el. El, zice ea, nu-i rău de felul lui, măcar că-i popă, i-e milă de oameni. Să-l rogi, să-i cazi în genunchi, poate o să se îndure de noi...

– Cine ? zic. Popa, arză-l-ar focu să-l arză ? Să mă închin în fața popii ? Ai înnebunit ? În cărțile noastre sfinte scrie : „Nu deschide gura diavolului"... adică nu da prilej diavolului să se arate ! zic. Și asta, zic, n-o s-o apuce dușmanii mei.

– Ei, vezi ? Iar începe povestea !

– Dar ce-ai crezut ? zic. Că o să mă las dus de o muiere ? Că o să mă iau, zic, după mintea unei femei ?

Cu vorbe de-astea ne-a trecut noaptea. Dar cum dă Dumnezeu și aud întîiul cîntat al cocoșului, sar din pat, îmi fac rugăciunea, iau cu mine biciușca și o pornesc întins spre casa popii. Pentru că, ce să-i faci ? Muierea-i chiar muiere, dar unde ai fi vrut să mă duc ? La dracu ?

Pe scurt, cînd intru la el, în curte, mă întîmpină dulăii lui cu un bună dimineața... ce să-ți spun ! Numai să-mi rupă caftanul în bucăți și să-mi guste o bucată de picior, ca să știe dacă e bun la ceva pentru colții lor cîinești. Noroc că mi-am luat cu mine biciușca, să-i fac să înțeleagă ce scrie la noi : „Nici un cîine măcar n-a lătrat", adică : dulăii să nu-și strice colții degeaba, cum s-ar zice : cîinele, cel puțin, să nu latre degeaba.

La urletele lor și la strigătele mele, au ieșit în fugă și popa, și preoteasa, și numai cu mare greu au putut să împrăștie haita asta veselă de cîini. După aia, m-au poftit în casă, unde m-au primit ca pe un musafir scump și au vrut să pună, în cinstea mea, samovarul.

– Nu-i nevoie, zic, de samovar. Am ceva de vorbit, zic, numai cu popa, între patru ochi.

Popa a înțeles ce vreau și i-a făcut semn din ochi nevestii-sii să fie așa de drăguță și să închidă ușa pe din afară, și eu l-am și poftit, fără vorbă multă, să-mi spună mai întîi dacă crede în Dumnezeu. Și după aia să-mi spună dacă el e în stare să simtă cam ce gust are să desparți un tată de copilul lui, pe care-l iubește. Și să-mi mai spună popa ce se cheamă după el un bine și ce se cheamă un păcat. Și încă ceva aș vrea să știu de la el : ce fel de om poate fi, după judecata lui, unul care se strecoară în casa altuia și vrea să facă acolo o

întreagă răscoală : să răstoarne scaunele, mesele, paturile !

Firește, mai intîi popa rămîne înlemnit, dar îmi zice apoi :

– Tevel, zice el, un om deștept ca tine, zice el, să-mi pună, zice el, atitea întrebări deodată și să vrea ca eu să-i răspund la toate, cît ai clipi ? Aibi răbdare, zice el, c-o să-ți răspund pe rînd la fiecare întrebare.

– Nu ! îi zic. Tu, zic, tătucule dragă, la toate astea n-o să-mi dai niciodată un răspuns. Știi de ce ? Fiindcă toate gîndurile tale ți le cunosc dinainte. Tu mai bine ai face să-mi spui : mai am vreo nădejde să-mi văd copilul înapoi, sau nu ?

Sare popa în sus :

– Ce-i asta înapoi ? Fetei tale n-o să i se întîmple, doamne ferește, nimic. Dimpotrivă !

– Știu, zic, știu. Vreți s-o faceți fericită. Nu despre asta-i vorba ! zic. Vreau să știu unde-i copilul meu și dacă pot să-l văd.

– Tot ce vrei, da ! face el către mine. Numai asta nu !

– Păi spune așa ! zic. Fără vorbă multă. În două cuvinte. Fii sănătos, zic, și Dumnezeu, zic, să-ți răsplătească înzecit și însutit.

Acasă o găsesc pe nevastă-mea Golda strînsă, ca un ghem negru, în pat și fără o lacrimă în ochi.

– Golda ! îi zic. Scoală-te ! Scoate-ți ghetele din picioare și să ne așezăm pe jos, după legea lui Dumnezeu, în amintirea răposatei noastre Hava, cum scrie la noi : „Domnul a dat, domnul a luat !“ Noi nu sîntem nici cei dintîi, nici cei de pe urmă. Să ni se pară, zic, că n-am avut niciodată o Hava, ori că s-a întîmplat cu ea ca și cu Hudel, care ne-a lăsat și a fugit și Dumnezeu știe dacă o s-o mai vedem vreodată. Dumnezeu, zic, este milos. El știe ce face.

Vorbesc și simt că lacrimile îmi stau în gît ca un os și mă înecă. Dar Tevi nu-i o muiere. Tevi se stăpînește. Adică vorba vine că mă pot stăpîni, pentru că mai întîi trebuie să te gîndești cîtă rușine îmi era de tot ce am pățit. După aia, cum te-ai putea stăpîni cînd pierzi de viu un asemenea copil, un briliant, care, și mie și nevesti-mii ni-e atît de drag, aproape mai mult decît toți ceilalți copii, nu știu de ce ! Poate pentru că a zăcut mult în copilărie și a avut de îndurat toate bolile din lume. Odată am stat la căpătîiul ei nopți întregi și mereu a trebuit s-o smulg din ghearele morții, așa cum smulgi de la moarte un pui pe jumătate strivit, fiindcă dacă Dumnezeu vrea, face din mort viu, cum se spune la noi de sărbători : „Nu vreau să mor, ci să trăiesc“, adică dacă nu ți-e scris să mori, nu mori... Și poate pentru că e un copil bun, care, de cînd o cunosc, ne-a iubit din tot sufletul pe amîndoi. O să mă întrebi :

Atunci, de ce ne-a făcut asta ? Mai întîi, pentru că așa ni-e norocul. Eu nu știu ce gîndești dumneata, dar eu cred în voința lui Dumnezeu. În al doilea rînd, cred că dracu și-a băgat coada la mijloc și mi-a vrăjit fata. Poți să rîzi de mine, da-ți spun că nu sînt chiar atît de nerod să cred în spiriduși, în strigoi, în duhuri și în alte prostii de-astea. Dar în vrăji cred, pentru că ce alta poate fi dacă nu vrajă ? Stai să asculți mai departe și o să spui la fel și dumneata !

Scurt, dacă în cărțile sfinte scrie că : „Trăiești pentru că trebuie să trăiești", adică un om nu-și poate lua singur viața, asta nu-i din întîmplare. Nu-i rană pe lume să n-o poți lecui și nu-i necaz să nu-l poți uita. Adică de uitat n-ai cum să-l uiți, dar ce poți să-i faci ? Cum scrie la noi : „Omul e la fel cu o vită", adică un om trebuie să muncească, de să-și rupă șalele muncind pentru bucățica aia de pîine. Ne-am înhămat cu toții la muncă, nevastă-mea și copiii la ulcioare și donițe, eu la cal și căruță, și, cum scrie la noi : „Lumea își merge calea ei ", adică lumea nu stă pe loc. Am poruncit-alor mei să nu mai pomenească de numele Havei – nu mai e o Hava pe lume ! – și, după ce mi-am adunat ceva unt și brînză, am plecat la Boiberic, să-mi văd de mușterii.

La Boiberic, bucurie mare ! Ce faci, reb Tevi ? Ce-i asta că nu te mai arăți pe aici ?

– Ce să fac ? zic. Nimic nou ! Toate sînt așa cum au fost ! Același nenorocit, ca de obicei. Mi-a pierit o vițică !

– Ce-i asta, reb Tevi, că toate minunile numai cu dumneata se întîmplă ?

Și fiecare în parte să mă întrebe : ce vițică mi-a pierit ? Cît m-a costat ? Și cîte vite mi-au mai rămas ? Și toți rîd, toți sînt veseli, știi, cum le place ălor bogați să rîdă pe spinarea ălui sărac, după masă, cînd se simt bine, și afară e frumos, și cald, și verde, și te trage la somn. Dar Tevi e un om care nu se supără de o glumă. Bogătașii ăștia din Ichupeț măcar de-ar plesni, tot n-o să afle ce se petrece în inima mea !

După ce am isprăvit cu toți mușteriii, o iau înapoi, cu ulcioarele goale, spre casă. În pădure las căluțul să-și meargă în voie, să poată ciupi pe furiș cîte un smoc de iarbă, și eu mă pierd în tot felul de gînduri : despre viață și despre moarte, despre lumea asta și despre lumea ailaltă și despre ce fel de lume e asta și de ce trăiește omul... și încă despre alte asemenea lucruri, numai ca să-mi abat gîndurile de la fii-mea Hava. Dar parcă dinadins numai ea îmi umblă prin cap. O văd cum îmi iese înainte, năltuță, frumoasă, proaspătă, ca pinul, sau așa cum arăta cînd era încă o copiliță bolnăvicioasă, că de-abia mai trăia, și cum o țineam ca

pe un puișor în brațe, cu căpșorul sprijinit pe umărul meu : „Ce vrei, fetița mea ? Să-ți dau papă ? O bucățică de pîine ?"

Și pentru o clipă uit ce poznă mi-a făcut și mă trage inima spre ea și sufletu-mi plînge de dorul ei. Dar cum îmi amintesc, mă apucă iar mînia și iar mi se stîrnește focul împotriva ei, și a lui, și a lumii întregi, și chiar împotriva mea, că nu pot s-o uit. De ce nu mă simt în stare s-o smulg, s-o șterg din inima mea ? Nu și-a cîștigat-o ea de la mine cu vîrf și îndesat ? De asta trebuie un Tevi să se trudească atîta să-și crească copiii, pentru ca, după aceea, ei să se rupă deodată cu sila de el și să cadă ca rodul din pom, și să se lase purtați de fum și de vînt numai unul Dumnezeu știe unde ! Uite, zic, de pildă, cum crește în pădure un stejar, și vine cineva cu un topor și taie o creangă, și încă o creangă ! Ce mai este un stejar fără crengi, Dumnezeu să mă ierte ? Nu-i mai bine, omule, să tai tot copacul cu rădăcină cu tot și să se isprăvească odată ? Ce să mai caute un stejar dezgolit în pădure ?

Deodată simt cum căluțul mi se oprește scurt. Ce-i asta ? Îmi ridic ochii, mă uit... Hava !... Aceeași Hava dinainte, neschimbată nici cu atîtica, pînă și rochia-i aceeași. Cel dintîi gînd care mi-a trecut prin minte a fost să sar jos din căruță, să mă reped la ea și s-o

strîng în brațe. Dar îndată un alt gînd mă trage înapoi : „Tevi ! Ce ești tu, Tevi ? O muiere ?“ Și îndemn calul :

– Hiiii, nenorocitule !

Și o iau la dreapta. Mă uit, Hava tot la dreapta o ia și-mi face semn cu mîna, parcă ar zice : „Stai puțin, să-ți spun ceva“.

Simt cum mi se rupe ceva în piept și cum mi se taie mîinile și picioarele. Iaca-iaca, sar jos din căruță. Dar mă stăpînesc, trag de hățuri și o iau spre stînga. Hava, tot spre stînga... și, albă ca o moartă la față, se uită la mine cu niște ochi mari de groază și deznădejde. Ce-i de făcut ? mă întreb. Să mă opresc, ori s-o iau înainte ? Dar nici n-apuc să-mi răspund... că... uite-o... a și apucat calul de frîu și-mi zice :

– Tată, să mor dacă o să te miști de aici ! Te rog, tăticule scump, stai de ascultă mai întîi ce vreau să-ți spun !

„He !“ îmi zic. Vrei să te ascult cu de-a sila ? Nu, sufletelule ! Dacă-i așa, înseamnă că nu-l cunoști bine pe tat'tău !... Și încep să trag cu sete în cal. Căluțul mă ascultă și o pornește în goană, dar întoarce capul mereu și-și mișcă urechile.

– Hiii, îi zic, nu căsca ochii unde nu trebuie !

Dar crezi, poate, că n-aș vrea să întorc și eu capul, să arunc măcar o privire într-acolo unde a rămas Hava ?... Dar nu. Tevi nu-i o muiere. Tevi știe cum să-și țină ispita în frîu.

Pe scurt, ca să nu-ți mai bat capul mult, că-i păcat de vremea dumitale, dacă mi-a fost scris să mă chinuiesc și-n mormînt, cred că am plătit-o cu asta din plin. Și dacă vrei să știi ce gust are iadul cu toate grozăviile lui cu care sînt pedepsiți păcătoșii, întreabă-mă pe mine și o să-ți spun. Tot drumul pînă acasă mi se pare într-una că o văd cum aleargă după căruță și strigă : „Te rog, ascultă-mă, tăticule scump !“ Și mă trece un gînd : Tevi ! Îți iei o prea mare răspundere ! Ce ți s-ar putea întîmpla dacă te-ai opri pentru o clipă să vezi ce vrea Hava ? Poate vrea să-ți spună ceva de care tu trebuie să afli neapărat ? Poate – cine știe ? – s-a răzgîndit și vrea să vină înapoi ? Poate o duce prost la el și te roagă s-o ajuți să scape din mîinile lui ?... Poate, și poate, și încă o grămadă de alți poate la fel îmi zboară prin minte și o văd iar micuță, ca în urmă cu ani, și-mi zic că dacă în cărțile noastre sfinte scrie : „Așa cum unui tată îi este milă de copiii lui“, înseamnă că în ochii unui tată nu poate fi un copil rău și mă frămînt și-mi zic singur că nu-s vrednic de milă și că-i păcat că mă rabdă pămîntul. Ce ? Ce fierbi așa, om nebun și încă-

păţinat ce eşti ? Ce faci atîta gălăgie ? Ia, păcătosule, de întoarce căruţa înapoi şi împacă-te cu ea ! E copilul tău, nu al altuia !

Şi iar mi se zbat în minte gînduri care de care mai ciudate : Ce-i asta evreu şi ce-i neevreu ? Şi de ce a făcut Dumnezeu evrei şi neevrei ? Şi dacă Dumnezeu tot a făcut evrei şi neevrei, de ce să fie despărţiţi între ei, încît să nu se poată uita unii în ochii celorlalţi, ca şi cum ăştia s-ar trage din Adam, şi ăştialalţi, nu ! Şi mi-e necaz că nu sînt şi eu aşa de luminat ca alţii, care citesc cărţi peste cărţi, ca să pot găsi la toate astea un răspuns potrivit. Ca să-mi alung gîndurile, încep să-mi cînt cu glas tare rugăciunea de seară. Dar la ce mă poate ajuta rugăciunea, dacă în inimă îmi răsună un alt cîntec : „Ha-va ! Ha-va ! Ha-va !"? Cu cît îmi strig rugăciunea mai tare, cu atît mai tare îmi cîntă „Hava" în inimă, şi cu cît mai mult vreau s-o uit, cu atît mai mult şi mai limpede îmi stă ea înaintea ochilor şi mi se pare că o aud cum mă strigă : „Ascultă-mă, tăticule scump !" Şi-mi astup urechile, să n-o mai aud, şi-mi acopăr ochii, să n-o văd, şi-mi zic mai departe rugăciunea, şi nici nu ştiu ce spun... ştiu numai că viaţa mi-e zdruncinată.

Acasă nu povestesc nimic despre întîlnire şi nu suflu un cuvînt despre Hava faţă de nimeni, cu toate că ştiu

– o știu foarte bine ! – unde-i ea și unde-i el și cum o duc, dar nici dracu n-o să afle ceva de la mine. N-o să apuce dușmanii ziua în care o să mă plîng cuiva ! Uite, ăsta-i Tevi !

Tare aș vrea să știu dacă toți bărbații sînt ca mine, sau dacă numai eu sînt așa de nebun. De pildă, odată... Zi drept : n-o să rîzi de mine ?... Mă tem c-o să rîzi !... Într-o zi, după ce-mi pun caftanul de sărbătoare, mă duc la gară, hotărît să mă urc în tren și să plec la ei, fiindcă știu unde sînt... Mă apropii de casier și-i cer să-mi dea un bilet. Mă întreabă el :

– Încotro ?

Zic :

– La Iehupeț...

Zice el :

– Nici n-am auzit de un oraș cu numele ăsta !

Zic :

– Asta nu-i vina mea !...

Și mă întorc acasă, îmi scot caftanul de sărbătoare și iar mă pun pe lucru, cu untul, și cu brînza, și cu calul, și cu căruța, cum scrie la noi : „Fiecare om la munca lui" – croitorul la foarfecă și cizmarul la calapod !

Vezi că rîzi de mine ? Nu ți-am spus c-o să rîzi ? Știu pînă și la ce te gîndești... „Tevi ăsta, îți zici dumneata, este, într-adevăr, nebun de legat !" De asta cred

că ajunge pe ziua de azi. Fii sănătos și scrie-mi, te rog. Numai să nu cumva să uiți ce te-am rugat : să rămînă între noi, să nu faci din asta o carte. Și dacă ții s-o faci, să scrii despre altul, nu despre mine. De mine uită, cum spune la noi, în cărțile sfinte : „Și l-a uitat", adică s-a isprăvit cu Tevi lăptarul.

ŞPRINŢE

Scrisă în anul 1907

Dumitale, pani Șalom Alehem, se cuvine să-ți spun un bună ziua fierbinte ; și dumitale, și copiilor dumitale. Nu ne-am mai văzut de o grămadă de vreme ! Aoleo, aoleo ! Cîtă apă s-a scurs pe gîrlă de atunci ! Prin cîte sperieturi am trecut și eu, și dumneata, și toți ai noștri în ăști cîțiva ani din urmă : un Chișinău [1], o „cosnițiție [2]“, cu pogromuri, cu necazuri, cu belele... ah, tu, Dumnezeule mare ! Mă mir de dumneata – te rog să nu te superi dacă ți-o spun – că nu te-ai schimbat nici

[1] În Chișinău au avut loc în 1905 pogromuri organizate de guvernul țarist (n. r.).

[2] E vorba de așa-zisa *constituție*, pe care țarul Nicolaie al II-lea, speriat de proporțiile pe care le lua revoluția din 1905, o oferea sub forma unui manifest, care cuprindea o seamă de făgăduieli mincinoase (n. r.).

cu un fir de păr, să nu-ți fie de deochi, să nu-ți fie de deochi ! Da ian te uită la mine ! Atît de rău am albit, că arăt ca de șaptezeci de ani, cînd n-am încă nici șaizeci de ani împliniți ! Așa e cînd ai copii de crescut ! Necazuri peste necazuri ! Și cine are mai multe necazuri de la copii ca Tevi ? Pentru că un nou blestem a dat peste mine, cu o fată de-a mea, Șprințe ! Nenorocirea asta întrece tot ce am avut de îndurat pînă acum, și uite, vezi, nimic ! Trăiesc ! Cum spune la noi : „Omul trăiește nu pentru că vrea să trăiască !", adică măcar să plesnească dușmanii mei, și tot trebuie să cînți :

La ce bun că trăiesc pe lumea asta o grămadă de ani,
Dacă nici noroc n-am și nici gologani...

Pe scurt, cum scrie la noi : „Și a vrut cel-de-sus să se milostivească de mine", adică Dumnezeu a vrut să facă un pustiu de bine evreilor lui și ne-a trimis pe cap o nenorocire, o belea, o „cosnitiție". Of ! O „cosnitiție" ! Deodată i-a apucat pe bogătașii noștri o spaimă, o goană din Iehupeț în străinătate, chipurile la băi... nervi... căzi cu sare... aiurea ! Și cum o șterge lumea din Iehupeț, Boibericul ajunge cu aerul lui, cu pădurea lui și cu vilele lui ca vai de lume, cum scrie la noi : „Slavă celui care se îndură de noi"...

Numai că... să vezi ce se întîmplă ! Doar avem pe lumea asta un Dumnezeu mare, care are grijă ca nevo-

iașii lui, săracii, să se mai chinuiască niţeluș pe lumea asta... și am avut o vară, ce să-ţi spun ? Au dat năvală la noi, în Boiberic, cei mai mari bogătași, bogătașii bogătașilor din Odesa, și din Rostov, și din Ekaterinoslav, și din Mohilev, și din Chișinău. Pesemne că acolo, la ei, „cosnitiția" e și mai a dracului ca la noi, la Iehupeţ, fiindcă ai noștri fug, fug mereu, și nu mai isprăvesc cu fuga.

Dar de ce, mă rog, se îndeasă ei atîta la noi ? La asta ar fi un răspuns : și adicătelea de ce fug ăștia de la noi la ei ? Așa a ajuns la ai noștri, cu ajutorul lui Dumnezeu, obiceiul : cum vine ceasul să se vorbească ceva despre pogromuri, încep cu toții să fugă dintr-un tîrg într-altul, cum scrie în cărțile noastre : „Au călătorit și apoi s-au odihnit, s-au odihnit și au călătorit", cum s-ar zice : au fugit și au fugit mereu, fără odihnă ; asta înseamnă că dacă tu vii în fugă la mine, o iau și eu la goană spre tine. Așa că Boibericul a ajuns un iarmaroc înțesat de bărbați, femei și copii, și cum copiilor le place mult să mănînce și cum de unt și de brînză se simte mare nevoie, la cine să găsești unt și brînză dacă nu la Tevi ? Ce să-ţi mai spun ? Tevi a ajuns în gura tuturor. Din toate părțile : Tevi și Tevi. Reb Tevi aici, reb Tevi la mine ! Dacă vrea Dumnezeu, ce mai întrebi ?

Și într-o bună zi, în ajunul sărbătorilor de Șevuot, intru în casa unei văduve tinere și bogate din Ekate-

rinoslav, care venise cu fecioru-său, Aroncic, să stea peste vară la Boiberic. Cred că nu-i nevoie să-ți mai spun că cel dintîi om pe care l-a cunoscut văduva la Boiberic am fost eu.

– Mi s-a spus, zice ea, că la dumneata pot găsi brînza cea mai bună și untul cel mai bun.

– Dar cum s-ar putea să fie altfel ? zic văduvei. Nu degeaba a spus regele Solomon că un nume bun răsună ca o trîmbiță în lumea întreagă, și dacă vrei, zic, pot să-ți povestesc și ce scrie despre asta în cărțile noastre.

Dar nu mă lasă văduva să merg mai departe și-mi zice că-i văduvă și că nu se pricepe în afacerile astea. Habar n-are, zice ea, cu ce se mănîncă... Tot ce vrea, zice ea, este ca untul să fie proaspăt și brînza să fie gustoasă. Poftim de-ți pierde vremea cu o femeie !

Pe scurt, am început să vin la văduva din Ekaterinoslav de două ori pe săptămînă. În fiecare luni și joi, ca după calendar, îi aduceam unt și brînză, fără s-o mai întreb dacă-i trebuie sau nu, așa că am ajuns un obișnuit al casei și, cum se întîmplă întotdeauna, am început să mă uit cum îi merge gospodăria, am intrat și-n bucătărie și am spus văduvei de cîteva ori ce am găsit că ar fi bine să-i spun. Întîia oară, slujnica, firește, mi-a făcut un perdaf că de ce-mi vîr nasul unde nu-mi fierbe oala ; a doua oară, văduva și-a aplecat urechea la vorbele mele, și a treia oară a început să-mi

ceară și cite un sfat, fiindcă și-a dat seama, pesemne, cine-i Tevi. Și au mers lucrurile așa pînă și-a descărcat sufletul și mi-a împărtășit necazul care-o frămîntă, durerea ei, nenorocirea ei – Aroncic ! Auzi ! Un flăcău de douăzeci și ceva de ani, zice ea, și să se țină numai de cai, numai de velocipede, numai de pescuit... de altceva nu vrea să știe. De bani, zice ea, de afaceri nici să n-audă. I-a rămas de la tat'său, zice ea, o moștenire grasă, aproape un milion, dar prea puțin îi pasă lui Aroncic. Știe, zice ea, numai să cheltuiască ! I se scurg banii printre degete, uite așa, ca apa.

– Unde-i flăcăul ? zic. Ia dă-mi-l numai mie pe mînă, zic, să stau de vorbă cu el, să-l mai trag nițel de urechi, să-i spun ce scrie în cărțile sfinte.

Văduva rîde.

– Degeaba ! zice ea. Mai bine i-ai aduce un cal decît cărțile sfinte.

Dar tocmai cînd stăm noi de vorbă, uite că, așa cum scrie la noi : „Copilul a sosit", adică îmi intră pe ușă Aroncic, un băietan drept ca bradul, zdravăn, chipeș, cu o curea lată, să mă ierți de cuvînt, în jurul pantalonilor, cu un ceas vîrît aicea, la brîu, și cu mînecile sumecate pînă-n cot.

– Unde-ai fost ? îl întreabă maică-sa.

– Am fost cu barca, zice el, să pescuiesc.

– Frumoasă treabă, zic, pentru un tînăr ca dumneata. Acolo, acasă, poate să ți se facă praf din toate, și aici îți arde să prinzi peștișori.

Mă uit la văduva mea și văd că face fețe-fețe. Ea e sigură că fiu-său o să mă apuce de guler și, după ce o să-mi ardă o pereche de palme, o să mă dea pe ușă afară. Prostii ! Tevi nu se sperie de așa ceva. Eu dacă am ceva de spus, spun.

Și ce-ți închipui că se întîmplă ? Aroncic, cînd m-a auzit ce-i vorbesc, a făcut un pas înapoi, și-a pus mîinile la spate, m-a măsurat cu privirea din creștetul capului pînă în vîrful picioarelor, a fluierat nu știu cum, a mirare, și deodată a început să rîdă așa, încît și eu și văduva am crezut că băiatul a înnebunit din senin, doamne ferește !

Și ce să-ți mai spun ? De atunci am început să mă înțeleg cu Aroncic și am ajuns cei mai buni prieteni. Vrei să-ți spun cinstit ? Cu cît îl cunoșteam pe Aroncic mai bine, cu atît mai mult îmi plăcea. Era el, ce-i drept, un trîntor, un risipitor, chiar prea de tot risipitor, și, pe deasupra, nițel cam trăsnit. Dacă întîlnea, de pildă, un cerșetor, își băga mîna în buzunar și-i dădea bani fără să-i numere. Cine mai face una ca asta ? Ori își dezbrăca paltonul de pe el, un palton nou-nouț, și-l dădea altuia ! Dacă-ți spun : trăsnit !

Ți-era mai mare mila de maică-sa. Mereu mi se plîngea : „Ce mă fac cu fiu-meu ?“ Și mă ruga să stau de vorbă cu el.

Eu, bineînțeles, i-am făcut pe plac. De ce nu ? Mă costă ceva ? Și m-am apucat să-i spun băiatului povești și să-i dau tot felul de pilde și să bag în el ce am găsit că-i mai bun în cărțile sfinte, mă rog, cum știe Tevi.

Și lui, să vezi, îi plăcea să mă asculte, ba să mă și întrebe cum o duc și cum se trăiește la mine în casă.

– Aș ține, reb Tevi, să vin o dată la dumneata.

Zic :

– Dacă vrea să vină cineva la Tevi acasă, zic, n-are decît să facă o dată o plimbare pînă la mine. Dumneata doar ai destui cai și destule velocipede. La nevoie, zic, n-o să ți se întimple nimic dacă o să vii și pe jos, pentru că nu-i departe de aici ! zic. Numai s-o iei prin pădure.

– Cînd, zice el, te găsesc acasă ?

– Pe mine, zic, poți să mă găsești acasă numai sîmbăta, ori de sărbători. Stai, zic, știi ce ? Uite, de vineri într-o săptămînă cade, cu ajutorul lui Dumnezeu, sărbătoarea de Șevuot. Dacă vrei, zic, să faci o plimbare pînă la mine, o să te cinstească nevastă-mea cu niște clătite cum n-a mai mîncat nimeni asemenea clătite de la facerea lumii.

Zice el :

– Bun ! O să mă ai ca musafir. Vin la dumneata, reb Tevi, în ziua întîi de Șevuot, cu cîțiva prieteni, să mîncăm clătite, dar să vezi, zice el, să fie fierbinți.

– Ca focu ! zic. Să-ți ardă limba. Din tigaie, drept în gură.

Cum ajung acasă, zic nevesti-mi, Golda :

– Golda, zic, de Șevuot o să avem musafiri.

Zice ea :

– Să fie într-un ceas bun. Pe cine ?

Zic :

– Asta o s-o afli mai tîrziu. Tu vezi numai de pregătește ouă. Brînză și unt, slavă domnului, avem. O să faci, zic, clătite pentru cîțiva inși care țin la mîncare, dar care habar n-au de carte evreiască.

– Am înțeles, zice. Ți-ai atîrnat de coadă niște flămînzi din țara flămînzilor.

– Ești o proastă, Golda ! zic. Mai întîi și întîi, zic, n-ar fi cine știe ce nenorocire dacă am hrăni pe un sărac pe săturate cu clătite de sărbători. Și-apoi, zic, scumpa mea soție, înțeleapta și evlavioasa mea doamnă Golda, să trăiască, află că unul din musafiri este feciorul văduvei, ăla, Aroncic, despre care ți-am mai vorbit de nu știu cîte ori.

– Dacă-i așa, zice ea, e altă poveste.

Ca să vezi cît de tari sînt milioanele ! Pînă și nevastă-mea Golda, cum simte mirosul banilor, ajunge

alt om. E o lume... ce să-ți mai spun? Cum scrie la noi: „Aurul și argintul, munca mîinii omenești", adică banii îl îngroapă pe om.

Scurt, a sosit și sărbătoarea luminoasă și înflorită de Șevuot. Ce frumos, ce verde, ce luminos și cald e la mine în sat cînd vin zilele de Șevuot nu trebuie să-ți mai spun! Cel mai mare bogătaș din tîrgul dumitale și-ar dori să aibă un cer atît de albastru, cu o pădure atît de verde, cu niște pini atît de îmbălsămați, cu o iarbă atît de catifelată, bună pentru păscut vitele care stau și rumegă și ți se uită în ochi, parcă ți-ar zice: „Dă-ne tu întotdeauna numai iarbă ca asta, că și noi o să-ți dăm lapte cît o să vrei!"... Nu! Poți să gîndești cum ți-o plăcea, dar dacă mi-ai da cea mai bună și mai ușoară bucată de pîine să mă mut de la sat la oraș, n-aș schimba cu dumneata. Unde ai în oraș un cer ca ăsta? Cum se spune la noi: „Cerurile merg spre Dumnezeu", adică e un cer dumnezeiesc. În oraș, dacă-ți ridici capul, ce poți să vezi? O casă înaltă, un acoperiș, un coș, dar unde ai un copac ca ăsta? Și dacă s-a rătăcit pe la voi vreun copăcel, l-ați și învelit într-un caftan.

În sfîrșit, oaspeții mei n-au mai știut cum să se minuneze cînd au sosit de Șevuot la mine. Tuspatru flăcăii veniseră călări, pe niște cai unul și unul. De Aroncic,

nici vorbă. Aroncic stătea călare pe un cal, dar ce cal ? Nu-l cumperi nici cu trei sute de ruble.

– Ei, bine-aţi sosit ! le zic. În cinstea sărbătorii de Şevuot [1] aţi venit călări ? Nu-i nimic ! zic. Reb Tevi nu-i din sfinţii ăi mari, şi dacă o să vi se tragă douăzeci şi cinci la spate pe lumea ailaltă, n-o să mă doară pe mine... Unde eşti, Golda ?... Vezi să fie clătitele gata, zic, şi să se scoată, zic, masa aici, afară, în ogradă, că înăuntru n-am nimic de arătat musafirilor. Ei, Şprinţe ! Tabolă ! Bielka ! Unde sînteţi ? Hai, mişcaţi-vă odată !

Şi, la poruncile mele, copiii scot masa şi scaunele şi pun o faţă de masă, şi farfurii, şi linguri, şi furculiţe, şi sare, şi aproape îndată după asta îmi răsare Golda cu clătitele, fierbinţi ca focu, sfiriind încă, scoase chiar acu din tigaie, gustoase, grase şi dulci, dulci, parcă ar fi fost prăjite în miere. Şi oaspeţii mei nu mai găsesc cuvinte de laudă pentru clătitele astea.

– Ce stai ? zic nevesti-mi, Golda. Ia mai adă un rînd, zic, fiindcă azi, zic, e Şevuot şi trebuie să spui de două ori cum scrie în cărţile noastre : „Slavă ţie !"

Şi nevastă-mea, fără să mai stea mult pe gînduri, umple castronul din nou, şi Şprinţe împarte musafi-

[1] Sărbătoare evreiască. În timpul sărbătorilor, potrivit prescripţiilor religioase, evreii n-aveau voie să se folosească de nici un mijloc de transport (n. t.).

rilor clătitele. Deodată văd pe Aroncic al meu că se uită lung la Șprințe și nu-și mai ia ochii de pe ea. Dar ce-o fi văzut el la fata mea așa ceva deosebit ?

– Nu mănînci ? îi zic lui Aroncic. De ce nu mănînci ?

Și-mi zice el :

– Dar ce alta fac ?

– Te uiți, zic, la Șprințe.

Se stîrnește un rîs, ce să-ți spun ? Toți rîd, și rîde și Șprințe. Și toți sînt veseli, și toți se simt bine, pentru toată lumea e azi o sărbătoare frumoasă și veselă. Cum să ghicești că din toată veselia asta o să iasă o nenorocire ? Ce nenorocire ! Pedeapsa lui Dumnezu ! Că mi s-a întunecat viața mea și alor mei, vai de mine și de mine ! Numai că uite ! Omu-i un prost. Un om, un înțelept, nu trebuie să și-o pună prea mult la inimă, ci să priceapă că, așa cum e, așa e bine să fie, fiindcă dacă ar trebui să fie altfel, n-ar fi așa cum e. Parcă nu spunem noi în *Psalmi :* „Aibi încredere în Dumnezeu !" Aibi numai încredere în el, că el, de partea lui, o să aibă el grijă să fie vai și amar de ciolanele tale, și să spui mereu : „Și asta-i bună !" Ascultă aici ce se poate întîmpla cuiva, dar nu te mai gîndi la altceva, pentru că abia de aici începe adevărata poveste.

Cum spune la noi : „A fost seară și s-a făcut dimineață !" O dată, spre seară, vin acasă, zdrobit de obo-

seală după alergătura de peste zi pe la vilele bogătaşilor mei din Boiberic, şi găsesc, priponit la poartă, un cal cunoscut, să juri că-i calul lui Aroncic, despre care ziceam, încă de atunci cînd a fost la mine cu prietenii lui, că făcea mai bine de trei sute de ruble. Mă apropii de cal şi cu o mînă îl bat peste coapsă, şi cu cealaltă îl scarpin pe grumaz şi-i scutur coama.

– Hei, frumosule ! îi zic. Ce cauţi pe aici ?

Calul îşi întoarce spre mine botişorul lui drăguţ şi mă priveşte cu nişte ochi deştepţi, parcă ar zice : „Ce mă întrebi pe mine ? Întreabă-l pe stăpînul meu !"

Intru în casă şi o iau la rost pe nevastă-mea :

– Ia-spune-mi, te rog, zic, scumpă Golda, ce caută aici Aroncic ?

Şi ea îmi răspunde :

– De unde vrei să ştiu ? El e prieten cu tine, nu cu mine !

– Şi unde-i acu ?

– S-a dus, zice ea, cu copiii la plimbare, în pădure.

– Ce a dat peste el plimbarea aşa, din senin ? zic şi-i cer nevesti-mi să-mi dea de mîncare.

– De ce eşti, Tevi, zice ea, aşa de supărat ? Dacă un om vine în casă la tine, trebuie să te superi ? Dimpotrivă !

Dar cît stau la masă dus pe gînduri, uite că-mi soseşte şi Aroncic cu fetele mele, toate cu braţele în-

cărcate cu flori : înainte cele două mai tinere, Tabolă și Bielka, și în urmă, Șprințe cu Aroncic. Bună seara ! Bună seara ! Aroncic, cu un fir de iarbă în gură, stă, parcă nu s-ar simți la largul lui, și-și mîngîie calul, apoi îmi zice :

– Reb Tevi ! Aș vrea să fac cu dumneata o afacere. Hai să schimbăm caii între noi.

– N-ai mai găsit de cine să-ți rizi ? zic.

Face el către mine :

– Nu ! O cred cu tot dinadinsul.

– Așa ! zic. O crezi cu tot dinadinsul. De pildă, zic, cît te-a costat calul ?

– Cît, zice el, crezi că face ?

– Mă tem, zic, că face cam la vreo trei sute de ruble, dacă nu și mai mult.

Începe Aroncic să rîdă și-mi zice că-l costă de trei ori pe atîta.

– Ei, zice el, facem schimbul ?

Mie vorbele astea nu mi-au plăcut : cum așa ? Să schimbe calul lui cu rabla mea ?... Și-i zic să lase afacerea asta pe altă dată și-l întreb în glumă dacă pentru atîta lucru a venit pînă aici. Dacă-i așa, zic, păcat de cheltuială.

La asta, Aroncic îmi răspunde :

– Drept să-ți spun, eu am venit aici pentru cu totul altceva. Fii bun, te rog, dacă vrei... și hai să ne plimbăm puțin.

Ce-l tot apucă plimbarea pe Aroncic ăsta ? îmi zic, și o iau cu el prin pădure. Soarele a apus de mult, pădurea s-a întunecat, broaștele orăcăie și iarba te pătrunde cu mirosul ei dulce. Aroncic o ia înainte, și eu mă țin după el, Aroncic tace, tac și eu. Apoi se oprește, își drege glasul și-mi zice :

– Reb Tevi, ce-ai spune dacă ai afla, de pildă, că o iubesc pe Șprințe și că aș vrea s-o iau de nevastă ?

– Ce-aș spune ? zic. Aș spune să se șteargă de pe listă un nebun și să te treacă pe dumneata în locul lui.

Se uită la mine și-mi zice :

– Cum așa ?

Zic :

– Uite-așa !

Zice el :

– Nu pricep ce vrei să spui !

Zic :

– Semn, zic, că nu ești deștept peste măsură, pentru că în cărțile noastre scrie : „Un deștept are ochii în cap", adică pe un deștept îl faci să înțeleagă dintr-o ochire, și pe un prost, cu ciomagul.

Aroncic, nițel supărat, îmi zice :

– Eu îți vorbesc deschis, și dumneata îmi vii cu glume și cu cărțile sfinte.

Zic :

– Fiecare cantor cîntă cum poate și fiecare om își apără nevoile după cum îl ajută limba. Dacă vrei să știi ce aperi, stai mai intîi de vorbă cu mama dumitale, că de la ea, zic, o să ieși lămurit.

– Vra să zică, zice el, mă iei, pesemne, drept un băiețaș care trebuie să ceară voie mamei ?

– Păi sigur, zic, că trebuie să ceri voie mamei, și mama nici nu incape vorbă că o să-ți spună că ești un nebun, și o să aibă dreptate.

– Și o să aibă dreptate ? face el.

– Firește, zic, că o să aibă dreptate, pentru că nu înțeleg cum ai putea să fii dumneata logodnicul fii-mi ! Este fata mea de o seamă cu dumneata ? Și mai intîi și intîi, ce fel de cumătru pot fi eu cu mama dumitale ?

– Dacă-i așa, face el către mine, atunci să știi, reb Tevi, că te înșeli rău de tot. Eu nu mai sînt un băiețaș de optsprezece ani și nu caut cuscri pentru mama mea. Eu știu cine ești dumneata, și cine-i fata dumitale, și-mi place, și așa vreau eu, și așa o să fie !

– Să nu-ți fie cu supărare, zic, că nu te las să vorbești. Văd că ești, zic, cu una din părți gata. Dar ești tot așa de sigur, zic, și cu partea cealaltă ?

Zice :

– Nu știu ce crezi !

Zic :

– O cred pe fii-mea. Ai stat de vorbă cu ea ? Și ea ce ți-a răspuns ?

El, parcă l-aș fi atins cu ceva, îmi răspunde cu un zîmbet acru :

– Ce întrebare-i asta ? Desigur că am vorbit cu ea, zice el, și nu o dată, ci de cîteva ori... pentru că eu vin aici în fiece zi.

Auzi dumneata ? El vine aici în fiece zi, și eu habar n-am de nimic. Vită cu chip de om ! Ar trebui să ți se dea să mesteci fin, nu mîncare, Tevi ! Dacă o să te lași așa dus de nas, păi oricine, îmi zic, o să te poată vinde și cumpăra, gloabă nenorocită ce ești !

Și o pornesc cu Aroncic spre casă. Aici, Aroncic își ia rămas bun de la ai mei, se aruncă în șa și marș înapoi la Boiberic.

Acuma, să lăsăm – cum zici dumneata în cărțile dumitale – pe prinț și să ne apucăm de prințesă, adică de Șprințe.

– Ascultă aici, fata mea, zic, ce te-aș ruga : să-mi spui și mie cum se face că Aroncic ți-a putut vorbi despre asemenea lucruri fără știrea mea ?

Răspunde peretele ăsta ceva ? Așa-mi răspunde și ea. S-a înroșit la față, și-a lăsat ochii în jos, ca o mireasă, și atît !... Îmi zic : Nu vrei să vorbești acu, o să

vorbești ceva mai tîrziu... Tevi nu-i o muiere. Tevi nu se grăbește. Și aștept să mai treacă ceva, vorba aia : „Pînă să-i vină vremea". Și pîndesc clipa cînd o să rămîn singur cu ea, s-o întreb :

– Șprințe, zic, ia spune-mi, te rog : cel puțin pe Aroncic ăsta îl cunoști ?

Zice ea :

– Desigur că-l cunosc !

– Știi, zic, că Aroncic ăsta este un fluieră-vînt ?

Mă întreabă ea :

– Ce se cheamă un fluieră-vînt ?

Zic :

– Un pierde-vară... unul care taie frunze la ciini...

Zice ea :

– Te înșeli. Arnold este un om bun.

– Văd că ai și început să-i spui Arnold lui Aroncic șarlatanul !

Zice ea :

– Arnold nu-i un șarlatan, Arnold e bun la suflet. Arnold, zice ea, trăiește într-o casă de oameni mîrșavi, zice ea, care știu numai de bani și de bani.

– Așa ! zic. Vra să zică ai ajuns și tu o filozoată de-alea deștepte și ți-e scîrbă și ție de bani ?

Scurt, din cîte vorbesc cu Șprințe, văd că au ajuns destul de departe, și să mai dea înapoi e puțin cam tîrziu, fiindcă îmi cunosc copiii. Fetele lui Tevi – ți-am

mai spus-o o dată – dacă se agață de un om, apoi o tac din toată inima, din tot sufletul, din toată simțirea lor. Și-mi zic : Nătărăule ! De ce ai vrea să fii tu mai deștept decît lumea întreagă ? Poate ți-e scris ca tocmai prin Șprințe asta tăcută a ta să ajungi și tu om, poate prin ea o să fii și tu răsplătit pentru toate loviturile și durerile pe care ai trebuit să le înduri pînă acum, să ai și tu o bătrînețe bună și să știi și tu ce-i viață pe pămîntul ăsta ! Poate ți-e dat să ai o fată o milionăreasă ? De ce nu ? Nu-i de nasul meu ?... Unde scrie că Tevi trebuie să fie cît o trăi un calic, cît o trăi să se tîrîie pe drumuri cu calul, și cu brînza, și cu untul, pentru ca bogătașii ăia să aibă ce crăpa la mesele lor ?... Cine știe, poate așa a fost hotărît în ceruri, ca la bătrînețe să fiu și eu de folos la ceva, să ajut și eu pe săraci și să-i poftesc și eu în casă la mine, sau poate să mă așed și eu alături de cei luminați și să învăț din cărțile noastre laolaltă cu ei. Și încă multe alte asemenea ginduri de bogăție îmi trec prin minte, cum scrie la noi : „Omul are tot felul de gînduri", vorba țăranului : „Prostul se îmbogățește cu gîndul".

După asta intru în casă și o iau pe nevastă-mea Golda deoparte :

– De pildă, ce ar fi, zic, dacă Șprințe a noastră ar ajunge o milionăreasă ?

Mă întreabă nevastă-mea :

– Ce se cheamă o milionăreasă ?

Zic :

– Milionăreasă se cheamă nevasta unui milionar.

Mă întreabă ea :

– Și ce se cheamă un milionar ?

Zic :

– Un milionar este un om care are un milion.

Mă întreabă ea :

– Și cît e un milion ?

Zic :

– Dacă tu ești așa de proastă și nu știi cît e un milion, nu-i păcat că mai stau de vorbă cu tine ?

Zice ea :

– Dar cine te roagă să vorbești ?

Aici are dreptate și ea !

Scurt, trece o zi, vin acasă :

– A fost Aroncic pe aici ?

– Nu ! N-a fost !

Mai trece o zi :

– A fost Aroncic pe aici ?

– Nu ! N-a fost !

Să intru la văduvă, chipurile pentru altceva, și s-o descos, nu-mi șade bine. Nu vreau ca ea să-și închipuie că Tevi se bate pentru partidă. Și, apoi, mi-am dat seama că pentru văduvă toate astea sînt, cum se zice : „Ca un trandafir printre spini", că asta adică-i lipsește,

ca a cincea roată la căruță. Cu toate că nu înțeleg de ce : pentru că n-am un milion ? Dar în schimb am o cuscră milionăreasă. Și ea pe cine are de cuscru ? Un nevoiaș, un calic, un Tevi lăptarul. Atunci, care-i mai de neam ? Eu sau ea ? Să-ți spun adevărul curat : am început să țin la partidă nu atît pentru partidă, cît să am cu ce să-mi bat joc de ceilalți. Dar-ar dracu-n toți bogătașii din Ichupeț ! Las' să știe cine-i Tevi ! Pînă acu n-auzeai decît : Brodski și Brodski, ca și cum ceilalți nici n-ar mai fi oameni.

Asta-mi ziceam într-o zi, în căruță, cînd mă întorceam de la Boiberic. Acasă, îmi ieșe înainte nevastămea, veselă :

– Chiar acu a fost aici un om de la Boiberic. Ți-a trimis văduva vorbă să vii, cu ajutorul lui Dumnezeu, îndată la ea... poate să fie și seara... că e mare nevoie de tine acolo.

– Ce i-a apucat, zic, așa, deodată ? Ce-i graba asta pe ei ?

Arunc o privire spre Șprințe – Șprințe tace. Numai ochii-i vorbesc, of, ce-i mai vorbesc ! Nimeni nu înțelege ca mine ce se petrece în sufletul ei. Toată vremea mi-a fost frică... cine știe ! nu-i mare lucru... poate nu se alege nimic din afacerea asta, și am încercat să-i spun despre el tot ce-i mai rău, ba că-i așa, ba că-i pe

dincolo, dar am văzut că nu se lipește nimica de Sprințe și că fata se topește ca luminarea.

Așa că mi-am înhămat din nou calul la căruță și am pornit-o, pe înserate, spre Boiberic. În drum, îmi zic : De ce oare m-or fi chemînd așa, in pripă ? Pentru logodnă ? Cred că ar fi putut să vină ei la mine. Pînă una-alta, sînt eu tatăl fetei ! Dar la gîndul ăsta mă apucă rîsul : unde s-a mai auzit, de cînd lumea, ca bogătașul să se ducă la calic ? Numai dacă n-o fi venit sfîrșitul pămîntului cu vremurile alea ale lui Mesia, așa cum vor să-mi bage în cap tinerii de astăzi că acuși va suna ceasul cînd nu va mai fi nici o deosebire între bogătaș și sărac, juma-juma, al tău – al meu, al meu – al tău, gata !... Sat fără ciini ! O lume, îmi zic, atît de deșteaptă... și niște proști atît de mari ! Of, of, of !

Cu gîndurile astea am ajuns la Boiberic și m-am dus de-a dreptul la vila unde șade văduva, mi-am deshămat calul... unde-i văduva ? Nu-i nici o văduvă ! Unde-i băiatul ? Nu-i nici un băiat ! Atunci cine m-a chemat ?

– Eu te-am chemat ! face către mine un omuleț îndesat, cu o barbă jumulită și cu un lanț gros de aur pe burtă.

– Dar cine ești dumneata ?

Zice el :

– Sînt un frate de-al văduvei și unchiul lui Aroncic... Am fost chemat prin depeșă de la Ekaterinoslav și chiar acu am sosit.

– Păi, dacă-i așa, să-ți dau bună ziua ! zic și mă așed.

Cum mă vede că mă așed, îmi zice :

– Șezi !

Zic :

– Mulțumesc ! M-am și așezat ! zic. Și ce mai faci ? zic. Cum e pe la voi, pe acolo, „cosnitiția" ?

Fără să-mi răspundă nimic la întrebare, fratele văduvei se întinde într-un scaun din alea care se leagănă, cu mîinile în buzunar, cu burta scoasă parcă înadins mai în afară, ca să-i văd lanțul de aur, și-mi zice așa :

– Pe dumneata cred că te cheamă Tevi, nu ?

– Da, zic, de sărbători, cînd sînt poftit în fața *Thorei*, mi se strigă : „Să vină reb Tevi, fiul lui reb Șneer Zalman !"

– Ascultă, reb Tevi, face el către mine, ce vreau să-ți spun : ce ne trebuie vorbă multă ? Hai, zice el, mai bine să trecem de-a dreptul la ce te-am chemat, adică la afacere.

– Mă rog, zic. Asta a spus-o și regele Solomon mai demult : „Fiecare lucru își are vremea lui". Cînd trebuie să vorbești de afaceri, vorbești de afaceri. Eu, zic, sînt om de afaceri.

– Se și vede, zice el, că ești un om de afaceri. De asta, zice el, o să și vorbesc cu dumneata negustorește. Vreau să-mi spui, dar pe șleau, fără inconjur, cît trebuie să ne coste in totul ? Dar pe șleau, fără inconjur !

– Dacă, zic, vrei să-ți spun pe șleau, nici nu știu despre ce-mi vorbești.

– Reb Tevi ! zice el, fără să-și scoată mîinile din buzunare. Te intreb, zice el, cît o să ne coste toată povestea asta la un loc ?

– Care poveste ? zic.

Îmi sare ăla de pe scaun, cu niște ochi cît ceapa, și-mi zice :

– Ori îl faci pe prostul, ori ești prost de-a binelea... măcar că nu pari să fii prost, fiindcă dacă ai fi, zice el, prost, nu l-ai fi momit, zice el, pe nepotu-meu la dumneata, chipurile să mănînce clătite, și să-i viri in ochi o fată... că o fi fata dumitale, zice el, că n-o fi, nu vreau să merg așa de departe... și ea să se îndrăgostească de el, adică lui să-i placă fata și el ei, nici vorbă... dar nu asta aș vrea să-ți spun... s-ar putea să fie și o fată cinstită și o crede, săraca, din inimă... nu vreau să merg așa de departe... Dar dumneata nu trebuie să uiți, zice el, cine ești *dumneata* și cine sîntem *noi !* Dumneata ești doar, zice el, un om deștept... cum poți dumneata să ingădui ca Tevi lăptarul, care ne aduce brînză și unt, să ne fie cuscru ? Că și-au dat,

zice el, unul altuia cuvîntul ? O să şi-l ia înapoi. Nu-i, zice el, cine ştie ce nenorocire ! Dacă trebuie să ne coste ceva, zice el, să-l dezlege de cuvînt, mă rog, n-avem nimic împotrivă. O fată nu-i un băiat ! zice el. Că o fi fata dumitale, ori că n-o fi fata dumitale, zice el, nu vreau să merg aşa de departe ! zice el.

Dumnezeule mare ! îmi zic. Ce vrea omul ăsta ? Şi ăla-i tot dă din gură : Să nu-mi închipui, zice el, că o să-mi meargă dacă o să fac gălăgie şi o să bat peste tot darabana că nepotu-său, zice el, a cerut mîna fetei lăptarului... şi că să mi-o scot din cap că soră-sa e o femeie de la care poţi să storci parale cu nemiluita... Cu binele, zice el, mă rog, poţi să capeţi de la ea vreo cîteva ruble. Ca şi cum, zice el, ar da de pomană... Doar sîntem, zice el, oameni de omenie şi trebuie să-l ajuţi cîteodată pe om la nevoie.

Scurt, vrei să ştii ce i-am răspuns ? Nu i-am răspuns nimic, vai şi amar de viaţa mea ! Cum scrie la noi : „Să mi se lipească limba de cerul gurii !" aşa mă simţeam ! Parcă mi s-a tăiat graiul. M-am ridicat, m-am întors cu faţa spre uşă şi m-am năpustit afară. Ca din puşcărie am fugit, ca de foc ! Îmi vîjîia capul, o ceaţă mi se aşternuse pe ochi, şi-n urechi îmi răsunau vorbele ăluia : „Pe şleau, fără înconjur !"... „Că o fi fata dumitale, că n-o fi"... „O femeie pe care s-o storci de parale"... „Ca şi cum ar da de pomană"... şi m-am re-

pezit la căruță și mi-am băgat capul în sacu cu fin și – dar, te rog, să nu rîzi de mine ! – am izbucnit în hohote de plins, și am plins, și am plins. Și numai după ce am isprăvit cu plînsul, m-am urcat în căruță și am tras cu biciușca în bietu căluț cît a încăput în el, și m-am apucat să-l întreb pe Dumnezeu, așa cum odată l-a întrebat Iov : „Ce-ai văzut, Dumnezeule, la nevoiașul ăsta bătrîn că nu-l lași în pace o clipă ? Nu mai sînt și alții pe lume ?"

Acasă, găsesc pe ai mei, să nu le fie de deochi, veseli. Stau cu toții la masă, numai Șprințe lipsește.

– Unde-i Șprințe ? întreb.

– Ce se aude ? mă întreabă ai mei. De ce te-au chemat ?

Dar eu încă o dată-i întreb :

– Unde-i Șprințe ?

Și ai mei încă o dată-mi răspund :

– Ce se aude ?

Zic :

– Nimic ! Ce să se audă ? E, slavă domnului, liniște. N-am auzit de pogromuri.

În clipa asta intră Șprințe, mi se uită în ochi și se așază la masă parcă nici n-ar fi vorba de ea. Pe obraz nu-i poți citi nimic, dar tăcerea ei nu-mi place de loc. Și-apoi nu-mi place cum stă ea cu gîndurile aiurea, și cumințenia ei... Tot ce-i spui face. Îi zici : „Șezi !",

șade. Îi zici : „Mănîncă !", mănîncă. Îi zici să iasă din odaie, iese. Și dacă o chemi, vine în grabă. Mă uit la ea și-mi simt inima încleștată, și aici, în coșul pieptului, mă arde ca un jăratic, și aș vrea să-mi dea cineva socoteală, dar cui să i-o cer ? Ah, Dumnezeule, de ce mă pedepsești așa ? Pentru păcatele cui ?

Pe scurt, dumneata ai vrea să cunoști, desigur, sfîrșitul. Un sfîrșit ca ăsta nu l-aș dori nici celui mai mare dușman al meu, pentru că un blestem în care sînt copiii la mijloc este cel mai rău dintre blestemele care te pot ajunge dacă nu asculți poruncile lui Dumnezeu. De unde aș putea ști că nu m-a lovit și pe mine un asemenea blestem ? Nu crezi în de-alde astea ? Atunci ce-i ? Hai, spune, să te aud ! Dar la ce-ți trebuie poveștí de prisos ! Mai bine ascultă sfîrșitul.

O dată, pe înserate, vin de la Boiberic spre casă, cu sufletul plin de amărăciune. Gîndește-te numai ce necaz, ce rușine ! Și apoi mila de bietul copil ! Dar văduva ? o să mă întrebi. Și fecioru-său ? Care văduvă, care fecior ? Au plecat fără să-și fi luat rămas bun. Mi-e și rușine s-o spun : mi-au rămas datori pe niște brînză și unt. Dar nu despre asta e vorba. Pesemne că au uitat. Vorbesc de rămas bun : au plecat fără să-și fi luat rămas bun... Ce a suferit biata fetiță, asta n-a știut-o nimeni, în afară de mine, fiindcă sînt tată, și o inimă de tată simte. Poate-ți închipui că mi-a spus

măcar un cuvint ? Că mi s-a plins ? Ori că a vărsat lacrimi ? Nu ! Asta înseamnă că nu cunoşti fetele lui Tevi. Tăcută, închisă, fii-mea se usca de-a-n-picioarele. Numai din cînd în cînd scotea cîte un oftat, dar ce oftat ? ! Că-ţi smulgea o bucată de inimă.

In sfirşit, fac o dată, cu căluţul meu, drumul înspre casă, adîncit în gînduri care mai de care mai triste şi-i pun mereu Celui-de-sus întrebări, ca tot eu să-mi răspund. Şi nu mai îmi este atîta necaz pe Dumnezeu – cu Dumnezeu, oricum o fi, m-am mai împăcat. Mi-e necaz pe oameni : de ce să fie oamenii atît de răi, cînd pot fi buni ? De ce oamenii ăştia să amărască şi viaţa altora şi a lor, cînd ei ar putea duce o viaţă atît de frumoasă şi fericită ? Drept e, oare, ca Dumnezeu să fi făcut pe om numai ca să-l pună să sufere pe lumea asta ? La ce-i poate fi lui de folos ?

Cu gîndurile astea mă întorc la mine în sat şi văd, de departe, cum aleargă spre stăvilar ţărani şi ţărance, femei şi bărbaţi, bătrîni şi copii, fără şir. Ce s-o fi întîmplat ? Să fi luat ceva foc ? Nu ! Pesemne vreunul care s-a înecat. S-a scăldat în iaz şi şi-a găsit moartea acolo. „Nimeni nu ştie unde-l aşteaptă moartea", cum scrie la noi, în cărţile sfinte.

Deodată o văd pe nevastă-mea cum aleargă, cu şalul desfăcut şi cu mîinile întinse, şi înaintea ei copiii,

Tabolă și Bielka, și tustrele, într-un strigăt, și un vaiet, și o larmă : „Fata mea !... Surioaro !... Sprinte !"

Am sărit dintr-un salt din căruță, că nu știu cum nu m-am fărîmat în bucăți, dar, pînă să ajung la iaz, totul era pe sfîrșite.

. . . . . .

Ce voiam să te întreb ? Da ! Ai văzut vreodată un om înecat ? Niciodată ? Un om cînd moare, moare mai totdeauna cu ochii închiși. Pe cînd cel înecat moare cu ochii deschiși. Știi de ce ?

... Nu te supăra că ți-am luat atîta vreme... și apoi mai sînt și eu legat de ale mele : trebuie să-mi înham calul și să-mi duc marfa la Boiberic. E și lumea asta lume. Trebuie să te îngrijești și de bucățica de pîine și să uiți ce a fost. Pentru că este o vorbă : ceea ce acoperă pămîntul trebuie să uiți, și cît ești om viu, n-ai cum să-ți scuipi sufletul. Aici nu-ncape glumă ! Cum zice la noi, în cărțile sfinte : „Cîtă vreme e sufletul în mine"... dă-i drumul, Tevi, înainte ! Fii sănătos, și dacă o să scrii despre mine, să nu mă pomenești de rău.

TEVI PLEACĂ ÎN PALESTINA

O întîmplare povestită în tren de
Tevi lăptarul

Scrisă în anul 1909

— Oooo ! Ce mai faci, reb Șalom Alehem ? Ce musafir ! Nici n-aș fi visat ! Hai noroc și să trăiești ! Mă tot gîndeam și mă gîndeam : ce o fi că de atita vreme nu-l mai vede nimeni nici la Boiberic, nici la Iehupeț ? Mare lucru să nu i se fi întîmplat ceva !... Poate că a închis ochii și s-a cărăbănit într-acolo unde nu se mănîncă ridichi cu untură de gîscă ? Dar, pe de altă parte, îmi zic : se poate să facă unul ca el o asemenea prostie ? E doar om deștept, nu ?

Ei, slavă domnului că ne vedem sănătoși, vorba aia : Munte cu munte, darmite om cu om... Te uiți, pani, la mine parcă nici n-ai ști cine sînt ! Asta sînt eu, bunul și vechiul dumitale prieten, Tevi. Cum scrie la noi : „Nu te uita la ulcior...", adică nu te lua după caftanul

meu nou. Sînt același Tevi nenorocit de altădată, fără să mă fi schimbat nici cu atîtica ! Numai că, dacă te îmbraci ca de simbătă, arăți ceva mai ca lumea. Dacă pornești la drum între oameni, nici nu se poate altminteri, mai cu seamă dacă ai de făcut un drum atît de lung ca pînă în Palestina, îți închipui că nu-i jucărie !

Te uiți la mine și-ți zici : Cum se poate ca un om așa de mărunțel ca Tevi, care toată viața s-a ținut de unt și de brînză, să facă o asemenea năzdrăvănie, pe care și-o poate îngădui la bătrînețe numai un Brodski? Crede-mă, pani Șalom Alehem, că e cum scrie la noi : „O mare taină", adică e întocmai așa cum trebuie să fie. Dă-ți numai, dacă ești bun, geamantanașul ceva mai încolo, să mă pot așeza în fața dumitale, să-ți povestesc ceva, să auzi ce este Dumnezeu în stare să facă.

Pe scurt, înainte de toate trebuie să-ți spun că nevastă-mea, Golda, Dumnezeu s-o ierte, a murit și că am rămas văduv. A fost o femeie ca atîtea altele, fără moșturi, fără fasoane, dar tare evlavioasă. Las' să se odihnească acolo, în pace, și să se roage lui Dumnezeu să aibă milă de copiii ei, că destul s-a chinuit ea de dragul lor și poate că din pricina lor a și murit, pentru că n-a mai putut îndura să-i vadă cum se risipesc care încotro.

– Dumnezeu să mă ierte, zice ea, ce viață duc, zice ea, dacă, zice ea, nici una, nici două, te trezești și fără

copii, și fără nimic. Pînă și o vacă, zice ea, duce dorul vițelului după ce i l-ai înțărcat și i l-ai rupt de la ea.

Și cînd îmi vorbește așa, nevastă-mea plînge cu lacrimi amare. Și văd că femeia se topește de durere, și nu mai pot de mila ei și-i zic :

– Uite, îi zic, dragă Golda, la noi, în cărțile sfinte, scrie, zic : „Sau ca plozii, sau ca robii"... adică așa cum e cu copii, e și fără copii, zic. Noi, zic, avem un Dumnezeu mare, zic, și un Dumnezeu bun, și un Dumnezeu puternic, zic, dar, cu toate astea, zic, atîta bine să avem de cîte ori Dumnezeu, zic, face o ispravă, zic, de să le fie în nas dușmanilor noștri !

Dar ea, să mă ierte, tot femeie rămîne și-mi răspunde :

– Păcătuiești, Tevi, zice ea, nu se cade să păcătuiești.

– Ei, iaca na ! zic. Dar eu, ce ? zic. Parcă am zis ceva de rău ? Parcă sînt eu, doamne ferește, zic, împotriva celor ce face Dumnezeu ? zic. Fiindcă, de vreme ce el, zic, a orînduit așa de frumos lumea lui, zic, ca să nu mai fie copiii copii, zic, și părinții să ajungă totuna cu noroiul, zic, știe el, pesemne, zic, ce trebuie să facă !

Dar nevastă-mea nu pricepe ce-i spun și-mi răspunde aiurea :

– Eu mor, Tevi, zice ea, cine o să-ți mai gătească ?

Mi-o spune încet și se uită la mine cu niște ochi, că ar putea să miște și o piatră. Dar Tevi nu-i o muiere și-i răspund cu o glumă și cu ce găsesc eu că-i mai nimerit să-i spun că spun cărțile sfinte :

– Golda, zic, mi-ai fost credincioasă, zic, o viață întreagă. N-o să mă faci de rîs tocmai la bătrînețe ! zic și mă uit la nevastă-mea. Degeaba ! – o pierd !

– Ce ți-e, zic, Golda ?

– Nimic ! zice ea, dar abia-abia că mai poate vorbi.

Hei ! Văd că gluma se îngroașă și-mi înham calul și mă duc pînă în oraș după un doctor, cel mai bun doctor. Dar cînd vin acasă... chehei ! Nevastă-mea-i gata întinsă pe jos, cu o luminare la cap și, sub pînza neagră, arată ca o grămăjoară de țărînă, adunată cu mătura. Și eu stau și-mi zic : „Uite cum sfirșește omul ! Ah, Dumnezeule, cîte îi faci tu lui Tevi ! Cum o să mă mai descurc eu acuma pe lume, la bătrînețe, vai de zilele mele !" Și m-am prăbușit la pămînt. Dar degeaba strigi, că strigi la pereți ! Știi ce ți-aș spune ? Cînd vezi moartea înaintea ochilor, trebuie să ajungi un necredincios și să începi să te întrebi cum scrie la noi : „Cine sîntem și ce-i viața noastră ?" – adică ce-i lumea asta toată, cu stelele care se învîrt pe cer, cu trenurile care aleargă nebunește, cu toată zarva de jur împrejur și chiar și Brodski cu milioanele lui... toate-s nimic, nimic cu nimica.

Scurt, am tocmit un om să spună de sufletul Goldei, Dumnezeu s-o ierte, în fiecare zi rugăciunea şi i-am plătit pe un an întreg înainte. Ce să fi făcut, dacă m-a pedepsit Cel-de-sus şi nu mi-a dat decît fete şi fete, să fie sănătoase, şi nici un băiat! Nu ştiu dacă şi alţi părinţi se chinuie aşa de rău cu fetele lor, sau dacă numai pe mine m-a blestemat Dumnezeu să n-am noroc la ele! Vreau să zic că de fetele mele n-am ce să mă plîng, dar norocul e în mîinile lui Dumnezeu. Ce-mi doresc ele mie aş fi mulţumit să mi se împlinească numai pe jumătate. Dimpotrivă, copiii mei mă iubesc chiar prea mult, şi ce-i prea mult e de prisos. Uită-te, de pildă, la mezina mea, Bielka. Ce ştii dumneata cine-i Bielka a mea! Doar mă cunoşti, slavă domnului, de atîţia ani şi mă ştii că eu nu sînt un tată din ăia care să se apuce să-şi laude copiii uite aşa, fără rost. Dar fiindcă a venit vorba de Bielka mea, trebuie să-ţi spun, cum scrie în cărţile noastre, trei lucruri, adică două cuvinte : de cînd are Dumnezeu de-a face cu fete ca Bielka, încă n-a făcut pînă acum una ca Bielka mea. De frumuseţe nu mai vorbim. Fetelor lui Tevi le merge vestea în lume că sînt nişte frumuseţi între frumuseţi. Dar Bielka le bagă pe toate în buzunarul cel mic. Cînd zici că-i o frumuseţe, n-ai zis nimic. În faţa Bielkăi mele trebuie să zici, ca în cîntecele noastre de sîmbătă :

„Frumusețea înșală" ; nu vorbesc de frumusețea ei, ci de firea ei. Îți spun drept : aur, aur curat !

Dintotdeauna am fost pentru ea caimacul, smîntîna, tot ce-i mai bun și mai scump, dar de cînd nevastă-mea, Golda, Dumnezeu s-o ierte, a murit, am ajuns lumina ochilor ei. Nici un fir de praf nu răbda să cadă pe mine. Îmi și ziceam de atîtea ori, cum scrie în cărțile noastre : „Dumnezeu, înainte de se întreabă ce-i cu tine, se milostivește de tine", adică trimite leacul înaintea bolii. Numai că-i greu să știi ce-i mai rău : leacul sau boala ? Ei, cum să ghicești că de dragul meu Bielka o să se vîndă pentru bani și că o să și-l trimită pe tat' său, la bătrînețe, în Palestina ? Adică așa vine vorba. Ea e tot așa de vinovată în treaba asta cum ești dumneata. Vinovat e numai el, alesul ei... n-aș vrea cumva să-l blestem, numai că n-ar fi rău de loc să se dărîme peste el o cazarmă. Și dacă ai vrea să te gîndești bine și să te uiți ceva mai adînc, s-ar putea ca cel mai vinovat dintre toți să fiu chiar eu. Pentru că la noi, în cărțile sfinte, scrie negru pe alb : „Omu-i vinovat..." Dar nu, zău, îți vine să rîzi că tocmai dumitale mi-am găsit să-ți povestesc ce scrie în cărțile sfinte.

Pe scurt, ca să nu te țin mult, a mai trecut un an, și încă un an, și Bielka a crescut și a ajuns, să nu-i fie de deochi, tocmai bună de măritat, și Tevi, ca întotdeauna, își vede de treabă cu calul și căruța și cară

brinză și unt, vara la Boiberic, și iarna la Iehupeț, potopul să dea peste el ca peste Sodoma[1] ! Mi-e și silă să mă uit la tîrgul ăsta, și nu atît la tîrg, cît la oameni, și nu la toți oamenii, ci la unul singur, Froim peștitorul, lua-l-ar toți dracii să-l ia ! Stai să auzi ce-i în stare să-ți facă un peștitor !

Într-o bună zi vin cu marfa la Iehupeț, mă uit și, cum scrie la noi : „Haman a sosit !", adică îl văd pe Froim peștitorul că se apropie. Ți-am mai vorbit despre el. Froim este, ce-i drept, un afurisit, dar dacă îl vezi, are omul ăsta nu știu ce putere în el, că trebuie să te oprești.

– Ascultă, deșteptule, zic căluțului meu, stai puțin aici și o să-ți dau ceva fin.

Apoi tai drumul lui Froim peștitorul și intru în vorbă cu el :

– Cum îți mai merg treburile ?

Froim oftează din toată inima și-mi spune :

– Rău ! Rău de tot !

Zic :

– Cum așa ?

Zice el :

– Stau degeaba !

---

[1] Oraș antic, despre care legenda biblică spune că ar fi fost distrus de un foc trimis din ceruri spre a-i pedepsi pe locuitori pentru depravarea lor (n. r.).

Zic :

– Degeaba, degeaba ?

Zice el :

– Degeaba, degeaba !

Zic :

– De ce ?

Zice el :

– Fiindcă azi nu se mai fac partide acasă.

Zic :

– Dar unde ?

Zice el :

– Undeva, acolo, prin străinătăți !

Zic :

– Și ce se face, de pildă, unul ca mine acolo unde nici bunica bunicului meu n-a pus piciorul vreodată ?

El îmi întinde tabachera și-mi zice :

– Pentru dumneata am, reb Tevi, o bucățică de marfă aicea pe loc.

Zic :

– Hai, să te văd !

Zice el :

– O femeie, o văduvă fără copii, cu o sută cincizeci de ruble ale ei. A fost bucătăreasă în casele cele mai mari.

Mă uit la el și-i spun :

– Dar pentru cine crezi că-mi trebuie o partidă ?

– Pentru cine să cred ? Pentru dumneata.

Zic :

– Ptiu ! Trăsni-i-ar Dumnezeu să-i trăsnească pe toți dușmanii mei !

Și-i dau un șfichi calului, gata s-o pornesc mai departe. Face Froim către mine :

– Nu te supăra, reb Tevi, dacă am greșit. Spune-mi numai pe cine ai crezut ?

Zic :

– Pe cine ai vrea să cred, dacă nu pe mezina mea ?

Sare petitorul Froim în sus și se plesnește cu palma peste obraz :

– Stai ! Bine că mi-ai adus aminte ! Să trăiești, reb Tevi !

Zic :

– Amin, asemenea ! Să trăiești și dumneata pîn-o veni Mesia. Dar ce-i bucuria asta pe capul dumitale ?

Zice el :

– E bine, reb Tevi, e strașnic de bine. Mai bine nici nu poate fi.

Zic :

– Și de ce-i așa de bine ?

– Am pentru mezina dumitale ceva grozav, un adevărat noroc, lozul cel mare, un om putred de bogat, un milionar, un Brodski, un „antrepenor" și-i zice Pedoțir !

Zic :

– Pedoțir ! Un nume pe care-l întîlnești des în cărțile sfinte.

Zice el :

– Ce cărți sfinte ? Care cărți sfinte ? Pedoțir ăsta e un „antrepenor". Face case, palate, poduri, a fost la război în Japonia, de unde a venit înapoi cu saci de parale, nu se dă jos din caretă, cu feciori la ușă, cu baie în casă, cu mobilă de la Paris, cu inel cu briliante pe deget, încă destul de tînăr, holtei, un adevărat holtei, prima ! Și vrea o fată frumoasă, poate fi oricine o fi, și desculță, și goală, numai frumoasă să fie !

– Ohooo ! ii zic. Ptriuuuu ! Dacă o să zbori așa, zic, o să ajung cu dumneata, zic, reb Froim, tocmai unde a dus mutu iapa. Dacă nu mă înșel, zic, mi-ai mai vorbit de partida asta, zic, pentru fii-mea mai mare, Hudel ! zic.

Cînd aude ce-i spun, se apucă Froim peștitorul de coaste și începe să rîdă, de-mi vine să cred că-l apucă 'poplexia.

– Ehei ! zice el. Ți-ai adus aminte, zice el, de o poveste de pe vremea cînd bunică-mea a născut copilul dintîi. Păi ăla a dat faliment încă înainte de război și a fugit în America.

– „Binecuvîntată fie amintirea sfîntului", cum scrie la noi ! zic. Poate o să fugă, zic, și ăsta într-acolo.

Peștitorul, să înnebunească, nu alta, de furie :

– Cum poți să spui una ca asta, reb Tevi ? Ăla era un derbedeu, un șarlatan, un om fără socoteală, pe cînd ăsta este, zice el, un „antrepenor" din război, cu afaceri, cu birou, cu slujbași... cu... cu... cu...

Ce să-ți mai spun, petitorul s-a înfierbîntat așa, că m-a tras jos din căruță și m-a apucat de caftan și m-a scuturat atîta, pînă s-a apropiat de noi un sergent de stradă și a vrut să ne ducă pe amîndoi la poliție. Noroc că mi-am adus aminte de cele ce scrie la noi : „De la un străin poți să iei dobîndă", adică trebuie să știi cum să te descurci cu poliția.

Scurt, de ce să-ți mai bat capul atîta ? Pedotir ăla a ajuns logodnicul mezinei mele Bielka și a trebuit să dureze niței pînă am făcut cununia. De ce zic că a trebuit să dureze niței ? Fiindcă Bielka n-a vrut să se mărite cu Pedotir cum nu vrei să mori. Cu cît îi aducea Pedotir ăsta daruri mai multe, cu ceasuri de aur și cu inele cu briliante, cu atîta ei i se făcea mai multă silă de el. Mie nu trebuie să mi se bage degetul în gură. Mi-am dat prea bine seama de asta după obrazul, ca și după ochii ei, și după lacrimile pe care le vărsa pe înfundate. Și o dată mă apuc și i-o spun :

– Auzi, Bielka, zic, mă tem, zic, că Pedotir al tău ți-e tot așa de drag ca și mie !

Se face Bielka roșie ca focu și mă întreabă :

– Dar cine ți-a spus-o ?

Zic :

– Atunci de ce plîngi nopți întregi ?

Zice ea :

– Parcă plîng ?

Zic :

– Nu ? Nu plîngi ! Numai că plîngi în hohote. Tu crezi, zic, că dacă-ți bagi capu-n pernă, ai să-ți ascunzi, zic, lacrimile de mine ? Tu crezi, zic, că taică-tău e un băiețaș, ori că nu mai are un pic de minte și că nu mai pricepe că o faci de dragul lui ? Vrei, zic, ca tatăl tău să se bucure de o bătrînețe liniștită, să aibă unde-și pună capul, să nu fie silit, doamne ferește, să umble, zic, pe la casele oamenilor. Dacă asta crezi, zic, să știi, zic, că ești o proastă ! zic. Avem un Dumnezeu mare pe lume, și Tevi nu-i un trîntor care să trăiască pe spatele altora. Cît despre bani, banii nu fac nici două parale, zic, așa cum scrie la noi. Ca dovadă o ai, zic, pe soră-ta Hudel, care-i săracă lipită pămîntului, dar vezi, zic, ce scrie ea tocmai de la mama-dracului, zic, de la capătul pămîntului, și cît de fericită se simte, zic, cu Chipărușul ei.

Ei, ia să te văd dacă poți ghici ce răspuns îmi dă Bielka la toate cîte îi vorbesc ?!

– Cu Hudel, zice ea, să nu mă asemui ! zice ea. Hudel a trăit, zice ea, vremurile alea cînd lumea întreagă, zice ea, se clătina, zice ea, gata-gata să se dea

peste cap, și atunci puteai avea grijă de ceilalți și să uiți cu totul de tine. Dar acu, zice ea, cînd lumea-i lume, zice ea, fiecare se are în grijă numai pe el și uită de lume.

Așa mi-a răspuns Bielka mea, și acuma te rog să mă faci și pe mine să înțeleg ce a vrut să-mi spună.

Ei ? Îți dai seama cine sînt fetele lui Tevi ? Făcea s-o fi văzut la cununie – o adevărată prințesă ! Stăteam numai și mă oglindeam în ea și mă minunam : Asta-i Bielka, fata lui Tevi ? De unde a învățat ea să stea așa și să umble așa și să-și țină capul așa, parcă toate ar fi turnate pe ea ?... Dar multă vreme să mă oglindesc în ea n-am fost lăsat, fiindcă îndată după cununie, în aceeași zi, cam pe la cinci jumătate, perechea s-a urcat în tren și a plecat departe, tocmai în „Natalia [1]", unde au obiceiul să plece ăi mari, și nu s-au întors de acolo decît peste o lună și au trimis după mine să vin în grabă mare la ei, la Iehupeț.

Și mi-am zis : „Dacă ar vrea să vin la ei numai așa, ca să-i văd, mi-ar fi trimis vorbă să vin, și atît ! La ce le trebuie să-mi mai spună : «în grabă mare» ? Pesemne că o fi ceva la mijloc." Și mă întreb : „Ce anume ?" și tot felul de ginduri, și bune și rele, îmi năpădesc mintea. Poate că perechea a și început, acolo, în străinătate, să se ia, ca pisicile, la ceartă și că a hotărît să se

[1] Italia (n. r.).

despartă ? Dar îndată îmi și spun : „Ești un prost, Tevi ! De ce să vezi lucrurile în negru ? De unde știi de ce te-au chemat ? Poate că li s-a făcut dor de tine și vor să te vadă ? Sau poate că Bielka ține ca tatăl ei să fie mai aproape de ea ? Sau poate că Pedoțir vrea să-ți dea o slujbă, să te ia pe lîngă el, să fii omul lui în toate cîte face și drege ? Dar, oricum, la Ichupeț trebuie să pleci."

Așa că m-am urcat în căruță și, cum scrie la noi : „M-am îndreptat spre Haran", adică am pornit-o spre Ichupeț. În drum cad pe gînduri și-mi închipui că am părăsit satul, că mi-am vîndut vitele, și calul, și căruța, și totul și că m-am mutat în tîrg și că mai întîi am fost omul de încredere al lui Pedoțir, după aia am ajuns casier, după aia mai mare peste toate afacerile lui, după aia tovarăș cu el pe din două și că umblu și eu ca și el într-o caretă trasă de doi cai focoși, unul șarg și celălalt murg... și mă mir singur de mine, cum scrie la noi : „Ce-i asta și pentru ce ?", de unde eu, un omuleț atît de liniștit ca Tevi, băgat în niște afaceri așa de grozave ? Ce-mi trebuie mie tot tărăboiul ăsta, tot iarmarocul ăsta, toată hărmălaia asta, zi și noapte fără odihnă, cum scrie la noi : „Să stai laolaltă cu oameni mari...", adică să fii printre ăi mari, să te înghesui printre milionari ! Lăsați-mă în pace ! Vreau să am o bătrînețe liniștită ! Să mă mai uit și eu în cîte o carte de a noastră,

că doar trebuie să te gîndeşti şi la lumea ailaltă, oti nu ? Cum zice regele Solomon : omul e un dobitoc. Uită că, oricît ar trăi, odată şi odată trebuie să moară.

Cu capul plin de gîndurile astea, am ajuns, cu ajutorul lui Dumnezeu, la Iehupeţ, drept la Pedoţir al meu. Acuma, să mă laud şi să-ţi povestesc despre bogăţia şi măreţia lui, despre casa lui şi despre tot ce se găseşte acolo – nu sînt în stare ! Pînă acu încă nu m-am învrednicit să intru vreodată în casa lui Brodski, dar îmi închipui că mai frumoasă ca a lui Pedoţir nu poate fi. Ca să înţelegi cît de împărătească e casa lui, ajunge să ştii că paznicul de la uşă, un găligan cu nasturi de argint, n-a vrut cu nici un chip să-mi dea drumul înăuntru, măcar să-l ia dracu. Ce o mai fi şi asta ? Uşa-i de sticlă şi văd prin ea cum lunganul, trăsni-l-ar... stă şi perie nişte haine. Îi fac cu ochiul, vorbesc cu el pe mutește şi-i fac semne să mă lase să intru, fiindcă nevasta stăpînului lui e fata mea. Dar huiduma nu pricepe nimic şi-mi arată tot cu mîna, şi tot pe mutește, să-mi văd de drum, adică să mă duc la dracu. Ei, cum îţi place ? Pînă şi la uşa fiicei tale trebuie să ai proptele ! Vai de capul tău cărunt, Tevi, dacă trebuie s-o trăieşti şi pe asta ! îmi zic.

Dar cînd mă uit iar prin geam, văd cum mi se învîrte pe acolo o fată. Pesemne o slujnică de-a lor ! îmi zic, pentru că văd că are nişte ochi de hoţoaică. Toate

slujnicele au ochi hoțești. Eu, care intru în atîtea case bogate, cunosc toate slujnicele astea. Și-i fac cu ochiul : „Deschide, pisicuțo !“ Fata mă înțelege și-mi deschide :

– Pe cine cauți ? mă întreabă ea.

Zic :

– Aici șade Pedoțir ?

Mă întreabă ea, mai tare :

– Pe cine cauți ?

Îi răspund eu și mai tare :

– Dacă te întreb, să răspunzi la ce te întreb : aici șade Pedoțir ?

Zice ea :

– Da !

– Dacă-i așa, zic, să fii sănătoasă ! zic. Du-te, zic, și spune-i lu madam Pedoțir a ta, zic, că are un musafir ! zic. A venit taică-său, Tevi, zic, și stă, zic, de nu știu cită vreme la ușă, afară, zic, ca un cerșetor, fiindcă n-a avut norocul, zic, să placă bădăranului ăstuia cu nasturi de argint, lua-l-ar dracu să-l ia, zic, pentru vîrful unghiei tale mici !

După ce m-a ascultat ce-i vorbesc, fata a izbucnit într-un hohot de rîs, mi-a trîntit ușa în nas, a zburat sus pe scări, a coborît jos în goană și m-a lăsat să intru într-un palat cum neam de neamul meu n-a mai văzut așa ceva nici în vis. Mătase, și catifea, și aur, și cristal, și dacă începi să calci, nu-ți simți pașii, fiindcă umbli

cu picioarele tale păcătoase pe cele mai scumpe covoare, moi ca zăpada. Și apoi ceasornice... ce de-a mai ceasornice ! Pe pereți, ceasornice, pe mese, ceasornice, ceasornice fără șir. Dumnezeule-doamne ! Asta ce-o mai fi ? Ce-i trebuie unui om atitea ceasornice ? mă întreb și mai fac cîțiva pași cu mîinile la spate... și ce văd ? Cîțiva Tevi îmi taie din toate părțile drumul : un Tevi vine încoace, un alt Tevi merge încolo, unul spre mine, altul dinspre mine... ptiu ! Fire-ai să fii ! Din toate cele patru părți, oglinzi și oglinzi. Numai un bogătaș ca Pedoțir poate să-și îngăduie în casă atîtea ceasornice și atitea oglinzi ! Și-mi vine în minte Pedoțir, gras și rotunjor și cu tot capul chel și vorbește numai în gura mare, și cînd rîde, mai mult chicotește, și-mi aduc aminte cum a venit la mine pentru întîia oară, cu caii lui grozavi, și cum mi s-a întins ca pe moșia lui tat'său, cum a făcut cunoștință cu Bielka mea și cum m-a luat deoparte și mi-a șoptit la ureche o taină, dar așa de tare, că puteai s-o auzi pînă de partea cealaltă a Iehupețului. Care-i taina ? Taina era că fii-mea îi place și că el vrea să se facă îndată cununia. Un-doi-trei, și gata ! Că fii-mea i-a plăcut, asta-i la mintea omului, dar ăst un-doi-trei mi-a străpuns inima, cum scrie la noi : „Ca o sabie cu două tăișuri", cum s-ar zice, ca un cuțit tocit. Ce-i asta : un-doi-trei... și să faci cununia ? Dar eu unde sînt ? Și Bielka unde e ? Aoleo, tare aș fi vrut

să-i dau în cap cu vreo două-trei vorbe din cele ce scrie în cărțile sfinte, să mă țină minte cît o trăi ! Dar mi-am zis : De ce să i-o fac ? De ce trebuie să te amesteci, Tevi, în treburile copiilor ? Cu mult te-ai ales de la fetele tale mai mari dacă ți-ai dat și tu cu părerea cînd și-au pus de gînd să se mărite cu cine au vrut ? Ai turnat fără milă toate cîte le știi din cărțile sfinte, și la urmă cine s-a făcut bine-bine de rîs ? Tevi !

Pe scurt, să-l lăsăm, cum spui dumneata acolo, în cărțile dumitale, pe prinț și să ne apucăm de prințesă. Le-am făcut, vra să zică, pe plac și am venit la ei, la Ichupeț, și a început o întreagă poveste : Bună ziua ! Ziua bună ! Cum mai merge ? Ce mai faci ? Șezi ! Mulțumesc !... și toate celelalte mofturi, ca de obicei. Să fiu cel dintîi, să-i întreb : „Ce s-a întîmplat ? Ce v-ați grăbit așa să mă vedeți ?", nu-mi stă bine. Tevi nu-i o muiere. Tevi nu se grăbește. În vremea asta se apropie de noi unul cu niște mănuși mari, albe, ca să ne spună că masa-i pusă. Ne ridicăm tustrei și intrăm într-o odaie numai din stejar : masa e de stejar, scaunele de stejar, pereții de stejar, tavanul de stejar, și totul e strunguit, și zugrăvit, și înzorzonat, și cu poze pe pereți, iar pe masă – ca la împărat. Ceai, și cafea, și ciucalată, și dulciuri, și un coniac fain, și sărăturile cele mai bune, și niște mîncăruri, și niște fructe, și niște legume... că mi-e rușine s-o spun, dar tare mă tem că Bielka nu le-a

văzut niciodată la masa lui taică-su. Și mi se toarnă un pahar, și încă un pahar, și eu beau și mă uit la Bielka mea și-mi zic : Ai ajuns, fata mea, cum scrie la noi, în cărțile sfinte : „Dumnezeu ridică din gunoi pe cel nevoiaș", cum s-ar zice, săracul, dacă-l ajută Dumnezeu, se schimbă așa, că nu-l mai poți recunoaște. Parcă-i Bielka, dar parcă nu-i Bielka ! Și-mi aduc aminte de Bielka aia de altădată și o pun alături de Bielka asta de astăzi și-mi pare rău din tot sufletul, parcă aș fi făcut o afacere proastă, o nerozie pe care nu mai am cum s-o dreg, de pildă, ca și cum mi-aș fi schimbat căluțul, care muncește din greu alături de mine, pe un mînz din care încă nici nu știu ce o să se aleagă odată : un cal sau o bită. Ehei, Bielka, Bielka, îmi zic, ce s-a făcut din tine ! Odată – mai ții minte ? – cum stăteai noaptea la o lampă care fumega și coseai și înginai cîte un cîntec, sau cum, cît ai bate din plame, mulgeai două vaci, ori îți suflecai mînecile și făceai un borș, sau tăiței cu fasole, sau plăcinte cu mere, și-mi spuneai : „Tată, du-te spală-te pe mîini, că masa-i gata !" Și asta era pentru mine mai frumos decît oricare cîntec. Acuma ea șade cu Pedoțir al ei, ca o prințesă, doi oameni îi aduc de mîncare la masă și pocnesc din farfurii, dar Bielka ? O vorbă să scoată măcar ! Vezi, el, Pedoțir, vorbește, și vorbește pentru amîndoi, că nu i se mai închide gura o clipă. De cînd trăiesc n-am mai văzut să-i placă unui

om să trăncănească atîta ca lui Pedoţir, dracu să-l ia despre ce, şi să chicotească mereu. Asta se cheamă la noi : singur ai spus gluma şi singur ai ris.

În afară de noi trei, mai stă cineva la masă : unul cu obrajii roşii. Habar n-am cine e şi ce e, dar pare să fie un mare mîncău, pentru că toată vremea cît Pedoţir vorbeşte şi rîde, el îşi umple fălcile într-una, cum scrie la noi : „Trei care au mîncat...", adică a mîncat cît trei... Asta mînca, şi ăla vorbea, şi vorbea tot numai despre nişte lucruri aşa de străine de mine, că-mi intrau pe o ureche şi-mi ieşeau pe cealaltă. „Antrepiză"... „biroul guberniei"... „visterie"... „Japonia"... Din toate, numai de Japonia răbdam să aud, pentru că de o vreme eram niţeluş cumătru cu Japonia.

Pe vremea războiului – cred c-o ştii şi dumneata – caii au ajuns la mare preţ şi erau căutaţi cu luminarea, aşa că au venit şi la mine şi mi-au luat calul în primire, mi l-au măsurat şi mi l-au pus să alerge încolo şi încoace, după care mi-au dat un bilet alb. Dar de spus, le-am spus-o :

– Am ştiut de mai înainte, zic, că degeaba vă e osteneala, cum scrie la noi : „Un om drept cunoaşte sufletul vitei lui", adică *nu* calul lui Tevi poate fi trimis la război.

Dar nu te supăra, pani Şalom Alehem, că intru din una într-alta şi că aşa aş mai putea, doamne fereşte,

să mă abat de pe șleah. Vorba aia : mai bine să ne întoarcem la ale noastre și să vorbim de ceea ce mă doare mai mult.

Scurt, prin urmare, am băut și am mîncat în lege, și cînd ne-am ridicat de la masă, mă ia Pedoțir de braț și mă duce într-altă odaie, impodobită și ea împărătește, cu puști și cu pumnale pe pereți și cu tunuri mici pe masă, și mă poftește să iau loc pe un fel de divan moale ca untul și scoate dintr-o cutie de aur două țigări groase de foi și le aprinde, una pentru el, alta pentru mine, apoi se așază în fața mea, își întinde picioarele și-mi zice :

– Știi de ce am trimis după dumneata ?

Aha ! îmi zic. Acu o să aflu de la el de ce m-a chemat. Dar îl fac pe prostul și-i spun :

– La noi, în cărțile sfinte, scrie așa : „Sînt eu paznicul fratelui meu ?"... Așa că de unde ai vrea să știu de ce ai trimis după mine ?

Îmi zice el :

– Am vrut să stau de vorbă cu dumneata chiar despre dumneata.

Pesemne o slujbă ! îmi zic și fac către el :

– Numai să fie vorba despre ceva bun, mă rog !... Să aud !

Își scoate Pedoțir trabucul din gură și începe să-mi toarne o cuvîntare :

– Dumneata, zice el, ești un om destul de deștept și n-o să te superi dacă o să-ți vorbesc deschis. Trebuie să știi că eu fac afaceri mari, și cînd faci asemenea afaceri mari, cum fac eu...

Da ! îmi zic. Aici o să vină vorba de mine. Și i-o tai tocmai la mijloc, să-i spun :

– Cum scrie la noi, zic, în cărțile sfinte : „Cel care-și mărește averea își mărește și grijile"... Asta știi ce înseamnă ?

La asta el îmi răspunde foarte deschis :

– Vreau să-ți spun, zice el, adevărul curat ! zice el. Eu, zice el, n-am învățat niciodată după cărțile sfinte, zice el, și nici nu știu măcar, zice el, cum arată la față.

Și după ce-mi spune vorbele astea, Pedoțir începe să chicotească.

Pricepi sau nu pricepi cum vine treaba ? După ce te-a pedepsit Dumnezeu să rămîi un dobitoc necioplit, în loc s-o lași încurcată, te mai și apuci să te lauzi.

– Chiar așa, zic, am și crezut : că la de-alde astea, dumneata nu te pricepi. Dar mai bine, zic, să te aud mai departe.

Face el către mine :

– Mai departe, am vrut, zice el, să-ți spun că la afacerile mele, și la numele meu, și la averea mea, nu șade bine, zice el, să ți se zică dumitale, zice el, Tevi lăptarul. Trebuie să știi, zice el, că eu sînt binecunoscut

cu gubernatorul și că la mine în casă, zice el, poate să vină o dată un Brodski, un Poliakov și poate chiar și un Rotschild !

Pedoțir îmi vorbește și-mi vorbește, și eu mă uit la chelia lui lucioasă și-mi zic : S-ar putea prea bine întîmpla ca tu să fii binecunoscut cu gubernatorul și ca Rotschild să-ți vină o dată în casă, dar de vorbit vorbești ca cel mai mare porc dintre porci !

Și-i răspund, dar de astă dată puțintel supărat :

– Și atunci ce-i de făcut, zic, dacă, într-adevăr, îți vine o dată Rotschild în casă ?

Crezi poate că a simțit înțepătura ? De loc ! Cum scrie la noi : „Nici urzici, nici pădure !" Adică nici măcar pe de departe.

– Am vrut, zice el, să dai dracului, zice el, toate afacerile dumitale de brînză și unt și să te apuci, zice el, de altceva.

– Să mă apuc, zic, de ce ?

– De tot ce vrei ! zice el. Puține afaceri, zice el, sînt pe lumea asta ? Eu, zice el, o să te ajut cu cîte parale o să fie nevoie, numai, zice el, să se isprăvească odată cu Tevi lăptarul. Sau... stai ! Știi ce ți-aș spune ? Ce ar fi, zice el, dacă... un-doi-trei... ai pleca în America ? Ha ?

După ce a isprăvit, își bagă din nou trabucul între dinți, cu ochii țintă în ochii mei, și chelia-i lucește.

Ei ? Ce poți să răspunzi unui mitocan ca ăsta ? La început m-am gîndit : Ce stai, Tevi, nemișcat, ca un lemn ? Ridică-te, trîntește ușa după tine și fugi din casa lui, fără să mai întorci capul ! Așa m-au apucat la ficați vorbele lui. Obrăznicie de „antrepenor !"... Ce-i asta să-mi poruncești să dau cu piciorul într-o bucată de pîine cinstită și să plec în America ? Pentru că s-ar putea întîmpla vreodată ca Rotschild să-ți vină în casă, să fie Tevi dator să-și ia lumea în cap ? Și inima-mi clocotește ca un cazan, mai ales că eram pornit de mai înainte și pentru altceva : din pricina Bielkăi. Mă frigea cînd mă gîndeam la Bielka : Ce-mi stai tu acolo, ca o prințesă, printre alea o sută de ceasornice și o mie de oglinzi, cînd aici Pedoțir mi-l întoarce pe tat'tău, Tevi, pe dos și pe față, pe cărbuni încinși ? Așa să-mi ajute Dumnezeu, îmi zic, cum soră-ta Hudel a nimerit-o mult mai bine ca tine ! Ce-i drept e drept, n-are o casă ca asta, plină de zorzoane și fleacuri, ca tine, dar are în schimb un bărbat, un Chipăruș, care de el singur nici nu vrea să-i pese, fiindcă tot gîndul lui e numai la ceilalți... Și, în afară de asta, are pe umeri un cap, nu o oală de gătit, cu o chelie lucioasă, și o gură are Chipăruș, ce gură ! O gură de aur ! Lui, dacă-i spui un cuvînt din cărțile sfinte, îți răspunde îndată cu trei !... Stai tu, „antrepenorule" dragă, că acuși o să-ți dau

în cap cu ceva din cărțile sfinte, de o să-ți ia piuitul ! Și-i zic :

– Că tu nu știi să citești în cărțile noastre, care-ți rămîn tăinuite, zic, o să ți-o iert ! Dacă unul de-ai noștri stă la Iehupeț și-și zice Pedoțir și e „antrepenor", poate să zacă și cărțile noastre sfinte în pod ! Dar ceva pînă și pe înțelesul celui mai prost dintre proști tot o să-ți spun : „Din păr de cîine nu poți face sită de mătase".

Se uită el la mine ca pisica în calendar și-mi zice :

– Asta ce-nseamnă ?

– Asta, zic, înseamnă că din păr de cîine nu poți face sită de mătase.

– Și ca ce, zice el, mi-o spui asta ?

– De-aia, zic, că-mi ceri să plec în America.

Pedoțir începe să chicotească :

– Dacă nu în America, face el către mine, poate fi și în Palestina ! Toți bătrînii pleacă în Palestina.

Așa cum mi-a spus cuvintele astea, așa mi-au intrat în cap ca un cui. Stai ! Poate că nu-i chiar așa de rău pe cît îți închipui ! Poate că-i ceva bun ! Pentru că decît să te alegi cu bucuriile astea de la copii, cum te alegi tu, ar fi poate mai sănătos pentru tine să pleci în Palestina ! Nerodule ! Pe cine ai aici și ce poți să pierzi ? Nevastă-ta, Golda, Dumnezeu s-o ierte, doar e de mult în mormînt, și nici tu n-o duci cu mult mai

bine ca ea ! Pînă cînd eşti dator să te tăvăleşti pe lumea asta ?... Şi, pe de altă parte, trebuie să ştii, pani Şalom Alehem, că pe mine de mult mă trage într-acolo, spre Palestina. Aş vrea să fiu şi eu la Zidul Plîngerii, la mormintele străbunilor noştri şi la mormîntul străbunei noastre Rahela, să văd cu ochii mei Iordanul, şi muntele Sinai, şi Marea Roşie, şi cum arată Pitam şi Ramses, şi încă alte asemenea locuri sfinte, şi gîndurile mă dus înspre ţara binecuvîntată a Canaanului, în care, vorba aia, „curge lapte şi miere".

Dar Pedoţir nu mă lasă nici să visez şi-mi sare la mijloc :

– Ei, ce trebuie să mai stai atîta pe gînduri ? Undoi-trei...

– La dumneata, zic, toate sînt, cu ajutorul lui Dumnezeu, un-doi-trei, cum scrie la noi : „Fără vorbă multă"... Dar pentru mine asta-i treabă grea, fiindcă, zic, să te apuci să pleci în Palestina, trebuie să ai cu ce.

Pedoţir începe să chicotească, se ridică, se apropie de masă, deschide un sertar, scoate de acolo o pungă şi începe să-mi numere în hîrtii una şi una o sumă destul de frumuşică. Eu, fără să mai aştept mult, adun de pe masă toate hîrtiile – ca să vezi cît de tare e banul ! – le vîr cît mai adînc în buzunar şi vreau să-i spun măcar cîteva vorbe din cărţile sfinte, care să-l lămu-

reasca ce cred despre el, dar el nici nu vrea să mă asculte.

– Atita cit vezi, zice el, o să-ți ajungă pînă peste cap pentru drum. Și cînd o să te afli acolo, pe loc, zice el, și o să mai ai nevoie de bani, să scrii, zice el, citeva rinduri și, un-doi-trei, o să ți se trimită cîte parale îți trebuie. Cred că nu-i nevoie să-ți mai aduc aminte să pleci, pentru că, după cîte te știu, ești om cinstit și ai obiceiul să te ții de cuvint.

După ce isprăvește, Pedoțir rîde iar cu risul lui mărunțel, care-ți pătrunde pînă în măruntaie. În clipa asta îmi zic : Ce-ar fi să-i zvîrl banii ăștia în obraz și să-i spun că pe Tevi nu-l cumperi cu bani și cu Tevi să nu vorbești de cinste și de cuvint ? Dar pînă să deschid gura ca să-i vorbesc, Pedoțir sună și o cheamă pe Bielka:

– Sufletelul meu, știi ? Tatăl tău ne părăsește ! Vinde tot ce are și pleacă, un-doi-trei, în Palestina.

Cum scrie la noi : „Am visat un vis și nu știu ce vis"... Bătu-l-ar Dumnezeu să-l bată de „antrepenor !" îmi zic și mă uit la Bielka. Dar Bielka, nimic. Nici măcar să strîmbe din nas. Stă țeapănă, fără o picătură de sînge în obraz, își mută privirea de la mine la el, de la el la mine și nu scoate un cuvint.

Eu mă iau după ea și nu deschid gura nici eu, așa că tăcem amîndoi, cum scrie în cărțile noastre : „Să mi se lipească limba de cerul gurii...", adică am amuțit.

Capul mi se învîrtește și tîmplele îmi zvicnesc. De ce mi-o fi rău ? mă întreb. Pesemne de la trabucul ăla grozav pe care mi l-a dat să-l fumez. Dar uite că și Pedoțir fumează ! Fumează și trăncănește, trăncănește, că nu i se mai închide gura o clipă, măcar că ochii-i clipesc, fiindcă se pare că-l trage la somn.

– Trebuie, zice el, să pleci de aici la Odesa, zice el, cu trenul, și de la Odesa, pe mare, pînă la Iafa. Și vremea cea mai bună ca să pleci pe mare, zice el, este numai acu, pentru că, zice el, mai tîrziu încep să fie furtuni, și zăpezi și... și... și... I se împleticește limba-n gură fiindcă moare de somn, dar îi dă mereu înainte :

– Și cînd o să fii, zice el, gata de drum, să ne dai, zice el, de știre, și o să venim, zice el, amîndoi la gară, să-ți iei rămas bun de la noi, că altfel cine știe dacă o să ne mai vedem vreodată !

După ce încheie vorbele astea, să mă ierți de cuvînt, cu un căscat lung, se ridică și-i spune Bielkăi :

– Sufleţelul meu, zice el, rămîi niţel aici, ca eu să mă pot întinde, zice el, pentru cîteva minute.

De cînd ești, îi zic cu în gînd, n-ai zis o vorbă mai deșteaptă ca asta ! Acu, cel puțin, am pe cine să-mi vărs focul !

Și mă pregătesc să mă apuc de Bielka și să-i arunc în obraz tot veninul care mi s-a adunat în suflet de azi-dimineață, cînd deodată fii-mea mi se aruncă de gît și

începe să plîngă... dar să vezi plîns ! Fetele mele, să fie sănătoase, au toate același obicei : mai întîi fac pe grozavele, dar, cînd e la o adică, plîng ca niște bocitoare. Ia, de pildă, pe fii-mea mai mare, Hudel ! Cîte lacrimi a vărsat în ceasul despărțirii, cînd a trebuit să plece în surghiun, înspre țara aia înghețată, să împartă sărăcia cu Chipăruș al ei ! Dar Hudel nici pe departe n-a plîns atîta cît îmi plînge Bielka acum.

Vrei să știi adevărul ? Eu, așa cum mă cunoști nițel, nu sînt omul ăla care să plîng. Din inimă am plîns numai o dată : cînd nevastă-mea Golda, Dumnezeu s-o ierte, zăcea întinsă pe jos, și încă o singură dată am plîns cu șiroaie de lacrimi : cînd Hudel a plecat după Chipăruș al el, și eu am rămas la gară, ca un mare nerod, singur, cu căluțul meu. Și mi s-a mai întîmplat să vărs lacrimi de vreo cîteva ori, dar mai mult nu-mi amintesc să am obiceiul să plîng. Dar Bielka m-a tulburat așa de rău cu hohotele ei, că nu m-am mai putut stăpîni și nici nu m-a mai răbdat inima să-i spun măcar un cuvînt. Mie nu trebuie să-mi spui multe. Pe mine mă cheamă Tevi. I-am priceput repede lacrimile. N-au fost doar așa, niște lacrimi ca oricare altele. Astea au fost, mă înțelegi, lacrimi, cum scrie la noi : „Pentru păcatul că nu te-am ascultat"... adică pentru păcatul că n-ai ascultat pe tatăl tău.

Așa că, în loc să-i trag un perdaf cum i se cuvine și să-i spun fără înconjur tot ce cred despre Pedoțir al ei, am început să-i vorbesc de necazurile mele, cu cîte o pildă din cărțile sfinte, și cu încă o pildă, așa cum știe Tevi. Bielka mă ascultă și-mi zice :

– Nu, tată, zice ea, nu de asta plîng ! Eu n-am cu nimeni nimic. Pe mine altceva mă doare : că tu trebuie să pleci, zice ea, și că eu n-am cum să te ajut.

– Ei, lasă, lasă, zic, vorbești, zic, ca un copil. Ai uitat, zic, că avem un Dumnezeu mare pe lume și că tatăl tău, zic, mai e încă în toate mințile ? Mare lucru la tat'tău să facă o plimbare pînă în Palestina și înapoi, cum scrie în cărțile noastre : „Și au plecat și s-au odihnit", cum s-ar zice : A plecat și s-a întors !

Așa vorbeam Bielkăi, dar mie-mi ziceam : Tevi ! Minți ! Tevi, o dată plecat în Palestina, ești ca și mort !

Și Bielka, parcă mi-ar fi ghicit gîndurile, îmi zice :

– Nu, tată, zice ea. Așa poți să mingii numai un copilaș. Îi pui o jucărică în mînă și-i povestești, zice ea, că a fost odată ca niciodată... Și dacă-i vorba de o poveste, zice ea, să-ți povestesc eu ție, nu tu mie. Dar ceea ce o să-ți povestesc, zice ea, e mai mult trist decît vesel.

Ai auzit ? Fetele lui Tevi nu vorbesc numai așa, să vorbească. Și începe Bielka să-mi spună o poveste din o mie și una de nopți. Cum Pedoțir ăsta al ei a ajuns

din mic, mare, cum, singur, numai cu mîinile lui, s-a ridicat, dintre oamenii cei mai de jos, pînă la locul cel mai de sus și că acuma va ajunge așa ca în casa lui să vină un Brodski... și de asta imparte în dreapta și-n stinga pomeni și zvîrle cu miile. Dar pentru că e încă prea puțin să se vadă că ești plin de bani, ci mai trebuie să dovedești că ești și de neam mare, Pedoțir se dă peste cap să arate că el nu-i un oarecare, culeș din gunoaie, și se laudă că se trage din Pedoțirii ăia mari și că tat'său a fost și el un vestit „antrepenor".

– Cu toate că, zice Bielka, el știe prea bine că eu știu că tat'său a fost lăutar. Azi, zice ea, Pedoțir povestește peste tot că tatăl nevesti-si a fost un milionar.

– Cine, zic, a fost milionar ? Eu ? Dacă, zic, mi-a fost scris vreodată să am milioane, să-mi ajute Dumnezeu s-o fi ispășit cu asta !

– Ce știi tu, tată, zice fii-mea, cum îmi ard obrajii cînd imi face cunoștință, zice ea, cu oamenii lui și începe să le povestească despre tatăl meu, și despre unchii mei, și despre toate neamurile mele... niște povești, că te miri de unde le scoate... și pe toate, zice ea, trebuie să le asculți, și la toate să taci, fiindcă la de-alde astea, zice ea, e foarte supărăcios.

– La tine, zic, asta se cheamă supărăcios, dar la mine se cheamă că e un ticălos și un nerușinat !

– Nu, tată, zice ea, nu-l cunoşti ! Pedoţir nu-i de loc aşa de rău cum îl crezi. Are numai un singur cusur : un minut e aşa, şi un minut e altminteri. Dar e bun la inimă şi săritor. Lui dacă i te plîngi, zice ea, şi dacă-l nimereşti în toane bune, ţi-ar da şi sufletul... ca să nu mai vorbesc de mine... eu sînt pentru el ochii din cap. Tu crezi, zice ea, că eu nu am la el nici un cuvînt ? Uite, nu demult l-am înduplecat să scape pe Hudel şi pe bărbatu-său din gubernia aia îndepărtată. Mi-a jurat, zice ea, că o să facă pentru ei tot ce poate, chiar dacă l-ar costa mii şi mii, dar un singur lucru le cere : ca de acolo să fugă de-a dreptul în Japonia.

– De ce în Japonia ? zic. De ce nu în Indii, sau, de pildă, în Abisinia, la regina Saba ?

– Fiindcă în Japonia are afaceri ! zice ea. În lumea întreagă, zice ea, are afaceri. Cît îl costă pe el, zice ea, să bată depeşe numai o singură zi, ne-ar ajunge nouă tuturor, zice ea, să avem cu ce trăi o jumătate de an. Dar la ce folos, zice ea, dacă eu nu sînt eu !

– Asta vine cam aşa cum scrie la noi, în cărţile sfinte : „Dacă n-o să am eu singur grijă de mine, cine o să aibă grijă de mine ?“, cum s-ar zice, eu nu sînt eu, tu nu eşti tu.

În felul ăsta-i vorbesc : cu cîte o vorbă din cărţile sfinte, dar inima mi se sfîşie în bucăţi-bucăţele cînd văd

ce viață amară duce copilul meu, săracu, vorba aia : în cinste și bogăție.

– Soră-ta Hudel, zic, n-ar răbda asta !

Bielka nici nu-mi dă voie să isprăvesc.

– Tată, zice ea, doar ți-am mai spus-o o dată că pe mine să nu mă asemui cu Hudel. Hudel a trăit, zice ea, pe vremea Hudelei, zice ea, și Bielka trăiește pe vremea Bielkăi. De la vremea Hudelei, zice ea, pînă la vremea Bielkăi, e tot așa de departe, zice ea, ca de aici pînă în Japonia.

Dumneata pricepi ceva din vorbele astea încurcate și întortocheate ?

Pe scurt, că văd că te grăbești, pani ! Numai două minute, și am isprăvit cu toate poveștile. După ce m-am îndopat bine cu griji și necazuri la fericita asta de mezină a mea, Bielka, am ieșit de acolo, cum scrie la noi : „Trist ești și cu capul în piept, de rușine"... frînt, fărîmițat și am izbit de pămînt, cu necaz, trabucul din mînă.

– Lua-te-ar dracu să te ia ! zic.

– Pe cine, reb Tevi ? aud pe cineva în spatele meu.

Întorc capul, mă uit... el e ! Froim peițitorul, arză-l-ar focu !

– Bună ziua ! zic. Ce cauți aici ?

– Ce cauți, zice el, dumneata ?

– Am fost, zic, să-mi văd copiii !

– Ce fac ? zice el.

– Ce să facă ? zic. Măcar de ne-ar merge nouă așa !

– După cîte văd, zice el, ești foarte mulțumit de marfa mea.

– Și încă ce mulțumit ! zic. Dumnezeu să ți-o răsplătească însutit și înmiit.

– Îți mulțumesc de urare, zice el, dar ce ar fi dacă la binecuvîntarea asta mi-ai da și cîțiva gologani ?

– N-ai luat destul, zic, pentru pețitorie ?

– Atîta să mai aibă Pedoțir al dumitale, zice el, cîte parale mi-a dat !

– Cum ? zic. Ți-a dat așa de puțin ?

– Nu atît că-i puțin, zice el, dar cu ce inimă mi-a dat !

– Adică ?

– Adică, zice el, nu mi-a mai rămas nici o para.

– Unde, zic, ți s-au dus banii ?

– Mi-am măritat, zice el, o fată.

– Într-un ceas bun ! zic. Să-ți dea Dumnezeu să fie cu noroc și numai de bucurii, zic, să ai parte de la copii !

– Ce să-ți spun... Bucurie ! zice el. Am nimerit peste un ginere... un șarlatan, care o bătea pe fii-mea de o smintea, și după ce i-a luat ăi cîțiva gologani, zice el, a fugit în America.

– De ce, zic, l-ai lăsat să plece atît de departe ?

– Ce ai fi vrut, zice el, să-i fac ?

– Ar fi trebuit, zic, să-i pui sare pe coadă !

– Eşti, zice el, vesel, pesemne, reb Tevi !

– Măcar, zic, de ai fi dumneata pe jumătate, să-ţi dea Dumnezeu !

– Ce vorbeşti ? zice el. Şi eu care te socoteam bogătaş ! Dacă-i aşa, zice el, poftim, ia puţin tabac de la mine !

După ce am tras puţin tabac pe nas şi am scăpat de peţitor, m-am întors acasă în sat şi am început să-mi vînd gospodăria, veche de atîţia şi atîţia ani. Îţi închipui că nu atît de repede se face, pe cît se vorbeşte. Fiecare ulcică şi fiecare fleacuşteţ mă usturа. Asta îmi amintea de răposata nevastă-mea, Dumnezeu s-o ierte, ailaltă îmi amintea de copii. Dar nimic nu m-a durut mai mult decît calul. Faţă de căluţul meu mă simţeam dator oarecum. Ba bine că nu ! Stai şi munceşti de atîta vreme împreună cu el, rabzi de foame împreună cu el, îţi rupi spinarea împreună cu el... şi deodată să te scuturi de el.

Mi l-a luat un apar, pentru că e greu să ai de-a face cu cotiugarii. Cotiugarii ştiu numai să te ia peste picior. Cînd vin la ei să le vînd calul, îmi zic :

– Pentru numele lui Dumnezeu, reb Tevi, ăsta-i cal la dumneata ?

– Dar ce e ? zic. Sfeşnic ?

– Nu-i sfeşnic ! zic ei. E o mîrţoagă.

– Cum mîrțoagă ?

– Uite-așa ! O gloabă de peste treizeci de ani, fără urmă de dinți, cu o buză vinătă și-i tremură pielea pe coaste ca unei babe în toiul gerului.

Îți place vorbă de cotiugari ? Aș putea să jur că bietul căluț a înțeles fiecare cuvînt, cum scrie la noi : „Boul își cunoaște cumpărătorul", adică un dobitoc simte că ești pe cale să-l vinzi. Dovadă am că atunci cînd am bătut palma cu aparul și i-am spus : „Noroc și sănătate !" – calul și-a întors deodată botișorul lui scump spre mine și m-a privit așa, parcă ar fi vrut să-mi spună, cum scrie la noi : „Asta-i răsplata pentru toată truda mea ?", adică așa-mi mulțumești pentru anii în care te-am slujit ? Mă uit pentru cea din urmă oară la căluțul meu, pe care aparul îl ia în primire să-l mustruluiască, și eu rămîn după aceea singur-singurel, în picioare, și-mi zic : Dumnezeule ! Cît de înțelept știi să cîrmuiești lumea ! Uite ! Ai făcut un Tevi și ai făcut și un cal, și amîndoi au pe lumea asta aceeași soartă... Numai că unul are norocul să poată sta de vorbă cu tine și să-ți spună tot ce are pe suflet, pe cînd calul ce e ? Un mut, Dumnezeu să mă ierte !

. . . . . .

Te uiți la mine, pani Șalom Alchem, cum mi s-au umplut ochii de lacrimi și sînt sigur că-ți zici : „Lui

Tevi ăsta pesemne că i s-a făcut dor de cal !“ De ce, omule, numai de cal ? De toate îmi pare rău și de toate o să-mi fie dor. O să-mi fie dor de cal, o să-mi fie dor de sat, o să-mi fie dor de primar, și de polițai, și de vilele din Boiberic, și de bogătașii din Iehupeț – dar-ar boala în ei ! și pînă și de Froim pețitorul, fiindcă, la urma urmei, dacă stai să te gîndești, nu-i decît un biet nevoiaș, care umblă, săracu de el, după o bucățică de pîine. Cu ajutorul lui Dumnezeu, dacă o să ajung cu bine în Palestina, nici eu singur nu știu ce o să fac acolo, dar asta e limpede ca ziua : că mai întîi și întîi o să mă duc la mormîntul mamei Rahela, și la mormîntul mamei Rahela o să mă rog pentru copiii mei, pe care n-o să-i mai văd niciodată, și o să-l am în grijă și pe Froim pețitorul, și pe el, și pe dumneata, și pe toți. Uite, îți dau mîna ! Cuvîntul e cuvînt ! Și fii sănătos, și pleacă sănătos, și noroc să-ți dea Dumnezeu !

ȘTERGE-O DE-AICI!

Scrisă în 1914

Să-mi trăiești și să-mi fii sănătos, pani Șalom Alehem ! De o bună bucată de vreme umblu să te întîlnesc, că mi s-a adunat olecuță de marfă tocmai bună pentru dumneata. Tot întreb, cum scrie la noi : „Unde ești ?“, de ce nu te mai arăți pe aici ? Și mi se spune că umbli prin lume, undeva departe, peste țări și mări, cum scrie în cărțile sfinte : „O sută douăzeci și șapte de țări“.

Dar mi se pare că te uiți la mine cu niște ochi nu știu cum. Nu-ți vine să crezi și te întrebi : O fi el, n-o fi el ?

El e, pani Șalom Alehem ! El ! Vechiul dumitale prieten, Tevi. Chiar el, Tevi lăptarul, același Tevi de altădată, doar că nu mai e lăptar, ci un om oarecare,

un om ca atîția oameni ca el, un bătrîn, precum vezi, măcar că după vîrstă nu sînt așa de bătrîn, cum scrie la noi : „Arăt ca de șaptezeci de ani", dar mai am mult pînă la șaptezeci de ani. Că mi-e părul așa de albit ? Crede-mă că nu de prea mari bucurii, prietene dragă. Ba niște necazuri de-ale mele, ba niște necazuri de-ale noastre, ale tuturor... de ! vremuri grele ! Vremuri aprige pentru ai noștri !... Dar știu că altceva te miră pe dumneata : ți-ai adus, pesemne, aminte că mi-am luat rămas bun de la dumneata, mai demult, cînd eram gata să plec în Palestina. De asta-ți închipui, desigur, că am și venit înapoi de acolo și arzi de nerăbdare să afli vești noi de la străbunica noastră Rahela, și de la Zidul Plîngerii, și de la încă altele la fel. Trebuie să te liniștesc, dacă ai timp să asculți minunății, dar să fii numai urechi, cum scrie la noi : „Ascultați ce vă spun !", și după aia o să spui și dumneata că omul e o vită și că avem un Dumnezeu mare și că el cîrmuiește lumea.

Pe scurt, mi s-a spus : „Șterge-o !" Așa mi s-a spus, cum scrie la noi : „Pleacă din țara ta, din locul în care te-ai născut"... adică șterge-o din satul în care te-ai născut și în care ai trăit și ți-ai trăit toți anii și du-te, cum scrie la noi : „În țara pe care ți-o voi arăta", adică într-acolo unde o să te ducă ochii... Și cînd își găsesc ei să i-o spună asta lui Tevi ? Tocmai atunci cînd e

bătrîn, și slab, și singur, cum scrie la noi : „Să nu ne părăsești la bătrînețe !"

Dar cu cam ți le încurc, și era cît pe ce să uit că ținem abia la începutul începutului și că încă nu ți-am povestit ce se mai aude în Palestina. Ce ai vrea să se audă, prietene dragă ? O țară, noi să fim sănătoși ! „Țara în care curge lapte și miere", cum scrie în cărțile noastre. Păcat numai că Palestina e-n Palestina, și că eu, deocamdată, sînt încă aici. Auzi ! Se vede că la mine s-au gîndit înțelepții noștri cînd au scris în cărțile sfinte : „Oricum, sînt un om pierdut !", un nenorocit am fost totdeauna și nenorocit am să mor. Puteai să crezi că, iaca-iaca, sînt cu un picior de partea cealaltă, în țara „sfîntă" adică. Trebuia numai să iau un bilet, să mă urc în vapor, și, haida, pornește-o !

Așa s-ar fi întîmplat dacă n-ar fi un dumnezeu pe lume, care ce crezi că-mi face ? Stai să asculți o poveste ! Ginerele meu mai mare, Motel Camzel, croitorul de la Anatevka, mi se bagă în pat teafăr, sănătos, și-mi moare. Acuma, la dreptul vorbind, Motel n-a fost niciodată ceea ce se cheamă voinic. Ce poate fi, Dumnezeu să mă ierte, un biet meseriaș, care, cum scrie la noi : „Zi și noapte stătea aplecat peste carte", adică zi și noapte stătea aplecat peste ață și ac și cîrpea pantaloni, să mă ierți. Așa a mers treaba pînă a căpătat oftică și a început să tușească și să scuipe atita că

și-a scuipat tot ce i-a mai rămas din plămîni și nu i-au mai putut ajuta la nimic nici doctor, nici babe, nici lapte de capră, nici ciucalată cu miere. A fost un băiat bun, deși fără carte, dar cinstit, și o iubea pe fii-mea, viața și-ar fi dat pentru ea ! Și a muncit din răsputeri pentru copii ! Cît despre mine, dracu îl lua după mine !

Scurt, după ce a făcut cum scrie la noi : „Moise a murit !", adică după ce a murit, mi-a lăsat moștenire taman ce-mi lipsea. Cum să mă mai pot gîndi la plecare în Palestina ? Am avut o Palestină destul de bună și așa, la mine acasă. Zi-mi și dumneata : cum să lași aici o fiică văduvă, cu o grămadă de copilași orfani, fără o bucățică de piine ? Cu toate că, dacă te gîndești bine, cu ce aș fi putut s-o ajut eu, care nu mai eram decît un sac găurit ? Pe bărbatu-său doar n-o să i-l mai pot invia și nici copiilor n-o să li-l mai pot aduce pe tăticul lor înapoi de pe lumea ailaltă ! Și-apoi nu ești nici tu altceva decît un biet păcătos, care vrea ca la bătrînețe să-și mai odihnească ciolanele și să simtă că-i om, nu o vită ! Destul te-ai tăvălit ! Destul ți-ai risipit viața în mărunțișuri ! A venit vremea să te mai gîndești nițel și la lumea ailaltă. Mai ales după ce am făcut praf din sărăcia aia de gospodărie : calului, cum știi, i-am dat drumul de mult, vacile mi le-am vîndut pe toate, pînă la una, așa că a mai rămas numai o pereche de juncani, din care ar putea ieși ceva ca lumea dacă

ar fi bine hrăniți. Și, deodată, apucă-te, la bătrînețe, să crești orfani, să ajungi tată de copii mici!

Și cu asta crezi că sînt gata? Stai! Nu te grăbi! Abia acuma începe adevărata poveste, fiindcă asta o știi mai demult: dacă dă peste Tevi o belea, de coada ei se ține încă o belea. De pildă, cînd mi se întîmpla să piară o vită, numaidecît după ea mi se prăpădea încă o vită. Așa a făcut Dumnezeu lumea, și așa o să rămînă în veci! S-a isprăvit!

Scurt! De fii-mea, Bielka, cred că-ți amintești, că a cîștigat lozul cel mare: a pus mîna pe ceva gras, pe un Pedoțir, o grozăvie, un „antrepenor" de pe vremea războiului cu japonezii, care a venit la Iehupeț cu saci plini de bani și s-a îndrăgostit de fii-mea... voia o fată frumoasă și l-a trimis la mine pe Froim pețitorul, arză-l-ar focul să-l arză, a căzut în genunchi, s-a dat peste cap, cît pe ce să-l lovească damblaua, și a luat-o de nevastă, fără zestre, fără nimic, și a răsturnat peste ea un munte de daruri, de briliante și diamante... noroc ca ăsta mai rar, nu-i așa?

Ei, uite că din toată afacerea asta praful s-a ales, și ce praf! De să ți se facă părul măciucă! Fiindcă dacă Dumnezeu poruncește ca roata să se întoarcă, toate ți se întorc deodată pe dos: uite, mai adineauri ai fost sus de tot, și pînă să-ți dai seama pe ce lume te afli, trosc! iar te trezești cu nasu-n noroi, cum scrie în căr-

ţile noastre: „Cel care coboară să vadă ce-i în cer şi ce-i pe pămînt". Lui Dumnezeu îi place să se joace cu oamenii, of, că tare-i mai place lui Dumnezeu să se joace. Aşa s-a jucat de nu ştiu cîte ori şi cu Tevi, cum scrie la noi: „Cînd se înalţă, cînd coboară", adică l-a zvîrlit ba în pod, ba în beci. La fel s-a întîmplat şi cu Pedoţir al meu.

Mai ţii minte, desigur, cît de grozav era cu căscioara aia a lui, cu cele treisprezece slujnice ale lui, cu oglinzile, şi cu ceasornicele, şi cu zorzoanele lui din Ielupeţ, ceva de speriat! Şi-ţi aminteşti că ţi-am povestit, mi se pare, cum am rugat-o pe Bielka să aibă grijă ca el să-i cumpere casa neapărat! Da, şi? Firește că nici n-au vrut să m-asculte, fiindcă ce pricepe un tată? Un tată nu pricepe nimic. Şi care crezi că a fost sfîrşitul? Sfîrşitul a fost... numai duşmanilor mei să le dea Dumnezeu un asemenea sfîrşit! După ce că din toată măreţia lui a ieşit cu un faliment şi şi-a vîndut toate oglinzile şi toate ceasornicele, împreună cu diamantele şi briliantele neveste-si, Pedoţirul meu a mai fost şi în primejdie să fie închis, aşa că s-a văzut nevoit s-o şteargă unde a dus mutu iapa, tocmai în America. Acolo pleacă toate inimile zdrobite, de ce să nu fi plecat şi ei? La început le-a mers ca vai de lume. Ai cîţiva gologani cu care au venit n-au ţinut mult, şi cînd n-au mai avut ce mînca, au trebuit, săracii, să

muncească din greu, ca ai noştri în Egipt, şi ei, şi ea. Acu, ea-mi scrie că a început, cu ajutorul lui Dumnezeu, să se mai descurce nițel : fac ciorapi la o maşină şi, de bine, de rău, îşi scot bucăţica de pîine. Noroc că sînt numai ei doi, scrie Bielka, şi că n-au, slavă domnului, copii ! Ei, te întreb ? Să nu-l ia toţi dracii să-l ia ?... pe Froim peţitorul, pentru partida lui cu Pedoţir şi pentru noroiul în care m-am băgat ? Adică ce ? I-ar fi stricat Bielkăi să se fi măritat, de pildă, ca Zeitel, cu un mescriaş, ori ca Hudel, cu un dascăl ? Că nici ele n-au dat peste cine ştie ce noroace şi că una-i văduvă, şi că cealaltă e hăt-departe, undeva, în deportare ? Dar asta-i voinţa lui Dumnezeu ! Cum i-ar putea sta un om împotrivă ?

Auzi ! Deşteaptă femeie a mai fost nevastă-mea Golda, Dumnezeu s-o ierte, că s-a uitat la vreme împrejur, şi-a luat rămas bun de la lumea asta neroadă şi a şters putina pe lumea ailaltă. Fiindcă, zi-mi şi dumneata : decît să ai cu copiii atîtea necazuri cîte are un Tevi, nu-i de o mie de ori mai bine să mori ? Numai că ce scrie la noi ? „Nu din voia lui trăieşte omul", adică nu se cade să faci ce vrei cu viaţa, şi dacă o faci, ţi se dă peste mînă.

Dar văd că am luat-o alături de şleah, aşa că hai să ne întoarcem la cele ce-ţi povesteam, adică să lăsăm,

cum spui în cărțile dumitale, pe prinț și să ne apucăm de prințesă.

Vra să zică, unde țineam? A! Că mi s-a spus: „Șterge-o de-aici!" Dar înainte de a merge mai departe, te rog să mă lași să-ți povestesc altceva. S-ar putea să-ți folosească o dată.

Scurt, asta s-a întîmplat mai demult, îndată după războiul cu Japonia, în toiul căldurilor cu „cosnițița", cînd au început vremurile grele pentru ai noștri, mai întîi în orașele mari, apoi prin tîrgușoare, dar pînă la mine n-au ajuns și n-au putut cu nici un chip să ajungă. De ce?

Uite-așa! Cînd trăiești de atîta vreme printre țărani, numai printre țărani, ești legat de toți gospodarii din sat. Prieteni, cum scrie la carte. „Tătucu Tevel" e la ei în mare cinste. De ce? Dacă-i vorba de un sfat, hai să vedem ce spune Tevel! Un leac pentru friguri? Tot la Tevel! Cîțiva gologani împrumut pentru o zi, două? Iar la Tevel! Ei? Mai trebuia să-mi pese de pogromuri, de fleacuri, cînd chiar țăranii mi-au spus-o de atîtea ori să nu mă tem de nimic, că ei n-or să dea voie să mi se întîmple ceva rău de la nimeni? Și așa a și fost! Stai să auzi!

Scurt, vin odată de la Boiberic acasă – pe atunci stăteam încă bine, mai făceam negoț de brînză, și unt, și smîntînă – îmi desham calul, îi dau porția lui de fîn și

de orz, dar nici n-apuc să mă spăl pe mîini pentru masă, ce să vezi ? Curtea plină de oameni, obștea întreagă, de la gospodarii cei mai de vază, în cap cu primarul Ivan Poperile, pînă la țăranul cel mai sărac, ciobanul Trohim, și toți îmi par cam nu știu cum, cu ceva de sărbătoare în ei ! La început am simțit o izbitură în inimă : de unde sărbătoare, hodoronc-tronc ? Sau nu cumva au venit să mă învețe „cosnitiția" și pe mine ?

Dar îndată mi-am zis : Tevi ! Mai dă-o încolo de treabă ! Ar trebui să-ți fie rușine ! Toată viața ai trăit, tu, un singur evreu, unul, în pace și prietenie printre atîția țărani și nu s-a atins nimeni de tine nici cu un fir de pai !

Și ies din casă să-i primesc cu un bună ziua cît se poate de prietenos :

– Hai noroc, oameni buni ! Ce vînt vă aduce pe la mine ? Ce mai nou pe la voi ?

Iese din grămadă Ivan Poperile, primarul, și-mi spune de-a dreptul, fără nici un ocol :

– Am venit, zice el, Tevel, la tine pentru că vrem să te batem !

Frumoase cuvinte, ce spui ? Asta se cheamă la noi „limbă ascunsă", adică limbă tăinuită, să n-o poată pricepe oricine. Că mi s-a întunecat văzul, poți să ți-o închipui și singur. Dar să le-o arăt că mă sperii, asta nu !

Dimpotrivă ! Tevi nu-i un copil ! Și le zic, vesel nevoie mare :

– Să vă fie într-un ceas bun, zic, dar de ce v-ați adus aminte așa de tîrziu ? Prin alte părți, zic, aproape că s-a și uitat de asta !

Îmi răspunde Ivan Poperile, primarul, fără măcar să clipească din ochi :

– Uite ce e, Tevel ! zice el. Ne-am sfătuit, zice el, cu toții, între noi, dacă să te batem ori nu. Peste tot, zice el, lumea vă bate, zice el, așa că de ce să nu fii bătut și tu ?... Și obștea a hotărît, zice el, să te batem. Numai că nu știm nici noi singuri ce să facem cu tine, Tevel : să-ți spargem doar geamurile, zice el, și să-ți spintecăm plăpumile, și pernele, și să le golim de fulgi, zice el, ori să-ți dăm foc, zice el, la casă, la grajd și la toată gospodăria ?

Aici mi s-a făcut rău de-a binelea și mă uit lung la oamenii ăștia cum stau sprijiniți în ciomege și-și șușotesc ceva între ei. Pesemne, îmi zic, că nu-i loc de glumă ! Dacă-i așa, îmi zic, e cum scrie la noi : „Apa a ajuns pînă la gît", adică ești în mare primejdie, Tevi ! Fiindcă, îmi zic, puține se pot întîmpla ? Hehei, Tevi, îmi zic, cu moartea nu te juca ! Trebuie să le spui ceva, neapărat ! Și ce s-o mai lungesc, prietene dragă ! Pesemne că s-a întîmplat cu mine o minune, că m-a ajutat

ăl-de-sus să nu mă pierd cu firea și să le vorbesc țăranilor așa :

– Ascultați, oameni buni ! zic. De vreme ce obștea a hotărît așa, s-a isprăvit ! zic. O fi știind obștea mai bine că asta și-a cîștigat Tevi la voi : să faceți praf din toată gospodăria și din tot avutul lui. Dar știți, zic, că mai este ceva mult mai sus decît obștea ? Știți, zic, că este un Dumnezeu pe lume ? Nu-l cred, zic, pe Dumnezeul meu, sau pe Dumnezeul vostru. Vorbesc de Dumnezeul acela, zic, de Dumnezeul nostru al tuturor, care stă, zic, acolo sus și vede toate ticăloșiile, zic, care se petrec aici, jos. S-ar putea, zic, ca chiar el să fi hotărît să fiu pedepsit de pomană, prin voi, prin cei mai buni prieteni ai mei, dar s-ar putea, zic, la fel de bine să fie tocmai pe dos, și ca el, dimpotrivă, să nu vrea, zic, sub nici un cuvint, ca lui Tevi să i se facă vreun rău... Dar cine, zic, poate ști ce vrea Dumnezeu ? Hai să vedem, zic, dacă se găsește cineva printre voi, zic, să ia asupra lui, zic, să ne spună care-i adevărul.

Scurt, se vede că și-au dat seama că așa de ușor n-au s-o scoată la capăt cu Tevi, și-mi zice Ivan Poperile, primarul :

– Lucrurile, zice el, stau așa : noi, cu tine, Tevel, n-avem nimic. Măcar că ești jidan, zice el, nu ești om rău. Dar, zice el, una cu alta n-are a face. De bătut trebuie să te batem. Așa cum a hotărît obștea, așa tre-

buie să rămînă. Măcar geamurile să ți le spargem. Asta, zice el, *trebuie* s-o facem, zice el, fiindcă dacă se întîmplă să treacă cineva pe aici, las' să vadă, zice el, că te-am bătut, altminteri, zice el, ne pune amendă...

Uite, cu vorbele astea cu care-ți povestesc mi-a răspuns primarul, așa să-mi ajute Dumnezeu ! Ei, acu te întreb, pani Șalom Alehem, că dumneata ești doar un om care cutreieră lumea, are Tevi dreptate cînd zice că avem un Dumnezeu mare și bun ?

Vra să zică, ți-am povestit ce mi s-a întîmplat după război. Acu să ne întoarcem la istoria aia, cînd am fost poftit s-o șterg : „Șterge-o !"... Asta mi s-a spus nu demult și cu tot dinadinsul. Aici, mă-nțelegi, nu mi-au mai putut fi de folos nici un fel de cuvîntare și nici un fel de mustrări. Trebuie să ți-o povestesc pînă în cele mai mici amănunte, așa cum știu că-ți place.

Lucrurile s-au petrecut tocmai în zilele cînd Mendel Beilis, țapul nostru ispășitor, a avut de suferit pentru păcatele altora și cînd toată lumea fierbea. O dată, stau așa, la mine pe prispă, adîncit în gînduri. Era vară. Soarele ardea și capu-mi lucra : Auzi, auzi ! Unde s-a mai pomenit așa ceva ? În vremurile de azi ! O lume așa de înțeleaptă ! Oameni așa de mari ! Dar Dumnezeu unde-i ? Bătrînul nostru Dumnezeu de ce tace ? Cum de îngăduie asemenea lucruri ? Cum așa, și cum aia, și iar cum, și cum !

Şi tot cu mintea la Dumnezeu, te pierzi în gînduri înalte : Ce este lumea asta de aici ? Şi ce este lumea ailaltă ? Şi de ce să nu vină Mesia ? Of, îmi zic, ce deştept ar fi Mesia ăsta dacă s-ar repezi acuma pînă la noi, călare pe calul lui alb ! Ar fi tare frumos ! Niciodată n-a avut sărăcimea noastră atita nevoie de el ca acuma. Nu ştiu cît de mult îi duc dorul bogătaşii noştri de-alde Brodski din Iehupeţ, sau un Rotschild din Paris. S-ar putea ca ei să se sinchisească de el ca de zăpadă de anţărţ. Dar noi, ăştialalţii, calicii din Kasrilifka, şi din Mazepovka, şi din Zlodeevka, sau chiar din Iehupeţ, şi pînă şi cei din Odesa, îl aşteptăm, vai, ce-l mai aşteptăm ! Mai-mai să ne iasă ochii din cap de atita aşteptare ! Asta ni-e toată nădejdea acum : poate s-o îndura Cel-de-sus să facă minunea să vină Mesia...

Pînă una-alta, aşa cum stau dus pe gînduri, mă uit – un cal alb şi cineva stă călare pe el, chiar la poarta casei mele. Ptriuuu ! S-a oprit, a descălecat, a legat calul de gard şi vine drept spre mine.

– Bună ziua, Tevel !

– Bună ziua, bună ziua, înălţimea-ta ! îi răspund cu voie bună, dar în sinea mea îmi zic, cum scrie la noi : „Haman a sosit !", dacă stai şi-l aştepţi pe Mesia, îţi vine poliţaiul. Şi mă ridic în faţa lui :

– Bine-ai venit ! zic. Ce mai nou, înălţimea-ta, şi ce veşti bune îmi aduci ?

Şi inima, să-mi sară din loc, că aş vrea să ştiu odată ce şi cum ! Dar poliţaiul, poliţaiul nu se grăbeşte de loc. Mai intîi îşi aprinde ţigara, scoate încetişor fumul pe nări, scuipă şi-mi zice :

– Cam cît timp ţi-ar trebui, Tevel, să-ţi poţi vinde, zice el, casa şi toate boarfele tale ?

Mă uit la el.

– De ce, zic, să-mi vînd casa ? zic. De pildă, cui strică dacă stau aici ? zic.

– De stricat, zice el, nu strici nimănui. Dar, zice el, am venit la tine să te alung din sat.

– Numai atît ? zic. Altceva nimic ? Pentru care fapte bune mi se cuvine ? De ce-mi faci o asemenea cinste ?

– Nu eu te alung ! zice el. Gubernia te alungă !

– Gubernia ? zic. Dar ce are gubernia cu mine, să mă alunge ?

– Nu numai pe tine te alungă, zice el, şi nu numai de aici, ci din toate satele de jur împrejur : şi din Zlodeevka, zice el, şi din Gabrilevka, şi din Kostolomovka, zice el, şi chiar din Anatevka, zice el, care pînă acu a fost tîrguşor, dar care de azi înainte e socotit sat, numai ca să poată fi goniţi de acolo, zice el, toţi ai voştri !

– Pînă şi Leizer Wolf, casapul, o să fie gonit ? Şi Naftule Gherş, ologul ? Şi hahamul de acolo ? Şi rabinul ?

– Toți, toți ! zice el și face cu mîna parcă ar tăia ceva cu cuțitul.

Aici m-am simțit ceva mai bine, fiindcă vorba aia : dacă nu ești singur... Dar necaz tot îmi e, și în piept mă frige ca un jăratic, așa că m-apuc să-i spun polițaiului :

– Zi-mi, te rog, zic, cel puțin știe înălțimea-ta că eu trăiesc în satul ăsta cu mult înaintea ta ? Știi, zic, că uite aici, în colțișorul ăsta, a trăit și tatăl meu, Dumnezeu să-l ierte, zic, și bunicu-meu, Dumnezeu să-l ierte, și bunică-mea, Dumnezeu s-o ierte ?

Și-i înșir toate neamurile mele pe nume, cine și unde a trăit și cine și unde a murit.

Polițaiul, e drept, mă ascultă, și după ce am isprăvit, îmi zice :

– Al dracului ovrei mai ești, Tevi ! zice el. Numai că ai de vorbit, și vorbit... La ce-mi trebuie, zice el, toate poveștile astea despre bunicile tale și despre bunicii tăi ? Lasă-i pe ei, zice el, să fie sănătoși acolo în rai, și tu, zice el, adună-ți catrafusele și șterge-o la Berdicef !

Acu, mi-e și mai mare necaz : nu-ți ajunge, cîine ce ești, că-mi vii cu o asemenea veste, mă mai iei și peste picior : „Șterge-o la Berdicef" ? Măcar să-l scutur puțin. Și-i zic :

– Înălțimea-ta ! zic. De cîtă vreme ești tu mai mare aici ai auzit tu de multe ori, zic, pe careva dintre ve-

cini, zic, să ți se plîngă că Tevi l-ar fi furat, ori ucis, ori înșelat, ori să-i fi luat, doar așa, cel mai mic lucru ? Hai, întreabă-i pe săteni, zic, dacă nu s-au înțeles cu mine mult mai bine decît cu oricare altul ! Spune și tu, înălțimea-ta, zic, dacă n-am fost nu știu de cîte ori chiar la tine, zic, să te rog să fii mai blînd cu țăranii !

Pesemne că asta nu-i mai face nici o plăcere, fiindcă se ridică de pe scaun, își strivește țigara între degete și o zvîrle cît colo, apoi îmi zice :

– Eu, zice el, n-am timp să pălăvrăgesc de pomană cu tine. Mi-a venit, zice el, o hîrtie, și încolo nu mă mai privește nimic. Hai, vino-ncoa, zice el, de-mi iscălește hîrtia. Ți se dau trei zile răgaz, zice el, să-ți vinzi tot ce ai și să te pregătești de plecare.

Cînd am văzut cît de prost stau, îi zic :

– Îmi dai trei zile ! zic. Trei ani să trăiești pentru asta, în belșug și bucurie ! Dumnezeu, zic, să-ți răsplătească însutit și înmiit, zic, pentru bucuria pe care mi-o faci cu vestea asta bună a ta !

Mă rog, l-am săpunit zdravăn, cum știe Tevi. Fiindcă, ce mi-am zis ? Și așa și așa, tot e vai și amar de capul meu. Ce am de pierdut ? Dacă aș fi mai tînăr măcar cu vreo douăzeci de ani, și dacă mi-ar mai fi trăit nevastă-mea Golda, Dumnezeu s-o ierte, și dacă aș fi fost același Tevi lăptarul ca pe vremea cînd îi mergeau treburile bine, ehehei ! Nu m-aș fi lăsat

așa, cu una, cu două ! M-aș fi împotrivit, m-aș fi bătut pînă la sînge. Pe cînd așa, ce ? Cum scrie în cărțile sfinte : „Cine sîntem și ce este viața noastră ?“ Ce sînt azi și cine sînt ? Un om bolnav, un om frînt, un ciob ! Ah, tu, Dumnezeule mare ! îmi zic. Ce te ții ca scaiul numai de Tevi ? De ce nu te-ai juca măcar o dată, în glumă, de pildă, cu un Brodski, sau cu un Rotschild ? De ce nu li se spune și lor : „Șterge-o !“ ? Lor cred că le-ar sta mult mai bine. Mai întîi ar gusta cu adevărat ce se cheamă a fi evreu. Și apoi să vadă și ei că avem un Dumnezeu mare pe lume.

Pe scurt, toate astea nu sînt decît vorbărie goală. Lui Dumnezeu nu-i poți cere socoteală și nici nu poți să-i dai sfaturi cum să cîrmuiască el lumea. El dacă zice : „Al meu este cerul, al meu e pămîntul“, înseamnă că el e stăpînul și că de el trebuie să asculți. Ce a zis el, e zis !

Intru, prin urmare, în casă și-i zic lu fii-mea, văduva :

– Zeitel, zic, ne cărăbănim de aici, zic, undeva, la oraș. Destul am trăit, zic, în sat. Schimbi locul, schimbi norocul. Tu apucă-te îndată, zic, și vezi de pregătește din vreme așternutul, și samovarul, și toate bulendrele alea, și eu, zic, o să mă duc să-mi vînd casa. A venit, zic, o hîrtie s-o ștergem de-aici, zic, și pînă în trei zile, zic, nici urma să nu rămînă de noi !

Cum mă aude ce veste îi dau, izbucnește fii-mea, văduva, într-un hohot de plîns, și plozii se iau după ea, și încep să plîngă și ei, și se face în casă o larmă, ce să-ți mai spun? Eu, firește, mă supăr și-mi vărs necazul pe biata fii-mea:

– Ce-i asta pe voi? zic. Ce aveți cu mine? Ce v-ați apucat să bociți așa, din senin? Dar cine sînt eu? zic. Unul singur la părinți, să mă alint la Cel-de-sus? Puțini de-ai noștri, zic, sînt acuma goniți de la sate? Du-te numai de ascultă ce-mi povestește polițaiul. E vorba ca Anatevka ta, care pînă acum a fost tîrgușor, să ajungă și ea, zic, cu ajutorul lui Dumnezeu, de dragul evreilor, sat, ca să poată fi alungați cu toții de acolo. Și dacă-i așa, zic, cu ce sînt eu mai rău decît ceilalți evrei?

Dar cît încerc eu să-i vorbesc fii-mi, ea, tot femeie.

– Și încotro s-o apucăm? zice ea. Unde să ne ducem, zice ea, să căutăm în goană orașe?

– Proasto! zic. Cînd a venit Dumnezeu la străstră-străbunicul Avram și i-a zis, zic: „Pleacă din țara ta", adică șterge-o din țara ta, crezi că Avram, zic, l-a întrebat un singur cuvînt: încotro? Dacă Dumnezeu i-a zis: „În țara pe care am să ți-o arăt", asta înseamnă în toate cele patru vînturi. O să mergem, zic, încotro o să ne ducă ochii. Ce o să se întîmple cu toții, o să se întîmple și cu noi. Și adică de ce ești tu mai cu

moț decît soră-ta Bielka, milionăreasa? Dacă ei îi dă mîna să fie acuma cu bărbatu-său în America și să tragă mîța de coadă, poate să-ți dea mîna și ție. Să mulțumim lui Dumnezeu, zic, să avem măcar cu ce ne mișca. Ceva, zic, mai avem dinainte, ceva avem de la vitele pe care le-am vîndut și ceva o să mai luăm și pe casă. Din ceva cu ceva, tot ne alegem cu ceva, așa că, slavă domnului, avem. Și chiar dacă, doamne ferește, n-am avea nimic, zic, tot ne e cu mult mai bine decît lui Mendel Beilis.

Pe scurt, am înduplecat-o să nu se mai încăpățîneze atîta și am făcut-o să priceapă că dacă polițaiul vine să-ți aducă o hîrtie cum că trebuie să părăsești satul, nu poți să fii atît de porc să nu pleci. După aia, m-am repezit pînă în sat, de-a dreptul la Ivan Poperile, primarul. E un gospodar plin de parale și moare după casa mea. Vin la Ivan și, fără să-i suflu o vorbă despre povestea cu polițaiul, îi zic:

– Află, dragă Ivane, că părăsesc satul.

Zice el:

– Dar ce ți-a venit?

– Mă mut, zic, la oraș. Vreau să fiu, zic, printre evrei. Nu mai sînt tînăr, zic, și poate, fercească Dumnezeu, se întîmplă să mor...

Îmi zice Ivan:

– Și de ce să nu mori aici? Parcă cine te împiedică?

Îi foarte mulțumesc și-i zic:

– Aici mai bine mori tu, zic, fiindcă ție ți se cuvine rîndul întîi, și eu, zic, o să mă duc să mor printre ai mei... Cumpără-mi, dragă Ivane, casa și grădina. Altuia, zic, nu i-aș vinde-o. Dar ție ți-o vînd!

– Cît vrei, zice el, pe casă?

– Cît, zic, dai?

Și așa, el, mie: „Cît vrei?", eu, lui: „Cît dai?"... și ne-am pus pe tocmeală, și ne-am bătut palma într-una, și ne-am tocmit atita, și ne-am bătut palma atîta, mai dă tu, mai las eu, pînă a dat Dumnezeu și ne-am înțeles din preț și am și luat de la el pe loc o arvună, ca să nu se răzgîndească, doamne ferește. Uite așa am dat, pe jumătate mai mult de pomană, într-o singură zi, tot ce am avut și am alergat să tocmesc o căruță să-mi care la gară rămășița de sărăcie și... stai să auzi încă o poveste cum numai lui Tevi i se poate întîmpla. Dar te rog s-o asculți, că n-o să te mai țin mult. În două cuvinte am isprăvit!

Scurt, înainte de plecare, vin acasă, nu mai găsesc casă, ci o pustietate. Pereții goi, parcă ar plînge cu lacrimi. Pe jos, numai boccele, și boccele, și iarăși boccele. Pe vatră stă pisica, săraca, tristă ca o orfană, că m-a apucat la inimă și mi-au venit lacrimile în ochi.

Dacă nu mi-ar fi rușine de fii-mea, aș plînge în hohote, fiindcă, nu-i așa ? Tot casa mea părintească. Aici am crescut, aici am muncit din greu o viață de om... și deodată, pe nepusă masă, șterge-o de-aici ! Orice ai spune, îți vine să mori de necaz ! Dar Tevi nu-i o muiere, așa că mă țin cu dinții să nu mă ghicească ai mei cum mă simt și, chipurile vesel, zic fii-mi, văduva :

– Ia vino aici, zic, Zeitel ! Unde ești ?

Și-mi vine Zeitel din odaia de alături, cu ochii roșii și cu nasul umflat. Aha, îmi zic, fii-mea iar mi s-a pus pe bocete cît am lipsit. Ce-i și cu femeile astea ! Nici una, nici două, plîng. La ele lacrimile sînt ieftine.

– Proasto ! zic. Ce te-a apucat iar plînsul ? Zi și tu : nu ești o proastă ? Gîndește-te, zic, cum stai tu și cum stă Mendel Beilis.

Dar ea nici nu mă ascultă și-mi spune :

– Tată, zice ea, tu nici nu știi de ce plîng !

Zic :

– Ba știu foarte bine ! Cum să nu știu ? Plîngi, zic, pentru că-ți pare rău după casă. Aici te-ai născut și ai crescut, și acu ți-e necaz. Crede-mă, zic, că dacă n-aș fi Tevi, ci altul, zic, aș săruta și eu pereții ăștia goi, și polițele astea goale din bucătărie, și mi-aș lipi și cu obrazul de pămîntul ăsta. Îmi pare rău după fiecare fărîmiță de aici, ca și ție. Proasto ! Pînă și pisica, zic, de pe vatră, o vezi cît stă ea de tristă ! Măcar că-i o

biată făptură nevinovată, care nu poate vorbi, zic, ți-e milă de ea că rămîne fără stăpîn !

– Las' că ai de cine să-ți fie milă mai multă ! zice fii-mea Zeitel.

– De cine ?

– Uite de cine : noi plecăm, zice ea, și lăsăm aici un suflet de om, singur și părăsit.

Eu nu pricep ce vrea să-mi spună și o întreb :

– Ce tot îndrugi acolo ? Ce suflet de om ? Ce singur și părăsit ?

– Tată, zice ea, eu nu ți vorbesc aiurea. Îți vorbesc de Hava noastră !

Îți jur pe ce vrei că numai cît am auzit numele ăsta, parcă ar fi turnat cineva peste mine o găleată cu apă fiartă, ori că m-a izbit cu un par în cap. Și mă năpustesc asupra fii-mi și-o fac cu ou și cu oțet :

– Ce-mi vii așa, pe nevisate, cu Hava ? zic. Doar ți-am mai spus-o, zic, de atîtea ori, că niciodată să nu mi se mai pomenească de Hava !

Crezi, poate, că fii-mea se sperie ? De loc ! Fetele lui Tevi sînt de o dîrzenie !...

– Tată, zice ea, în loc să te superi așa, mai bine ți-ai aminti de cîte ori ne-ai spus-o chiar tu că omului trebuie să-i fie milă de om, cum îi e milă unui tată de copilul lui.

Auzi ce-mi spune? Eu, firește, mă supăr și mai rău și-i trag o săpuneală, așa cum i se cuvine.

– De milă, zic, îmi vorbești? Dar mila ei unde a fost, zic, cînd am stat sluj, ca un cîine, în fața popii, bătu-l-ar Dumnezeu să-l bată, și i-am sărutat picioarele, și ea poate că se ascundea în odaia de alături și poate că auzea fiecare cuvînt? Și unde a fost mila ei cînd mama, Dumnezeu s-o ierte, zăcea, zic, moartă aici pe pămînt? Unde a fost ea atunci? Și nopțile, zic, în care n-am dormit din pricina ei? Și durerea, zic, care m-a chinuit toată vremea și mă chinuiește și acum de cîte ori îmi aduc aminte ce ispravă ne-a făcut și de dragul cui ne-a dat cu piciorul... unde, zic, a fost mila ei de mine?

Și inima mi se strînge așa, că nu mai pot scoate un cuvînt.

Dar crezi că fata lui Tevi n-a găsit ce să-mi răspundă?

– Doar tu singur spui, zice ea, că dacă unui om îi pare rău pentru cele ce a făcut, pînă și Dumnezeu îl iartă.

– Îi pare rău? zic. Prea tîrziu! Crenguța, zic, o dată ce s-a rupt de copac, zic, trebuie să se usuce. Frunza care a căzut, zic, trebuie să putrezească, și acuma, gata, am isprăvit. Un cuvînt să nu mai aud despre asta!

Scurt, cînd a văzut că numai cu vorba nu poate s-o scoată la capăt cu mine – Tevi doar nu-i omul pe care l-ai putea face să-şi mute gîndurile vreodată – sare fii-mea la mine şi începe să-mi sărute mîinile.

– Tată, îmi zice ea, să n-am parte de fericire în viaţa mea, să mor, uite aici, pe loc, dacă n-o să te uiţi la ea, aşa cum ai făcut-o şi atunci, în pădure, cînd ea s-a rugat de tine s-o laşi să-ţi vorbească, şi tu ai întors căruţa şi ai fugit !

– Ce-i asta pe capul meu ? zic. Ce-i pacostea asta ? Ce te agăţi aşa de mine ? zic.

Dar ea mă ţine de amîndouă mîinile şi-mi vorbeşte mai departe :

– Să n-am parte de fericire, zice ea, să mor dacă n-o s-o ierţi, zice ea, fiindcă-i fiica ta, zice ea, ca şi mine !

– Ce te ţii de capul meu ? zic. Ea nu mai e fata mea ! Ea, zic, a murit de mult.

– Nu, n-a murit, zice ea, şi e din nou fiica ta ! zice ea. Cum a aflat că ne alungă de aici, şi-a zis că ne alungă pe toţi, adică şi pe ea, împreună cu noi. Acolo unde sîntem noi – mi-a spus Hava – este şi ea. Nenorocirea noastră e şi nenorocirea ei. Şi ca dovadă, zice ea, uite, tată, aici bocceluţa ei !

Toate astea mi le spune Zeitel într-un răsuflu, fără să-mi dea voie să-i spun un cuvînt, îmi arată o boc-

celuță roșie... și chiar în aceeași clipă văd că dă în lături ușa dinspre odaia cealaltă și strigă : „Hava !" așa cum mă vezi și te văd.

Ce să-ți mai spun, prietene dragă ? Întocmai așa cum scrii dumneata în cărțile dumitale : zdravănă, proaspătă, frumoasă, ca-ntotdeauna, fără să se fi schimbat cu nimic, doar puțin trasă la față și cu privirea puțin îngrijorată, dar cu capul drept și mîndru, Hava răsare în prag, rămîne o clipă pe loc, se uită la mine, eu mă uit la ea, întinde amîndouă brațele spre mine și numai o vorbă poate rosti, o singură vorbă :

– Ta-tă !

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Te rog să mă ierți, dar cînd îmi aduc aminte, îmi vin și acum lacrimile în ochi. Dar, cu toate astea, să nu crezi că Tevi a vărsat, doamne ferește, măcar o singură lacrimă, ori că a lăsat să se vadă că i s-a muiat inima de bucurie. Moft ! Ce s-a petrecut în clipele alea în sufletul meu, asta-i altceva. Ești doar tată și dumneata, ca și mine, și cunoști ca și mine ce înseamnă mila de copiii tăi și cam ce simți cînd copilul tău, oricît ar fi păcătuit față de tine, te răscolește cu privirea lui și-ți strigă : „Tată !"... Ei, atunci aș vrea să te văd

pe dumneata să-mi fii așa de viteaz și să-l gonești ! Dar îndată îmi vine iar în minte ce poznă mi-a făcut Hava ! Și-l văd pe Fedka Galagan, înghiți-l-ar pămîntul !... și pe popă, arză-l-ar focu !... și lacrimile mele... și pe nevastă-mea Golda, Dumnezeu s-o ierte !... Nu ! Spune-mi și dumneata cum poți să uiți toate astea... cum poți să uiți ?... Dar, pe de altă parte, îmi zic iar : Ce vorbești, omule ? Doar e fiica ta ! Cum de-și poate îngădui cineva să fie atît de neînduplecat, dacă pînă și Dumnezeu zice despre el că este un dumnezeu iertător ?... Mai cu seamă că fetei îi pare rău de tot ce a făcut și vrea să se reîntoarcă la tatăl ei și la Dumnezeul ei !

Ce spui, pani Șalom Alehem ? Că dumneata ești doar un om care face cărți și care dă lumii sfaturi, spune-mi, să te aud : ce ar fi trebuit Tevi să facă ? S-o stringă în brațe, ca pe fata lui, s-o sărute și să-i spună cum spunem noi de ziua ispășirii păcatelor : „Am uitat...", cum s-ar zice : Vino la mine, ești copilul meu ! Sau poate să fi întors căruța din drum, ca odinioară în pădure, și să-i spun : Pleacă ! Du-te sănătoasă înapoi la Fedka al tău !

Nu ! Închipuiește-ți că ai fi fost în locul lui Tevi și spune-mi cinstit, ca unui prieten adevărat, ce ai fi făcut ? Și dacă nu poți să-mi dai pe loc un răspuns, îți dau răgaz cît vrei, să te gîndești. Dar, pînă una-alta,

trebuie să-mi văd de drum. Nepoțeii mă așteaptă. Vor să-și vadă bunicul. Trebuie să știi că nepoțeii îți sînt de o mie de ori mai adînc săpați în inimă decît copiii. „Copiii și copiii copiilor tăi !"... păi glumă-i asta ?

Fii sănătos și iartă-mă că te-am bătut atîta la cap cu ale mele. Acu o să ai ce să scrii ! Dac-o vrea Dumnezeu, ne mai vedem !... Cu bine !

CUPRINS

	Pag.
Prefață	III
Nota traducătorului	XV
Eu, nevrednicul	1
Cîștigul cel mare	7
Nici praful nu s-a ales	39
Copiii de azi	69
Hudel	103
Hava	135
Șprințe	163
Tevi pleacă în Palestina	193
Șterge-o de-aici !	233

Responsabil de carte : R. Joil
Tehnoredactor : I. Gheorghiu
Corector : E. Vrancea

Dat la cules : 16.12.60. Bun de tipar : 07.02.61. Tiraj : 40.140 ex. Hîrtie tipar de 50 g/m². Ft. 700×920/32. Coli ed. 9,12. Coli de tipar 8,75. Editia I. Comanda 5351 Planşe tiefdruck 1. A. : nr. 01096. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 A—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 2190 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. Stalin", Bucureştai — R.P.R.

În colecția
BIBLIOTECA PENTRU TOȚI
vor apărea:

M. SADOVEANU
Locul unde nu s-a întîmplat nimic*
Însemnările lui Neculai Manea
romane

MIKSZÁTH KÁLMÁN
Căsătorie ciudată
roman

A. P. CEHOV
Doamna cu căţelul
nuvele

G. TOPÎRCEANU
Balade vesele şi triste
versuri

JAN DRDA
Orăşelul de pe coline
roman

L. N. TOLSTOI
După bal
nuvele

Lei 4